

Verbijohdosten semanttiset funktiot ja kannan tarkoitteen rooli

Kateřina Nývtov

Pro gradu -tutkielma

Suomen ja sen sukukielten maisteriohjelma

Kieli- ja knnstieteilien laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Joulukuu 2018

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

NÝVLTOVÁ, KATEŘINA: Verbijohdosten semanttiset funktiot ja kannan tarkoitteen rooli

Pro gradu -tutkielma, 109 s., 5 liites.

Suomen ja sen sukukielten maisteriohjelma

Joulukuu 2018

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on kartoittaa substantiivikantaisten verbijohdosten semanttisia ominaisuuksia ja selvittää näiden yhteyttä kannan tehtävään ja tarkoitteen merkitykseen. Tutkielmassa tarkastellaan ensiksi kannan semanttisen roolin vaikutusta verbijohdoksen kuvaamaan asiointilaan. Tätä seuraa asiointilan tarkastelu kannan tarkoitteen semantiikan näkökulmasta. Kokonaiskuvaa on täydennetty morfosyntaktisella lähestymistavalla, jonka avulla selvitetään kannan semanttisen roolin kuvastumista suomen muoto- ja lauserakenteesta.

Tutkielman teoreettisena lähtökohtana toimii kognitiivisen kielitieteen näkemykset ja oletukset kielestä. Niistä tutkimukseni kannalta oleelliset ovat seuraavat: ensinnäkin kielessä pidetään keskeisenä merkitystä, joka heijastuu kaikkiin kielen tasoihin. Toiseksi kielenulkoisen referentin semanttinen sisältö ja sen laajuus on kielenkäyttäjän maailmantietouden varassa. Maailmantietous on tällöin kulttuurisidonnaista. Kognitiivinen viitekehys kuvastuu ennen kaikkea tutkielman semanttisessa, mutta myös morfosyntaktisessa tarkastelussa. Tutkimus on synkroninen.

Tutkimusaineistona käytettiin 22 alkuperäistä suomenkielistä kaunokirjallista teosta. Niistä on poimittu tutkittavien substantiivikantaisten verbijohdosten esiintymät. Verbit on valikoitu *Suomen kielen käänteissanakirjasta* (1980). Teokset esiintyvät *InterCorp*-tietokannassa, joka on Prahan Kaarlen yliopiston kehittämä digitaalinen kieliaineistokokoelma. Aineistoa analysoitiin kvalitatiivisesti siten, että teoksista valittiin kunkin verbijohdoksen kohdalle esimerkkilause, jota tarkasteltiin verbijohdoksen muodostaman argumenttirakenteen avulla. Analyysissa keskityttiin verbin semanttiseen sisältöön ja argumenttirakenteen osallistujien kantaman semanttisen roolin luonteeseen. Lisäksi huomio kiinnitettiin verbijohdoksen parafraasiin, jonka rakennetta analysoitiin morfosyntaktisesti.

Tutkimus osoittaa substantiivikantaisten verbijohdosten semanttista värikkyyttä, joka perustuu kannan semanttisen roolin ja tarkoitteen merkityksen yhteisvaikutukseen. Kannan tarkoitteelle ominaiset semanttiset piirteet voivat kuvastua verbijohdoksen merkitykseen lisäämällä siihen eri tietoja ja nyansseja. Tutkimuksessa myös havaittiin, että kannan tarkoitteen semantiikka voi lisäksi vaikuttaa verbijohdoksen kuvaaman asiointilan osallistujien luonteeseen. Tällöin tutkimustuloksista voidaan päätellä, että eniten vaikutusta on saanut aikaan kannan tarkoite, joka edustuu semanttisena roolina VÄLINE. Sen sijaan vähemmän tai ei mitään vaikutusta on aiheuttanut kannan tarkoite, joka on semanttiselta rooliltaan TEEMA tai TULOS. Tutkimuksen morfosyntaktisen analyysin tulokset osoittavat, että kannan semanttisella roolilla on tiettyjä morfologisia ja syntaktisia keinoja, joilla se pystyy koodautumaan suomen kielen rakenteeseen.

Asiasanat: InterCorp, johtaminen, kanta, kognitiivinen kielitiede, parafraasi, semantiikka, semanttiset roolit, substantiivikantaiset verbijohdokset, suomen kieli, tarkoite

SISÄLLYS

1	Johdanto	3
2	Tutkimuksen lähtökohdat	3
2.1	Tutkimuksen oletukset ja tavoitteet	3
2.2	Aiempi tutkimus ja keskeiset lähteet	5
2.3	Tutkimuksen aineslähteet ja merkintätavat	6
2.4	Tutkimuksen rakenne	9
3	Suomen kielen substantiivikantaiset verbijohdokset	10
3.1	Morfosyntaktinen lähestymistapa	11
3.1.1	Johtaminen	11
3.1.2	Johdin	12
3.1.3	Kanta	14
3.1.4	Johdos	15
3.1.5	Johdostyyppi	16
3.1.6	Produktiivisuus	17
3.2	Semanttis-pragmaattinen lähestymistapa	18
3.2.1	Verbijohdoksen semanttinen läpinäkyvyys	18
3.2.2	Mistä substantiivikantaisen verbijohdoksen merkitys rakentuu?	20
3.2.3	Substantiivikantaisen verbijohdoksen polysemia	22
3.2.4	Parafraasi verbijohdoksen merkityksen kuvailuvälineenä	23
3.2.5	Verbijohdoksen kannan ilmaisemia semanttisia rooleja	24
3.2.5.1	VÄLINE	25
3.2.5.2	TEEMA	26
3.2.5.3	TULOS	27
3.3	Verbijohdosten semanttinen ryhmittely ja tutkimuksen rajaaminen	27
3.3.1	Instrumentatiiviset verbijohdokset	30
3.3.2	Instruktiiviset verbijohdokset	31

3.3.3	Faktiiviset verbijohdokset.....	33
4	Tutkimusaineiston analyysi	35
4.1	Instrumentatiiviset verbijohdokset	36
4.1.1	Nauttimisverbit <i>haarukoida, lusikoida</i>	37
4.1.2	Lyömisverbit <i>kepittää, pamputtaa, vihtoa</i>	40
4.1.3	Näköhavaintoverbi <i>kiikaroida</i>	44
4.1.4	Tappamisverbi <i>keihästää</i>	47
4.1.5	Käsittelymisverbit <i>piiluta, sahata, vasaroida</i>	50
4.1.6	Asettamisverbit <i>kauhoa, lapioida</i>	53
4.1.7	Kuljettamisverbi <i>laivata</i>	56
4.1.8	Ajamisverbi <i>pyöräillä</i>	58
4.1.9	Viestin lähettämisen verbit <i>morsettaa, televisioida</i>	59
4.2	Instruktiiviset verbijohdokset	63
4.2.1	Päällystämisen verbit <i>laatoittaa, levyttää, paperoida, pietä</i>	63
4.2.2	Varustamisen verbit <i>kukittaa, lastoittaa</i>	69
4.2.3	Levittämisen verbit <i>purppuroida, saveta</i>	73
4.2.4	Lisäämisen verbit <i>kaasuttaa, kahvittaa</i>	76
4.3	Faktiiviset verbijohdokset	79
4.3.1	Luokitteluverbi <i>aateloida</i>	79
4.3.2	Käsittelymisverbit <i>letittää, nimikoida, ojittaa, viipaloida</i>	82
4.3.3	Valmistamisen verbi <i>munia</i>	88
5	Päätelmät.....	90
	AINESLÄHTEET	105
	LIITTEET	110

1 Johdanto

Tämä pro gradu -tutkielma on pitkälti motivoitunut innostuksestani suomen merkkijärjestelmän merkitykseen ja siihen, miten merkitys kuvastuu kielen morfologiseen rakenteeseen. Kiinnitän huomiota erityisesti sanojen muodostamiseen johtamalla ja johtamisen merkitykseen kielenulkoisen todellisuuden hahmottamisessa ja kielentämisessä. Suomen sanojen johtamisen kenttää lähestyn suomea ei-äidinkielenä puhuvan näkökulmasta, mikä on vaikuttanut huomattavasti tutkimusaiheeni valintaan. Semanttiselta kannalta pidän suomen johtamista ilmiönä, jolla on värikkyydellään ja leikkisyydellään sekä esiintymismäärällään luontaiset edellytykset herättää syvemmän perehtymisen kiinnostus.

Tutkimusaiheekseni valitsin substantiivikantaiset verbijohdokset, joiden katson olevan merkitykseltään kompleksisimpia ja monesti myös tulkinnanvaraisimpia suomen kielen johdoksia (ks. esim. ISK 2010: § 308; 317). Tavoitteenani on syventää tietämystäni niiden kyvystä ilmaista laajaa kirjoa semanttisia ominaisuuksia sekä periaatteista, jotka vaikuttavat niiden semanttisiin tulkintoihin.

Toivon, että työni toimii rikastuttavana panoksena johtamiseen perustuvaan semanttiseen tutkimusalaan sekä myös kannustuksena uusien tutkimusten syntymiseen.

2 Tutkimuksen lähtökohdat

2.1 Tutkimuksen oletukset ja tavoitteet

Pro gradu -tutkielmassani tutkin suomen kielen substantiivikantaisten verbijohdosten semantiikkaa ja tähän vaikuttavaa kannan roolia. Tutkimukseni lähtökohta pohjautuu verbijohdosten perinteiseen semanttiseen jaotteluun. Siinä on rajoitettu kuvaukseen, jossa kannan tehtävä esitetään yleistävästi ainoastaan verbiryhmän merkityksen valaisemisen palvelemiseksi. Tällä tavalla on siis varauduttu esimerkiksi sellaisiin kuvausmalleihin kuten ”kantasanan tarkoitteen avulla toimiminen” (ISK 2010: § 317, asetelma 76) instrumentatiivisten verbijohdosten tapauksessa. Tavallisessa kielenkäytössä ei usein

tyydytä pelkkään tietoon verbijohdoksen kannan tehtävästä, joskin tämä on kiistatta välttämätön lähtökohta verbin oikean merkityslohkon tunnistamiseksi. Puhdas tietoisuus esimerkiksi kannan välineenä toimimisesta ei monesti riitä siihen, että kielenkäyttäjä pystyy luotettavasti hahmottamaan verbijohdoksen kuvaamaa asiaintilaa kaikkine siihen kuuluvine nyansseineen ja konteksteineen. Tämä on perusolettamukseni, jonka mukaan lähtökohtaisesti tiettyyn merkityslohkoon lukeutuvan verbijohdoksen merkitys toteutuu kielenkäyttäjän mielessä ensisijaisesti kannan tarkoitteen semantiikasta. Tämän pohjalta oletan, että kannan tarkoite siirtää sille ominaisia semanttisia piirteitään verbijohdoksen merkitykseen, mikä voi sitten vaikuttaa verbin käyttäytymiseen lauseympäristössään.

Toisaalta olen huomannut, että kannan tehtävä voi toimia myös rajoitteena tarkoitteensa kyvyille ja määrälle vaikuttaa semanttisesti verbijohdoksen merkitykseen ja asiaintilan hahmottamiseen. Lisäksi pidän myös todennäköisenä, että kannan tehtävä ja tarkoitteen merkitys voivat näkyä kielen rakenteesta, kuten muun muassa asiaintilan osallistujien luonteesta ja verbijohdoksen parafrasista. Alustava esimerkki tarjoutuu instruktiivisiin verbijohdoksiin lukeutuvasta verbistä *aseistaa*, jonka kannan tehtävänä on siirtyä paikasta A paikkaan B. Kannan referentti *ase* assosioi ensisijaisesti välikappaleeseen, jolla tyypillisesti tapetaan (vrt. *tappaa aseella*, *piirtää aseella*). Tarkoite voi herättää lisäksi kielteisen vivahteen, joka viittaa sen väkivaltaiseen käyttöön. Verbijohdos *aseistaa* ei kuitenkaan näytä ilmaisevan sen enempää kuin vain aseiden toimimista siirtämisen objektina. Vastaava on kuvattu myös verbin parafrasilla 'varustaa aseella tai aseineen' (KS).

Tutkimukseni tavoitteena on osoittaa substantiivikantaisten verbijohdosten semanttista värikkyyttä, joka syntyy kannan tehtävän ja tarkoitteen merkityksen yhteisvaikutuksen tuloksena. Tutkimuksessani pyrin myös selvittämään kyseisen semanttisen värikyyden vaikutusta asiaintilan osallistujiin. Tarkoitukseni on myös selvittää, missä määrin kannan tehtävä vaikuttaa tarkoitteensa merkityksen heijastumiseen verbijohdoksen semantiikasta sekä miten kannan tehtävä ja tarkoitteen merkitys voi kuvastua kielen muoto- ja lauserakenteesta. Tavoitteistani esitän seuraavat tutkimuskysymykset:

- 1) Miten kannan semanttinen rooli vaikuttaa verbijohdoksensa kuvaamaan asiaintilaan?
- 2) Millä tavalla kannan ilmaisema tarkoite vaikuttaa verbijohdoksensa kuvaamaan asiaintilaan?
- 3) Millä lailla kannan ilmaisema semanttinen rooli koodautuu suomeen morfosyntaktisesti?

Tutkimukseni kuuluu sekä semanttiseen että morfosyntaktiseen alaan ja pohjautuu lisäksi kognitiiviseen kielennäkemykseen. Tutkimukseni on myös puhtaasti synkroninen, joten en kiinnitä huomiota esiin nouseviin diakronisiin aiheisiin.

2.2 Aiempi tutkimus ja keskeiset lähteet

Suomen kielen verbijohdoksia käsittelevää johto-oppia ja semantiikkaa on yleisesti ottaen tutkittu melko paljon, ja niiden tutkimuksilla on myös suhteellisen pitkä perinne. Verbijohdokset ja niiden semanttinen jaottelu esitettiin kielitieteelliselle yhteisölle ensimmäistä kertaa jo vuonna 1649 suomen ensimmäisen kielioopin *Linguae Finnicae brevis institutio* yhteydessä (Kytömäki 1992: 7).

Verbijohdoksia on myös tutkittu monella eri otteella. Toisaalta nimenomaan substantiivikantaisten verbijohdosten semanttinen tarkastelu näyttää jäävän keskimäärin suhteellisen vähälle huomiolle. Tärkeänä tutkimuslähteenäni toimii Petri Jääskeläisen (2004) väitöskirja, joka käsittelee substantiivikantaisia verbijohdoksia semanttisesta näkökulmasta. Teos paneutuu pääasiassa instrumentatiivisiin verbijohdoksiin, mutta myös muut näiden kannalta relevantit merkitysryhmät on otettu tarkastelussa huomioon. Vertailevalla otteella Jääskeläinen lisäksi tutkii verbijohdosryhmien kannan funktioita ja kuvailee näiden funktioiden vaikutusta asiointilan muihin osallistujiin.

Leena Kytömäen (1977) liseniaatintyö käsittää verbijohdosten semanttista jaottelua pääasiassa verbinjohdinten funktioiden kannalta. Työssäni hyödynnän erityisesti hänen näkemystään verbijohdosten ryhmittelystä parafrasimenetelmän avulla sekä vastaavaan ryhmittelyyn soveltuvien semanttisten roolien käsittelemisestä. Myöhemmin ilmestyneessä artikkelissaan Kytömäki (1990) tutkii vain denominaalisia verbijohdoksia, jotka on derivoitu muun muassa merkitykseltään tyhjällä verbinjohtimella. Hän tutkii näiden uusien tilapäisten verbijohdosten semantiikkaa ja vastaavasti pohtii kannan tehtävää kyseisten verbien merkityksessä.

Ainoastaan denominaalisten verbijohdosten semanttiseen jaotteluun ja tarkasteluun keskittyvät myös Marjatta Haipus ja Helvi Pääkkönen (1980). Heidän

tutkimusaineistonsa käsittää morfologisesti ja semanttisesti läpinäkyviä verbijohdoksia, joiden semantiikka perustuu kannan merkitykseen. Haipuksen ja Pääkkösen ryhmittely pohjautuu pitkälti Kytömäen (1977) käyttämään parafraasimenetelmään.

Denominaalisia, deverbaalisia sekä kantasannattomia *U*-johtimellisia verbijohdoksia tutkii monipuolisesti Alpo Räisänen (1988). Sen sijaan vain deverbaalisiin *UtU*-johtimisiin verbijohdoksiin ja niiden semanttiseen ryhmittelyyn paneutuu Vesa Koivisto (1991). Tunnekausatiiveja ja niiden lausemaisia täydennyksiä käsittelee väitöskirjassaan Michaela Pörn (2004). Verbijohdosten semanttinen ryhmittely ja johdinten kuvaus on osana myös Jouko Vesikansan (1977) esittämää kattavaa synkronista suomen johtamisen kuvausta. Johto-oppia suomea toisena ja vieraana kielenä puhuvan näkökulmasta ovat taas lähestyneet Anna-Liisa Lepäsmä, Anneli Lieko ja Leena Silfverberg (1996).

Verbijohdoksia käsitellään lisäksi kaikissa perinteisissä suomen kieliopissa, ja niillä on luonnostaan tärkeä paikka myös suomen morfologiseen kuvaukseen erikoistuneissa teoksissa. Tutkimukseni kannalta merkitykselliset lähteeni ovat *Iso suomen kielioppi* (2010), Aarni Penttilän *Suomen kielioppi* (1963) sekä verbinjohdon morfologiselta kannalta myös Fred Karlssonin teos *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne* (1983).

Tutkimukseni analyysiosan keskeisenä lähteenä toimii Anneli Pajusen (2001) teos, joka käsittelee verbien argumenttirakenteen luonnetta. Hyödynnän ensisijaisesti Pajusen esittämiä näkemyksiä verbien asiaintilojen kuvaamisesta sekä siihen pohjautuvia verbiryhmien nimityksiä.

2.3 Tutkimuksen aineslähteet ja merkintätavat

Tutkimusaineiston laatimisen apuvälineekseni olen valinnut Tuomo Tuomen teoksen *Suomen kielen käännteissanakirja* (1980). Työni analyysiosan raaka-aineena tällöin toimivat ne sanakirjan verbijohdokset, joita pidän substantiivikantaisina. Niiden pohjalta valmistin luettelon varsinaista tutkimusanalyysia varten.

Verbijohdosten poiminnassa hyödynsin kvalitatiivista menetelmää. Sen puitteissa valikoin tutkimukseeni soveltuvia aineksia tarkistamalla kunkin hakusanan merkityksen

Kielitoimiston sanakirjan (KS) elektronisesta versiosta. Perustin aineiston valinnan lisäksi myös kielitajuuni, jota tuin erityisesti *Iso suomen kieliofin* (2010) käsittelemällä verbijohdoksiin ja yleisesti johtamiseen liittyvällä teorialla. Lisää näkemystä sain myös Aarni Penttilän *Suomen kieliofin* (1963) esittämästä johtamisteoriasta. Kriteerinä verbijohdosten sisällyttämiselle luetteloon pidän paitsi substantiivikantaisuutta myös verbijohdoksen ajankohtaisen sana-artikkelin esiintymistä Kielitoimiston sanakirjassa.

Tutkimusanalyysin varsinainen lähdeaineisto koostuu *InterCorp*-nimisessä tietokannassa esiintyvistä teksteistä. InterCorp on Prahan Kaarlen yliopiston kehittämä digitaalinen kieliaineistokokoelma. Työssä hyödyntämäni InterCorpin versio 9 vuodelta 2016 käsittää yhteensä 39 vieraan kielen aineistoa, joiden oletusasetuksena on palvella tšekinkielisiä vastineitaan ja päinvastoin. Aineistot on jaoteltu tekstilajien pohjalta. Yksittäisen kielen aineistolaajuus määräytyy sanojen määrän mukaan. Suomen kieli edustuu InterCorpissa 45 373 000 sanalla¹, ja sen aineisto on jaettu neljään ryhmään. Ensimmäisessä ovat kaunokirjalliset teokset, joiden sanamäärä on 3 645 000. Toinen ryhmä koostuu Euroopan unionin lakiteksteistä sanamäärällä 16 455 000. Kolmas ryhmä käsittää Euroopan parlamentin vuosien 2007–2011 kokouspöytäkirjoja ja sisältää 10 175 000 sanaa. Viimeinen on tekstityksistä rakentuva ryhmä, jossa on 15 097 000 sanayksikköä.

InterCorpin suomen aineisto on muodoltaan monipuolinen. Se sisältää luonteeltaan suomenkielisiä alkuperäisiä tekstejä sekä käännöksiä ja lisäksi kumpaankin perustuvaa rinnakkaista tšekinkielistä aineistoa. Ohjelma onneksi mahdollistaa ainoastaan itselleen toivotun lohkon tavoittamisen suodattamalla aineistoa valitsemiskriteerien avulla. Tällä tavoin kokosin tutkimusaineiston analyysia varten laatimaani korpuksen. Valitsemiskriteerini olivat seuraavat: 1) aineisto koostuu vain suomenkielisistä alkuperäisistä teksteistä ja 2) tekstit ovat luonteeltaan kaunokirjallisia. Kriteerien valintani perustui useaan seikkaan. Ensiksi pyrin estämään mahdollisia vieraan kielen aineksia ja vaikutuksia vuotamasta suomen kielijärjestelmään kääntämisen johdosta. Toiseksi olen kiinnostunut suomalaisesta kaunokirjallisuudesta ja oletan, että sen edustama värikäs kieli sisältää runsaasti tutkimukseeni soveltuvia verbijohdoksia. Korpukseni koko on 1 623 147 sanaa.

¹ Todellisen kuvan suomen aineiston laajuudesta saa muun muassa vertaamalla sitä tietokannan ääripäissä oleviin kielten aineistoihin. Eniten sanoja esiintyy englanninkielisessä korpuksessa (119 586 000), kun taas vähiten lekseemiyksiköitä löytyy romanikielisestä korpuksesta (5 000).

Lopuksi analysoin edellä kuvatulla tavalla rajattua InterCorpin korpuksen aineistoa syöttämällä siihen Suomen kielen käänteissanakirjasta poimimani substantiivikantaisten verbijohdosten luettelon aineksia. Tähän tarkoitukseen käytin verbien perusmuotoa eli A-infinitiiviä. Se on koodautunut InterCorpiin niin, että ohjelma suodattaa ja tarjoaa kaikki aineistossa esiintyvät verbin finiittiset ja infiniittiset muodot. Syöttämällä substantiivikantaiset verbijohdokset korpukseen otin selville, mitkä verbijohdokset siitä löytyvät ja minkä muotoisia ne ovat. Tämän analyysin tuloksena syntyi lopullinen luettelo, joka on tutkimusanalyysini kohteena.

Esitän tutkimusaineiston verbijohdokset esimerkkilauseissa, joiden yhteydessä verbit esiintyvät InterCorpin korpuksessa. Esimerkkilauseiden kokonaismäärä verbijohdosta kohden riippuu verbin esiintymismäärästä lähdeaineistossa. Tutkielmani puutteellisen tilan vuoksi rajoitan analyysiosan esimerkkilauseiden määrän yhteen. Julkaisemattomat esimerkkilauseet löytyvät työni liiteosasta. Esimerkkilauseiden perässä esiintyy sulkeissa oleva lähdetieto. Sitä merkitsen esimerkkilauseen sisällyttävän teoksennimen lyhenteellä. Koska korpuksen tarjoama lähdeaineisto käsittää yhteensä 22 teosta, pidän mielekkäänä esittää teokset ja niiden lyhenteet taulukon avulla (ks. taulukko 1).

Aakkosjärjestykseen perustuva taulukko 1 sisältää teoksen nimen ja lyhenteen lisäksi myös tiedon sen tekijästä ja julkaisuvuodesta. Tiedot viittaavat ensisijaisesti InterCorpin antamaan dataan. Tiedon alkuperäisestä julkaisuvuodesta merkitsen asteriskilla *. InterCorpissa ainoastaan uudelleenjulkaistuina versioina esiintyvien teosten vuositiedon kohdalle lisään myös sulkeissa olevan tiedon alkuperäisestä julkaisuvuodesta.

TAULUKKO 1. Tutkimusanalyysin aineslähteet tekijöineen, julkaisuvuosineen ja lyhenteineen.

	lähteen nimi	tekijä	julkaisuvuosi	lyhenne
1	<i>Datura</i>	Krohn, Leena	2001*	D
2	<i>Ennen päivänlaskua ei voi</i>	Sinisalo, Johanna	2000*	EPEV
3	<i>Herra Darwinin puutarhuri</i>	Carlson, Kristina	2009*	HDP
4	<i>Hurmaava joukkoitsemurha</i>	Paasilinna, Arto	1990*	HJ
5	<i>Ihmisen osa</i>	Hotakainen, Kari	2009*	IO
6	<i>Ihon aika</i>	Kauranen, Anja	1993*	IA
7	<i>Jumalan sana</i>	Hotakainen, Kari	2011*	JS

(jatkuu)

TAULUKKO 1 (jatkuu).

8	<i>Jäniksen vuosi</i>	Paasilinna, Arto	1989 (1975*)	JV
9	<i>Kuka murhasi rouva Skrofin</i>	Waltari, Mika	2008 (1939*)	KMRS
10	<i>Kun isoisa Suomeen hiihti</i>	Katz, Daniel	1989 (1969*)	KISH
11	<i>Luminainen</i>	Lehtolainen, Leena	2001 (1996*)	L
12	<i>Neljä päivänlaskua</i>	Waltari, Mika	1949*	NP
13	<i>Paskateoria</i>	Salminen, Arto	2001*	PAS
14	<i>Sinuhe egyptiläinen</i>	Waltari, Mika	1994 (1945*)	SE
15	<i>Sonja O. kävi täällä</i>	Kauranen, Anja	1986 (1981*)	SOKT
16	<i>Suloinen myrkyneittäjä</i>	Paasilinna, Arto	1988*	SM
17	<i>Tanssi yli hautojen</i>	Waltari, Mika	1997 (1944*)	TYH
18	<i>Tappajan näköinen mies</i>	Rönkä, Matti	2011 (2002*)	TNM
19	<i>Täällä Pohjantähden alla 1</i>	Linna, Väinö	1969 (1959*)	TPA1
20	<i>Täällä Pohjantähden alla 2</i>	Linna, Väinö	1969 (1960*)	TPA2
21	<i>Täällä Pohjantähden alla 3</i>	Linna, Väinö	1969 (1962*)	TPA3
22	<i>Yhdyntä</i>	Sahlberg, Asko	2005*	Y

2.4 Tutkimuksen rakenne

Esitettyäni tutkimuksen aiheen, sitä koskevan aiemman tutkimuksen, keskeiset kysymykset ja InterCorpin aineiston työni jatkuu johtamisen teorialla luvussa 3. Jaan luvun 3 kolmeen alalukuun, joissa käsittelen substantiivikantaisia verbijohdoksia. Alaluvussa 3.1 käsittelen verbijohdoksia morfosyntaktisesta näkökulmasta, mitä seuraa semanttis-pragmaattinen tarkastelu alaluvussa 3.2. Viimeisessä alaluvussa kartoitan substantiivikantaisten verbijohdosten semanttista luokittelua. Sen yhteydessä nostan esille niitä verbijohdosryhmiä, joita sovellan tutkimukseni analyysiosaan.

Tutkimusaineiston analyysi sijoittuu lukuun 4. Tämä on jaettu kolmeen alalukuun teoriaosassa valittujen semanttisten verbijohdosryhmien mukaan. Kunkin alaluvun analysoinnin keskipisteessä ovat vastaavien ryhmien edustajat. Analyysistä syntyneitä tuloksia esitän jokaisen verbijohdoksen yhteydessä.

Kokoan analyysituloksia yhteen luvussa 5, joka toimii työni päätelmälukuna. Tulosten pohjalta pyrin vastaamaan alaluvussa 2.1 esitettyihin tutkimuskysymyksiini sekä selvittämään jatkotutkimusmahdollisuuksia.

3 Suomen kielen substantiivikantaiset verbijohdokset

Tutkimukseni teoreettisena lähtökohtana pidän kognitiivisen kielitieteen näkemystä kielestä. Kognitiivisen kielitieteen uranuurtajana pidetään Ronald W. Langackeria (s. 1942), joka on rakentanut kyseisen kielisuuntauksen keskeiseksi katsottua kuvausmallia nimeltään *kognitiivinen kielioppi* (ks. esim. Onikki-Rantajääskö 2010: 41). Työssäni en lähde käyttämään kognitiivisen kieliopin käsitteistöä, vaan yhdyin pikemminkin sen tarjoamiin olettamuksiin, joilla tuen tutkimusaineistoni analyysia. Langacker (1987: 12) asettaa merkityksen kielen funktion keskeisimmäksi pilariksi. Hän väittää, että kielen eri osa-alueet ovat ensisijaisesti merkityksen muodollisia heijastumia, ja kielioppi ja merkitys on täten katsottava toisistaan erottamattomiksi osiksi. Niinpä analyysissani tarkastelen paitsi verbijohdosten semanttista kuvaa niin myös niiden parafraasien morfosyntaktista rakennetta. Juuri morfosyntaktisella analyysillä pyrin osoittamaan, että verbin merkitys ja kannan funktio kuvastuvat suomen morfosyntaktisessa tasossa.

Samoin kielenulkoiseen referenttiin viittaavan puhujan tiedot tästä referentista ovat luonteeltaan ensyklopedisia ja riippuvat siis pitkälti hänen omasta maailmantietoudestaan. Puhujan viittaaman entiteetin merkityssisältö on tällöin sitä koskevan maailmantietouden mukainen. (Langacker 1987: 147.) Tällä näkemyksellä on kulttuurisia yhteyksiä, kuten Haddington ja Sivonen (2010: 11) huomauttavatkin: ”– kielellistä merkitystä ei voida tarkastella irrallaan kieltä käyttävästä ihmisestä eikä erotettuna siitä kulttuurista, jossa tämä kieltä käyttää.” Vastaavalla on merkitystä tutkimusanalyysissani, jossa käsittelen verbijohdosten kannan tarkoitteen semantiikkaa ja sen vaikutusta verbin kuvaaman asiointilan muihin osallistujiin. Tukenani käytän tällöin muun muassa suomalaista kulttuuria koskevaa tietokirjallisuutta.

Tässä luvussa keskityn ensimmäiseksi käsittelemään keskeisiä morfosyntaktisia käsitteitä, jotka ovat johtoprosessin kannalta välttämättömiä. Verbijohdosten semantiikan

ollessa tutkimukseni keskipisteenä toinen teoreettinen kokonaisuus hahmottuu vastaavaa aihetta lähestyvänä semanttis-pragmaattisena tarkasteluna.

3.1 Morfosyntaktinen lähestymistapa

3.1.1 Johtaminen

Johtaminen, toisin sanoen *derivaatio*, *sananjohto* tai *johto* on keino tuottaa kieleen uusia sanoja yhden tai useamman johtimen välityksellä² (Koivisto 2013: 256). Tämäntyyppistä johtamista pidetään myös prototyyppisenä johtotapana (mt.: 318–319), ja se on tutkimusaiheeni keskipisteenä.

Johtaminen edustuu suomen sananmuodostuksen pääkeinona yhdistämisen ohella, ja molemmat kuuluvat sanastoa kartuttaviin ilmiöihin (ISK 2010: § 146). Tuomi (1980: XI) väittää, että ”[j]ohdosten ja vastaavasti *johdinten* runsaus on suomen luonteenomaisimpia piirteitä.” Samaa mieltä on myös Penttilä (1963: 272–273). Tämä suomen ominaisuus on peräisin kielen agglutinoivasta perusluonteesta, joka on yhteinen uralilaisille kielille (Anhava 1998: 35). Niinpä suomen sananmuodostuskeinoista johtamisella on oleellisin rooli (Lepäsmä ym. 1996: 14). Tämä kuvastuu muun muassa kielenkäytöstä, johon johdoksia sovelletaan toiseksi eniten heti perussanojen jälkeen (mt.: 12).

Johdosten osuuden sanakirjoissa arvioidaan olevan kahdestakymmenestä kolmeenkymmeneen prosenttia (ISK 2010: § 146). Sen sijaan yhdistämisestä syntyneiden yhdyssanojen osuus sanakirjoissa on huomattavan isompi, ja niitä on likimäärin kuudestakymmenestä seitsemänkymmeneen prosenttia. Tulkitsen johdoksia koskevan prosenttimäärän johtuvan muun muassa johdinten produktiivisuudesta ja siitä johtuvista käytännöistä, jotka säätelevät johdosten mukaan ottamista sanakirjoihin (ks. 3.1.6).

² Johtamista kutsutaan myös *affiksaaliseksi* (Koski 1982: 9–10), *affiksaatioksi* (Lepäsmä ym. 1996: 15) ja *suffiksijohdoksi* (Koivisto 2013: 318–319). Penttilä (1963) ja Karlsson (1983) käyttävät termejä *sananjohto* ja *johtaminen*.

3.1.2 Johdin

Johdin on suffiksi, joka liittyy kantavartaloon uuden lekseemin johtamiseksi. Suomessa suffiksia kutsutaan myös *sidonnaiseksi morfeemiksi*. Tällainen morfeemi ei esiinny kielessä itsenäisesti, vaan se yhdistyy aina leksikaalista merkitystä kantavan vartaloaineksen loppuun. (Koivisto 2013: 256; ks. myös esim. Karlsson 1983: 182; 223; ks. myös VISK, määritelmät, s.v. *suffiksi*.) Johtimen kantavartaloon kiinnittymistä koskevia ehtoja ja rajoituksia jätän työni ulkopuolelle (näistä ks. esim. Ojanen–Uotila-Arcelli 1979; ks. myös 3.1.3, kannan edustuminen perussanana ja kompleksisena sanana).

Johdoksen sekä sen kannan sanaluokan perusteella Kytömäki (1977: 44) esittää johdinten perinteisen jaottelun, joka käsittää viisi ryhmää: *deverbaaliset* ja *denominaaliset verbinjohtimet*, *denominaaliset* ja *deverbaaliset nomininjohtimet* sekä *partikkelinjohtimet*. Tutkimukseni kannalta relevantteja ovat ensimmäisiksi mainitut kaksi ryhmää eli deverbaaliset ja denominaaliset verbinjohtimet. Nimityksistä ilmenee, että verbinjohdin voi kiinnittyä sekä kantaverbiin että kantanominiin. Näin tehden verbinjohdin muodostaa niistä uuden verbin. (Ks. ISK 2010: § 156; § 305; ks. 3.1.4.)

Johtimet voidaan jakaa fonologisin ja morfologisin perustein kahteen ryhmään. Fonologisesta näkökulmasta Kangasmaa-Minn (1973: 151) erottaa niin sanotut *primaariset* ja *sekundaariset* johtimet. Edellinen tyyppi vastaa niitä johtimia, jotka edustuvat joko pelkkänä konsonanttina tai konsonantti-vokaali-yhdistelmänä. Jälkimmäinen tyyppi kattaa edellistä isomman määrän foneemeja. Morfologisesta näkökulmasta johdin voidaan katsoa joko niin sanotuksi *yksinkertaiseksi* tai *yhdysperäiseksi*, toisin sanoen *yhdysjohtimeksi* (Vesikansa 1977: 9; ks. myös ISK 2010: § 156). Yhdysjohdin edustuu kielessä yhtenä merkitykseltään jakamattomana johtimena, johon on alun perin sisältynyt usea peräkkäinen johdin tai muu aines (ISK 2010: § 156; ks. myös Koivisto 2013: 274). Yhdysjohtimiin lukeutuu esimerkiksi *-ksU-*, jonka voi katsoa muodostuvaksi aineksista *-ks-* ja *-U-* (Vesikansa 1977: 9).

Johtimet voivat liittyä toisiinsa myös peräkkäin ja muodostaa näin johdinjonon, jota kutsutaan niin sanotuksi *johdinyhtymäksi* (Koivisto 2013: 262). Karlsson (1983: 237–238) analysoi verbinjohdinjonon osia hyödyntäen verbinjohdinten perinteistä nelijaottelua kausatiiveihin, refleksiiveihin, frekventatiiveihin eli kontinuatiiveihin ja momentaaneihin. Hänen mielestään läpinäkyvän verbinjohdinjonon voi tuottaa enintään

kolmesta peräkkäisestä johtimesta, jotka ovat tietyssä järjestyksessä. Jonon ensimmäisessä positiossa voivat esiintyä kaikki neljä johdintyyppiä. Sen sijaan toisen paikan pystyvät ottamaan vain kausatiivi, frekventatiivi ja refleksiivi. Sen jälkeen näihin voivat liittyä vain kausatiivi ja frekventatiivi. Esimerkkinä kolmipaikkaisesta johdinjonosta, jossa esiintyvät kaksi kausatiivivia ja frekventatiivi, on verbi *suurennutella* : *suure* + *nn* + *utt* + *ele* (mt.: 240). (Johdinjonoista ks. myös esim. Vesikansa 1977: 9.)

Kangasmaa-Minn (1994: 40; 42) erottaa verbinjohtimet syntaktisten ja semanttisten tehtäviensä perusteella kahdeksi pääryhmäksi: *muuntajiksi* ³ (*transformers*) ja *modifioijiksi*. Muuntajilla on syntaktisia funktioita, ja niitä on kahta tyyppiä. Johdin, joka muuttaa kantansa sanaluokan eli muodostaa nominista verbijohdoksen tai päinvastoin, on Kangasmaa-Minnin mukaan *kategoriainvälinen muuntaja* (*intercategory transformers*). Johdin, joka muuttaa kantana edustuvan verbin valenssikehyksen, on *kategoriansisäinen muuntaja* (*intra-category transformers*). Sen sijaan modifioijilla on semanttinen tehtävä. Ne kuvailevat kantana edustuvaa verbiä lisämerkityksillä, jotka ovat kuvattavissa tavan adverbilla (mt.: 37). Lisäksi Kangasmaa-Minn (mt.: 41) esittää kategoriansisäisten muuntajien neljä tyyppiä: kausatiivinen, passiivinen, refleksiivinen ja kuratiivinen. Modifioijina toimivat verbinjohtimet ovat taas frekventatiiviset ja momentaaniset (Kasik 1989: 86). (Muuntajista ja modifioijista ks. esim. Kangasmaa-Minn 1973: 156; Kytömäki 1977: 73–78; Kangasmaa-Minn 1982: 43–44; Karlsson 1983: 228; 250; ISK 2010: § 156; muuntajista ks. 3.2.2; denominaalisten verbinjohdinten tehtävistä ks. 3.2.2.)

Lepämaa ym. (1996: 114–157) kuvaavat verbinjohtimia ensisijaisesti syntaktisesta näkökulmasta sen perusteella, onko niillä johdettu transitiivinen vai intransitiivinen verbi. Toisin sanoen verbinjohdinten jako perustuu verbien perinteiseen syntaktiseen jaotteluun. Siinä transitiivisena pidetään verbiä, joka vaatii valenssiinsa objektin (esimerkiksi *rakentaa **talo***), kun taas intransitiivinen verbi esiintyy ilman objektia (esimerkiksi *tulla*) (ks. esim. Vilkuna 2000: 84). Niinpä Lepämaan ym. esittämässä verbinjohdinten luettelossa on esitetty niin sanottuja *transitiivijohtimia* ja *intransitiivijohtimia*.

³ Kytömäki (1977: 73) pyrkii estämään käsitteiden *muuntaja* ja *modifioija* mahdollisesti esiin tulevan semanttisen päällekkäisyyden kutsumalla muuntajia *muuttajiksi*. Hänen käyttämänsä termi *muuttaja* on siis sisällöltään identtinen termin *muuntaja* kanssa. Kangasmaa-Minn (1982: 43–44) viittaa Kytömäen (1977) ratkaisuun käyttää muuntajasta käsitettä *muuttaja* ja esittää kolmijaon *muuttaja*, *muuntaja* ja *modifioija*. Kangasmaa-Minnin käsite *muuttaja* täten viittaa myöhemmin luvussa esitettyyn käsitteeseen *kategoriainvälinen muuntaja*. Samoin kolmijaosta toinen käsite *muuntaja* viittaa termiin *kategoriansisäinen muuntaja*. Kolmijakoa hyödyntää hänen kontrastiivisessa tutkimuksessaan Kasik (1989: 86–91).

3.1.3 Kanta

Johdoksen rakenteellisesti motivoimasta yksiköstä käytetään yleisnimitystä *kanta*. Kannan leksikaalista heijastumaa kutsutaan *kantasanaksi* ja kannan morfologista heijastumaa *kantavartaloksi*⁴. Kantasana kantaa leksikaalisen merkityksen ja esiintyy kielessä itsenäisenä lekseminä. Se heijastuu johdoksessa morfologisesti kantavartalona, johon suffiksijohdon perusteella kiinnittyy johdin tai johtimet. Kantavartalo ja johdin muodostavat johdoksen sanavartalon. Ilman kantasanaa olevilla johdoksilla on vain kantavartalo. Vastaavanlaiset johdokset edustuvat esimerkiksi deskriptiivisinä sanoina, kuten verbi *räiskähtää* : *räisk-ähtää*. (ISK 2010: § 157; deskriptiivisistä verbeistä ks. esim. mt.: § 309; Koivisto 2013: 297; 299–301.) Tutkimuksessani käytän nimitystä *kanta* sellaisesta yksiköstä, joka esiintyy suomessa sanana. Sivuutan siis työssäni kantasanatottomat johdokset (kantasanatottomista johdoksista ks. esim. Koski 1982: luku 3).

Kantana voi toimia perussana ja kompleksinen sana (ks. ISK 2010: § 155; Koivisto 2013: 277). Kosken (1982: 64) mukaan polymorfeemisten lekseemien kannalta johdos esiintyy kantana runsaimmin (ks. 3.1.4, s.v. *pudottautua*). Verbijohdoksen kanta jaotellaan sanaluokan perusteella *nominikantaan* ja *verbikantaan*. Vastaavasti verbijohdos voi olla nominikantainen ja verbikantainen. (ISK 2010: § 305; ks. 3.1.4.) Nomini- ja verbikannasta voidaan käyttää myös käänteistä nimitystä *kantanomini* ja *kantaverbi* (Koivisto 2013: 298). Ojanen ja Uotila-Arcelli (1979: 1–2) väittävät, että kantaverbin edustuminen perussanana tai kompleksisena sanana voi vaikuttaa sen potentiaaliin toimia verbijohdoksen kantana. Heidän mielestään johtaminen onnistuu helpoiten kantaverbin ollessa perussana. Samasta huomauttavat myös Haipus ja Pääkkönen (1980: 60), jotka katsovat vastaavan pätevän kantanominiin.

Koivisto (2013: 303) erottaa kaksi kantasanan tyyppiä sen mukaan, mitä kielialaa ne edustavat. Morfologiseen alaan sidoksissa oleva kantasanatyyppi on niin sanottu *muodollinen* tai toisin sanoen *morfologinen kantasana*. Semanttista alaa taas edustaa niin

⁴ Myös Vesikansa (1977: 7) käyttää käsitettä *kantasana*. Hän ei kuitenkaan puhu *kantavartalosta*, vaan kutsuu vastaavaa yleistävästi *sanavartaloksi* (mt.: 8–9). Katson tämän harhaanjohtavaksi käsitteeksi, koska se korostaa sidoksisuutta lekseemiin. Käsite siis edellyttää, että johdoksella on kantasana, mikä ei päde tapauksissa, joissa johdos on kantasananaton. Samanlaisia nimityksiä (*kantasana*, *sanavartalo*) käyttää myös Penttilä (1963: 272). Lisäksi hän esittää käsitteen *kanta*, jolla hän kuvaa oletettavissa olevia kantasanoja, kuten esimerkiksi johdoksen *hyttynen* kanta *hytty*. Koivisto (2013: 212) käyttää kantasanasta lisäksi nimeä *lähtösana*.

sanottu *semanttinen kantasana* (ks. 3.2.1). Tässä luvussa on käsitelty muodollista tai morfologista kantasanaa. Semanttinen kantasana viittaa ensisijaisesti puhujan kielitajuun ja siihen, mistä kannasta hän tulkitsee johdoksen semanttisesti motivoituvan. Lisäksi semanttinen kantasana sisältää johdoksen muodollisen kantasनावartalon. Tämä tulee ilmi esimerkkiverbistä *aiheutua*, jonka muodollinen kantasana on substantiivi *aihe*, kun taas semanttinen kantasana on verbi *aiheuttaa* (mt.: 305, asetelma 10.18).

3.1.4 Johdos

Johdos ⁵ vastaa johtoprosessin tulosta, joka on luonteeltaan sana. Johdos on morfologiselta ominaislaadultaan kompleksinen ja muodostuu kahdesta osasta: kantavartalosta (kannasta ks. 3.1.3) ja johtimesta tai johtimista (ks. 3.1.2). (Ks. esim. Koivisto 2013: 275–276.) Uuden sanan johtaminen toteutuu niin, että johdinaines kiinnittyy kantavartaloon (ISK 2010: § 155; Koivisto 2013: 215; 277). Kantavartalossa johdin voi tyypillisesti aiheuttaa morfofonologisia muutoksia (Vesikansa 1977: 15; ISK 2010: § 159; Koivisto 2013: 165; 278; ks. Koski 1982: 32–34; Karlsson 1983: luku 7; morfofonologisista säännöistä ks. myös Karlsson 1983: luku 10).

Tutkimukseni perustana ovat *verbijohdokset*. Verbijohdos on lekseemi, joka on muodostettu verbinjohtimella (johtimesta ks. 3.1.2) ja lukeutuu sanaluokkaan *verbi*. Toisin sanoen muodostushetkestään lähtien verbijohdos kantaa kyseiselle sanaluokalle luonteenomaisia morfologisia piirteitä (Koivisto 2013: 212–213; ks. myös Kangasmaa-Minn 1994: 39). Verbijohdoksen kannan sanaluokka vaikuttaa verbin jäsentymiseen joko *nominikantaiseksi* (toisin sanoen *denominaaliseksi*) tai *verbikantaiseksi* (toisin sanoen *deverbaaliseksi*). Edellisenä mainittu verbijohdos voi esiintyä substantiivi- ja adjektiivikantaisena, ja sinä voi lisäksi edustua myös pieni joukko pronomini- ja numeraalikantaisia verbijohdoksia⁶. (ISK 2010: § 157; Koivisto 2013: 277.)

⁵ Johdoksiin viitataan myös nimillä *tulossana*, *muodoste*, *uudismuodoste* ja *uudissana* (Koivisto 2013: 212). Penttilä (1963: 272) taas käyttää nimeä *johdannainen*.

⁶ Pronominit ja numeraalit ovat harvinaisia kantana esiintyviä nomineja (ISK 2010: § 157). Esimerkkeinä Penttilä (1963: 319) esittää verbit *sinutella*, *teititellä* ja *hänetellä*, jotka on johdettu pronomineista. ISK (2010: § 356) kutsuu tällaisia verbejä *puhuttelujohdoksiksi*. Tuomi (1980: 5) taas esittää numeraalista *kaksi* derivoidun verbijohdoksen *kahdentaa*.

Karlsson (1983: 183–184) esittää niin sanotun *agglutinatiivisen rakenteen*, joka kuvaa prototyyppisen agglutinoivan kielen morfologisia operaatioita. Rakenne käsittää kaksi kriteeriä. Ensimmäisenä on, että rakenteen kuvaaman lekseemin sanavartalo (nominin yksikön nominatiivivartalo tai verbin vahva vokaalivartalo) pysyy suffiksoinnin jälkeen muuttumattomana. Tätä seuraa toinen ehto, jonka mukaan suffiksilla ei ole morfeemivariantteja. Näiden kriteerien perusteella Karlsson tulee johtopäätökseen, että suomi ei lukeudu prototyyppisten agglutinoivien kielten joukkoon. Kuten esitin edellä, johtimen liittymisestä kantavartaloon voi usein seurata tämän morfofonologinen vaihtelu. Ainoana poikkeuksena on sanan konsonanttivartalo, johon johdin voi kiinnittyä ilman vartalon muuttumisen aiheuttamista (ks. Vesikansa 1977: 14; Koivisto 2013: 278; 299). Johtimilla voi olla allomorfeja, joten tältä osin toistakaán agglutinatiivisen rakenteen kriteeriä ei täytetä. Työssäni kuitenkin sivuutan kysymyksen suomen prototyyppisyyden luonteesta agglutinoivana kielenä ja paneudun ensisijaisesti tässä luvussa verbijohdosten morfologiseen tarkasteluun. Katson Karlssonin esittämän agglutinatiivisen rakenteen soveltuvaksi hyvin kyseiseen tarkoitukseen. Kuvaan siis morfologisesti verbijohdoksen rakennetta esimerkkeineen seuraavasti (merkki + ilmaisee morfeeminrajaa):

KANTAVARTALO + JOHDIN/JOHTIMET + INFINITIIVIPÄÄTE

ruotsi + nta + a (kausatiivinen denominaalinen johdos; kääntämisverbi)
 hauk + ahta + a (momentaaninen deverbaalinen johdos)
 pudotta + utu + a (refleksiivinen deverbaalinen johdos)

3.1.5 Johdostyyppi

Työni kulmakivenä pidän verbijohdosten erottelua niin sanottuihin *johdostyyppeihin*, joita käsittelen semanttisesta näkökulmasta edelleen luvussa 3.3. Morfologista johdostyyppiä vastaa ryhmä johdoksia, jotka on muodostettu samalla johtimella. Kyseinen johdin kantaa tällöin tietyn merkityssävyä. Johdostyyppin nimityksessä hyödynnetään joko johtimen asun luonnetta (esimerkiksi *ttA*-johdokset⁷) tai johdostyyppin semanttisia ominaisuuksia (esimerkiksi *kausatiivijohdokset*). Johtimen asultaan erilaiset johdostyyppit voivat myös edustaa samaa semanttista ryhmää. Kriteerinä tällöin on, että

⁷ Tämän tyyppisistä nimityksistä voidaan käyttää useita eri variantteja. Esimerkiksi *ttA*-johdoksia voidaan kutsua *tta*- tai *ttä*-johdoksiksi, *ttA*-verbijohdoksiksi, *ttA*-johtimisiksi verbeiksi, *ttA*-verbeiksi ja johtimen *-ttA*- sisältäviksi verbeiksi (Koivisto 2013: 280).

johdinten kantama merkityssisältö vastaa kyseisen semanttisen ryhmän piirteitä. (ISK 2010: § 163; ks. Koivisto 2013: 279–280; 284.) Esimerkeiksi käyvät frekventatiivisten verbijohdosten moniasuiset johdinedustajat *-le-*, *-i-*, *-ksi-*, *-hti-* ja *-O-* (ISK 2010: § 351). Toisaalta johtimen asultaan identtiset johdostyytit voivat kuulua erilaisiin semanttisiin ryhmiin. Näin esimerkiksi Karlsson (1983: 267) luonnehtii verbinjohdinta *-i-* joko kontinuaatiiviseksi tai privatiiviseksi kannan sanaluokan luonteesta riippuen.

Yhdellä morfologisella johdostyytillä voi olla useita variantteja, jotka edustuvat sen alatyyppeinä. Näin esimerkiksi *(t)ttA-* johdoksen alatyyppejä vastaavat *ttA-*, *UttA-*, *tUttA-*, *ittA-*, *OittA-*, *tA-*, *stA-*, *ntA-*, *rtA-* sekä *ltA-* johdokset. (ISK 2010: § 163; ks. Koivisto 2013: 282.) Lisäksi alatyypit voivat erota toisistaan myös ilmaisemallaan mahdollisella lisämerkityksellä. Niinpä esimerkiksi johdin *-ntA-* muodostaa muun muassa semanttisesti homogeenisen joukon verbejä, joita kutsutaan niin sanotuiksi *kääntämisverbeiksi* (ks. ISK 2010: § 328; verbijohdosten semanttisesta ryhmittelystä ks. 3.3). Koivisto (2013: 284) huomauttaa, että tämäntyyppiset alamerkitykset voivat olla verbijohdoksen kannan semantiikan aiheuttamia (ks. 3.2.5).

3.1.6 Produktiivisuus

Tutkimusaineistoni analyysin kannalta pidän olennaisena seikkana johdinten kykyä muodostaa uusia sanoja. Tätä ilmiötä nimitetään johtimen *produktiivisuudeksi*. Penttilä (1963: 274) erottaa produktiivisuuden kolme astetta: *produktiivinen*, *puoliproduktiivinen*⁸ ja *epäproduktiivinen* (toisin sanoen *improduktiivinen*). Hänen mukaansa mitä enemmän johtimella voi muodostaa uusia sanoja, sitä produktiivisempi se on. Samalla kannalla on myös Koivisto (2013: 259). Rintala (1983: 98) ymmärtää johtimen produktiiviseksi silloin, kun sillä voidaan yhä uudestaan johtaa uusia sanoja. Produktiivisuus ilmiönä ei koske vain johdinta, vaan produktiivisuudesta voidaan puhua viitatessa myös muun muassa johdostyyppiin (ks. esim. Koivisto 2013: 237; johdostyyppistä ks. 3.1.5).

Karlsson (1983: 246–247) sanoo produktiivista johdostyyppiä *sääntöperäiseksi*. Koski (1978: 105–106) käyttää sääntöperäisestä johtosuhteesta nimeä *syntaktinen derivaatio*. Hän esittää tämän välityksellä derivoidulle johdokselle kriteerisarjan, joka käsittää viisi

⁸ Karlsson (1983: 247) kutsuu puoliproduktiivista johdinta niin sanotuksi *lievästi produktiiviseksi*.

seuraavaa kohtaa. Ensimmäisenä kriteerinä on, että johdostyyppin johtamisen ehdot on mahdollista määritellä. Tätä seuraa johdinta koskeva kriteeri, jonka mukaan johdin on semanttiselta tai syntaktiselta funktioltaan samanlainen. Kolmas kohta käsittää johdoksen kantaman merkityksen, joka on määriteltävissä kannan ja johtimen merkityksen yhdistelmänä. Neljäntenä kriteerinä on, että kannan ja johtimen morfeemiraja on selvä. Viimeinen kohta koskee johdoksen kantaa, jona esiintyy sana. (Kriteerisarjasta ks. Karlsson 1983: 246–247; Koivisto 2013: 239–240.) Tämän perusteella tulkitseen valtaosan tutkimusaineistoni verbijohdoksista produktiivisiksi.

Johtimen produktiivisuuden luonne voi vaikuttaa johdoksen esiintymiseen sanakirjoissa (ks. Kytömäki 1991: 15). Karlsson (1983: 247) väittää, että sanakirjoihin lukeutuvat vain epäproduktiiviset johdokset. Niitä kutsutaan myös leksikaalistuneiksi johdoksiksi. Tämä tarkoittaa, että niiden kannan ja johtimen morfeemiraja on epäselvä tai näiden semanttinen yhdistelmä ei vastaa tuloksena olevaa johdoksen merkitystä. (Mt.: 263–264.) Kytömäen (1991: 15) mukaan taas ”[e]päproduktiivisen tyyppin johdokset ovat todennäköisemmin leksikaalistuneita kuin produktiivisen.” Tämän yhteydessä Kytömäki huomauttaa, että esimerkiksi produktiivisina pidettyjä teettoverbejä esiintyy Nykysuomen sanakirjassa melko runsaasti.

Karlssonin ja Kytömäen kannasta näkyy, että suhtautuminen produktiivisten johdosten ottamiseen mukaan sanakirjoihin horjuu. Tutkimukseni kannalta pidän oleellisena Kytömäen (1991: 10) näkemystä, jonka mukaan ”– – täysin läpinäkyviä ja tehtävältään taivutusmuotoihin rinnastuvia johdoksia voi olla myös valmiina leksikossa, jonka johdokset eivät siis välttämättä ole leksikaalisen derivaation merkitykseltään spesifioituneita tuotteita.” Katson hänen kantansa myös tuekseni siihen, että tutkimusaineistoni verbijohdokset löytyvät kaikki Kielitoimiston sanakirjasta.

3.2 Semanttis-pragmaattinen lähestymistapa

3.2.1 Verbijohdoksen semanttinen läpinäkyvyys

Tutkimuksessani käsittelen vain niitä verbijohdoksia, joiden kantavartalon ja johtimen johtosuhteen katson morfologisesti ja semanttisesti läpinäkyväksi. Luvussa 3.1.6

esittämäni Kosken (1978: 105–106) syntaktisen derivaation yhtenä kriteerinä on kantana edustuvan morfeemin itsenäinen esiintyminen kielessä. Toisin sanoen kantana toimii sana (ks. myös 3.1.3). Tutkimuksen kohteeksi valitsen suomen denominaalisia verbijohdoksia, joiden kanta lukeutuu sanaluokkaan *substantiivi* (kannasta ks. 3.1.3). Tältä osin aineistoni verbijohdokset täyttävät edellä esitetyn Kosken kriteerin, koska substantiiveja on luonnehdittu prototyypisiksi itsenäisiksi morfeemeiksi (Karlsson 1983: 193).

Tutkimusaineistoni substantiivikantaisten verbijohdosten morfologis-semanttisen läpinäkyvyyden luonnetta voi lähestyä Lehtisen (1974: 304–305) esittämän johdosten jäsenyyysjaottelun avulla. Lehtinen erottaa kolme jäsenyyysastetta kiinnittämällä huomionsa johdoksen kannan ja johtimen merkitykseen, joka perustuu kummankin kyseessä olevan morfeemin esiintymärunsauteen kielessä. Tämän perusteella ensimmäiseen asteeseen kuuluvat läpinäkyvimmat johdokset, joiden kannan ja johtimen morfeemit esiintyvät suhteellisen runsaasti läpi sanastoa. Niinpä myös niiden kantama merkitys on selvä. Toisen asteen johdosten läpinäkyvyys vähenee, ja vain johdoksen kanta ilmaisee selvää merkitystä. Kolmannen asteen johdokset ovat kaikkein vähiten läpinäkyviä, koska selvä merkityssisältö heijastuu vain johtimen osalta. Tutkimusaineistoni verbijohdokset edustavat ensimmäisen asteen läpinäkyvimpiä johdoksia, joskin pari rajatapauksia löytyy.

Pidän kyseisinä rajatapauksina verbijohdoksia *morsettaa* (ks. 4.1.9) ja *nimikoida* (ks. 4.3.2). Niiden morfologinen segmentaatio on seuraava: *morse-tta-a*; *nimik-oi-da/nimiko-i-da* (**nimi-koi-da*)⁹. Segmentaatiosta hahmottuvat verbien kantavartalot *morse-* ja *nimik-/nimiko-*. Morfeemi *morse-* esiintyy suomessa sellaisenaan vain yhdyssanojen alkuosana (ks. KS, s.v. *morsemerkki*; **morse*). Sen sijaan *nimikko* suomesta löytyy, joskin sen tavallisin esiintymämuoto on edellisen tapaan yhdyssanan määriteosa (KS, s.v. *nimikko*; *nimikkokuppi*). Tästä huolimatta pidän verbejä *morsettaa* ja *nimikoida* läpinäkyvinä, ja tulkitsen niiden kannoiksi substantiivin. Perustelen tätä niin sanotulla *semanttisella johdolla*, jonka esittää Räisänen (1978). Hänen artikkelinsa käsittelee semanttisen

⁹ Verbi *nimikoida* on segmentoitavissa morfologisesti kahdella eri tavalla. Esimerkiksi ISK (2010: § 331) katsoo segmentaation *nimik-oi-da* ainoaksi mahdolliseksi, ja noudatan sitä myös tutkimusaineistoni analyysissa. Toisaalta esimerkiksi Karlsson (1983: 259; 262) väittää, että segmentaatio *nimiko-i-da* voi toimia ensiksi esitetyn mahdollisena vaihtoehtona. Suluissa oleva verbin *nimikoida* segmentaatio on merkitty vääränmuotoiseksi siitä syystä, että denominaalinen verbinjohdin *-*koi-* ei suomesta löydy (ks. esim. Karlsson 1983: 258–259; Hakulinen 2000: 281–302).

johdoksen soveltumista ensisijaisesti johdosten deverbaalisuuden ja denominaalisuuden tutkimiseen. Räisäsen mukaan semanttinen johto perustuu pääasiassa puhujan kielitajuun eli siihen, mitä on tämän mielestä mielekästä hahmottaa johdoksen kannaksi. Räisäsen tutkimustuloksista ilmenee, että tavallinen puhuja tulkitsee esimerkiksi verbikolmikon *herkkenee*, *herkentyy* ja *herkistyy* motivoituvaksi semanttisesti adjektiivista *herkkä*. Tulkinta eroaa tällöin verbien *herkentyy* ja *herkistyy* morfologisesta johdosta, jonka mukaan nämä ovat deverbaalisia. (Mt.: 330.) Adjektiivia *herkkä* voidaan täten kutsua semanttiseksi kantasanaaksi (ks. 3.1.3).

Työssäni hyödynnän semanttista johtoa perustellakseni tulkintaani verbijohdosten *morsettaa* ja *nimikoida* semanttisesta motivoitumisesta substantiiveista. Niinpä pidän verbin *morsettaa* kantavartaloa *morse-* viestintäkoodin keksijään Samuel Morseen viittaavana (ks. kaavio 17). Verbin kannaksi on täten tulkittavissa erisnimi, joka kuuluu substantiiveihin (ks. esim. Hakulinen–Karlsson 1988: 76)¹⁰. Samoin pidän myös verbin *nimikoida* kantavartaloa *nimik-/nimiko-* semanttisesti substantiiviin *nimikko* viittaavana (ks. kaavio 38 ja 39; Haipus–Pääkkönen 1980: 61). Semanttista johtoa hyödyntävät tutkimuksessaan myös esimerkiksi Haipus ja Pääkkönen (1980: 16–17).

3.2.2 Mistä substantiivikantaisen verbijohdoksen merkitys rakentuu?

Morfologisesti ja semanttisesti läpinäkyvän verbijohdoksen merkitys on luonteeltaan kompleksinen ja syntyy kannan ja johtimen yhteisvaikutuksesta (Koski 1978: 105–106, kohta c). Tätä kutsutaan niin sanotuksi *kompositionaalisuudeksi* (ks. Koivisto 2013: 285).

Denominaalisen verbijohdoksen merkitys on deverbaalisen verbijohdoksen merkitystä kompleksisempi (ks. esim. ISK 2010: § 305; 307; 308). Niinpä nominikantaisen verbijohdoksen analyysissa huomio on kiinnitettävä ainakin kolmeen asiaan, jotka ovat kantaan liittyvän johtimen merkitys, kantana olevan nominin merkitys ja verbijohdoksen käyttöyhteys (ISK 2010: § 308; Koivisto 2013: 285–286). Lisäksi etenkin kausatiivista toimintaa ilmaisevan denominaalisen verbijohdoksen merkitys voidaan ratkaista niin sanotulla *ensyklopedisuudella* (ISK 2010: § 317; Koivisto 2013: 289). Ensyklopedisuus

¹⁰ Samoin esimerkiksi Koivisto (2013: 285–286) esittää verbijohdoksen *donnehtia* (‘varustaa henkisesti runoilija John Donnen tuotannolla’), jonka kantana toimii sukunimi *Donne* (ks. 3.2.2).

tarkoittaa maailmantietoa (Leino 1994: 12). Katson ensyklopedisuuden soveltuvaksi ensisijaisesti substantiivikantaisten verbijohdosten semantiikkaan (ks. ISK 2010: § 317; 337; Koivisto 2013: 285–286, s.v. *donnehtia* 'varustaa henkisesti runoilija John Donnen tuotannolla').

Substantiivikantaisen verbijohdoksen merkitys on siis usein sidoksissa pragmatiikan alaan¹¹ (ks. esim. Koivisto 2013: 290; 291). Ymmärrän tämän johtuvaksi ensinnäkin siitä, että substantiivi viittaa tarkoitteeseen, joka voi luonnostaan esiintyä yhdessä tai useammassa eri tilanteessa ja täten kantaa erilaisia tehtäviä. Näin esimerkiksi verbijohdoksen *laivata* kantasubstantiivi *laiva* voi toimia joko kulkuvälineenä tai määränpäänä (ks. 4.1.7). Samoin verbijohdoksen kantasubstantiivi voi olla myös polyseeminen (ks. 4.2.4 lisäämisverbi *kaasuttaa*). Koiviston (2013: 290; 291) mukaan substantiivitarkoitteen tehtävän luonne verbijohdoksen kuvaamassa asiaintilassa säätelee verbijohdoksen kuulumista semanttiseen ryhmään (kannan semanttisista rooleista ks. 3.2.5; substantiivikantaisten verbijohdosten semanttisesta jaottelusta ks. 3.3). Substantiivitarkoitteen tehtävien runsaus ja toisaalta tarkoitteen polysemia voivat olla eräänä syynä verbijohdoksen polysemiaan (ks. 3.2.3).

Substantiivikantaisen verbijohdoksen johdin on tehtävältään muuntaja (ks. 3.1.2). Nimi perustuu johtimen syntaktiseen tehtävään, joka tässä tapauksessa vastaa substantiivin muuttamista verbiksi (Kangasmaa-Minn 1973: 156; Kangasmaa-Minn 1982: 43–44; ks. myös Karlsson 1983: 228; 250; Hakulinen–Karlsson 1988: 241–242). Tutkimukseni aineistoanalyysissä käytän vastaavaa funktiota kantavasta verbinjohtimesta nimitystä *verbistin* (ks. esim. Jääskeläinen 2004: 67).

Karlsson (1983: 250) huomauttaa, että sanaluokan muuntajilla ei usein ole varsinaista merkityssisältöään. Kytömäki (1990: 49–51) nimittää vastaavanlaista johdinta *jokapaikan johtimeksi*, *tehtävältään rakenteelliseksi verbinjohtimeksi*, *sanaluokanmuuttajaksi*, *semanttisesti tyhjäksi johtimeksi* ja *yleisfunktioiseksi johtimeksi*. Hän väittää, että tällaisella johtimella derivoidun verbijohdoksen merkitys perustuu kannan merkitykseen sekä kontekstin säätelemään kannan käyttötarkoitukseen (mt.: 51).

¹¹ Pragmatiikan yhtenä tehtävänä on ollut kontekstista riippuvien merkitysten selittäminen ja tutkiminen (Kuiri 2012: 9).

Samoin Hakulinen ja Karlsson (1988: 241–242) tulkitsevat produktiivisen *A*-johtimen varsinaisen merkityksen puuttuvaksi (ks. myös Karlsson 1983: 258). Heidän mielestään tällaisten sääntöperäisten supistumaverbien semantiikka motivoituu tällöin verbin kantasubstantiivin referentille ominaisista tehtävistä kielenulkoisessa maailmassa (*aidata* 'varustaa aidalla') (ks. myös 3.2.4). Semanttisesti tyhjäksi johtimeksi katson myös *il*-johtimen, jolla on derivoitu tutkimusaineistossani esiintyvä verbijohdos *pyöräillä* (ks. 4.1.8). Ojasen ja Uotila-Arcellin (1977: 247) mukaan tämä johdin ei aiheuta kyseisen verbijohdoksen frekventatiivista tulkintaa.

Kuitenkin substantiivikantaisen verbijohdoksen johtimella voi olla myös tietty merkitys. Kytömäki (1990: 52–53; 71) mainitsee kolme tällaista nominivartaloon liittyvää johdinta: *-TTA-* (*hamettaa* 'pukea hame päälle'), *-U-* (*multua*) ja *-N/TA-* (*puoleta* : *puolenee*). *TTA*-johdinta vastaa kausatiivinen merkitys, *U-* ja *N/TA*-johtimilla taas derivoidaan muutosverbit (mt.: 53; muutosverbit ovat subjektiin kohdistuvaa muutosta ilmaisevat translatiiviset, reseptiiviset ja direktionaaliset verbijohdokset, ks. 3.3).

Karlsson (1983: 258–259) taas luettelee määrätehtäväiset denominaaliset verbinjohtimet kausatiivisiin, refleksiivisiin ja translatiivisiin. Kausatiiviset johtimet ovat *-istA-* (*koneistaa*), *-ntA-* (*suomentaa*) ja *-stA-* (*kalastaa*), refleksiiviset taas *-istU-* (*autoistua*), *-itU-* (*ansioitua*) ja *-stU-* (*herrastua*). Translatiivinen johdin on *-ne-* (*halveta* : *halpenee*). Lisäksi luetteloon lukeutuu johdin *-Oi-*, jonka merkitystä Vesikansa (1977: 100–101) luonnehtii seuraavasti: 'tuottaa jokin, toimia jollakin, varustaa jollakin, esiintyä jonakin'.

Aineistoni koostuu morfologisesti ja semanttisesti läpinäkyvistä substantiivikantaisista verbijohdoksista, jotka esiintyvät sanakirjoissa. Niiden semanttisessa ryhmittelyssä ja analysoimisessa pidän ensisijaisena suuntaa antavana tekijänä luvun alussa esitettyä kontekstia (ks. 3.2.3). Sen tarjoavat InterCorpista otetut esimerkkilauseet, joilla tuen myös käsiteltävien verbijohdosten semantiikkaa koskevaa ensyklopedisuutta.

3.2.3 Substantiivikantaisen verbijohdoksen polysemia

Polysemia kuuluu kognitiivisen kieliopin oleellisiin tutkimisen kohteisiin. Sitä pidetään erottamattomana osana ihmiskieltä (Leino 1994: 32; Leino 1999: 121). Tämän lisäksi sen

on katsottu ulottuvan kaikkiin maailman kieliin (Ullmann 1966: 232). Yleisesti ottaen polysemia katsotaan ilmiöksi, jossa yksi lekseemi tarjoaa monta semanttista tulkintaa. Nämä tulkinnat määräytyvät kontekstista. (Palmer 1981: 100–101; Leino 1999: 121; Kuiri 2012: 33; ks. myös Lyons 1977: 550–569.) Toisaalta polysemia voi olla ymmärrettävissä myös merkitysten verkoksi, joka perustuu lekseemin joustavaan merkitykseen. Kyseinen verkko helpottaa havainnollistamaan, millä tavalla ihmismieli hahmottaa polysemian. (Raukko 1994: 36.)

Kuten on esitetty luvussa 3.2.2, substantiivikantaisen verbijohdoksen merkitykseen vaikuttaa muun muassa konteksti ja erityisesti kausatiivista tekoa ilmaisevan verbijohdoksen tapauksessa myös ensyklopedisuus. Niinpä substantiivikantainen verbijohdos voi olla polyseeminen eli kantaa useita merkityksiä. Katson tämäntyypin verbijohdoksen polysemian perustuvan mitä todennäköisimmin siihen, että kielenulkoisessa maailmassa verbin kantasubstantiivin tarkoite voi esiintyä useassa eri tehtävässä (ks. Koski 1982: 76, s.v. *varttaa*; Koivisto 2013: 286, s.v. *pölyttää*; ks. myös 3.2.2). Näin esimerkiksi tutkimusaineistoni verbin *laivata* kantasubstantiivi *laiva* motivoi tulkitsemaan verbin instrumentatiiviseksi ja direktionaaliseksi (ks. 4.1.7).

Polyseemisen verbijohdoksen merkitysvalinnan ratkaisee siis käyttöyhteys (Haipus–Pääkkönen 1980: 22; Koivisto 2013: 286). Larjavaara (2007: 111) korostaa, että kyseisenä käyttöyhteytenä toimii lausekonteksti. Lausekontekstin hän ymmärtää mikrokehyyksi, joka määrää monimerkityksisen lekseemin kantamaa tiettyä yksiselitteistä semanttista kuvaa (mt.: 110). Täten kun käsittelen aineistoni verbijohdoksia, käsittelen niitä osana lausekontekstia. Annan aina yhden lauseen mittaisen kontekstin kustakin käsiteltävästä verbijohdoksesta.

3.2.4 Parafraasi verbijohdoksen merkityksen kuvailuvälineenä

Parafraasi tarkoittaa käsiteltävän ilmiön ilmaisemista toisin sanoin siten, että tämän alkuperäinen merkitys säilyy muuttumattomana (ks. esim. Chafe 1970: 136; Palmer 1981: 93). Eräänä oletuksena vastaavan merkityksen samastamiseen on se, että parafraasin leksikaalinen sisältö eroaa siitä lähteessä esiintyvistä (Leino 1999: 50–51).

Koska verbijohdoksen merkitys on luonteeltaan kompleksinen, katson parafraasin soveltuvaksi työkaluksi verbijohdoksen semanttiseen kuvailemiseen. Niinpä parafraasi toimii myös apuvälineenä verbijohdosten semanttisessa jaottelussa (ks. 3.3), ja hyödynnän sitä lisäksi tutkimusaineistoni analyysissa. Samoin Kytömäki (1977) käyttää parafraasia verbijohdostensa ryhmittelyn välineenä erottamalla parafraasien eri tyyppejä syntaktisten ja semanttisten ominaisuuksiensa perusteella.

Verbijohdoksen parafraasissa esiintyvien sanojen valinta ei ole täysin vapaata, vaan siinä on noudatettava eräitä sääntöjä. Parafraasi rakentuu tällöin vähintään kahdesta sanasta, joista yksi on verbijohdoksen kanta tai sen samasta kannasta muodostunut lekseemi (Kytömäki 1977: 79; ISK 2010: § 305). Jääskeläinen (2004: 70) kuvaa substantiivikantaisten verbijohdosten parafraasia näin: ”Parafraasi sisältää johdoksen kannaksi tai korrelaatiksi katsotun substantiivin sekä jonkinlaisen abstraktiverbin. Näiden yhdistelmän tulisi olla jotakuinkin synonyyminen merkitykseltään kuvattavan verbijohdoksen kanssa, esimerkiksi *naulata* ’kiinnittää naulalla’.”

Parafraasissa käytetyn abstraktiverbin valintakriteeristä on kahdenlaisia kantoja. Kytömäki (1977: 80–82) lähtee liikkeelle verbinjohdinten funktioista (ks. 3.1.2). Hän hyödyntää generatiivisen semantiikan edustamien abstraktiverbien mallia muuttajan sisältävän verbijohdoksen merkityksen kuvailemisessa ja käyttää parafraaseissaan esimerkiksi abstraktiverbejä AIHEUTTA, KOKE ja KÄYTTÄ. Sen sijaan Hakulisen ja Karlssonin (1988: 241–242) mukaan produktiivisen substantiivikantaisen verbijohdoksen merkitys motivoituu kantansa tarkoitteen tyypillisistä tehtävistä kielenulkoisessa maailmassa. Muuttaja siis ei vaikuta parafraasissa olevan abstraktiverbin leksikaaliseen luonteeseen. Pidän abstraktiverbin valintaa riippuvaisena ensisijaisesti verbijohdoksen semanttisesta profiilista eli siitä, mihin semanttiseen ryhmään verbi kuuluu (ks. 3.3), ja toissijaisesti verbijohdoksen kannan referentin merkityksestä ja käyttötarkoituksesta.

3.2.5 Verbijohdoksen kannan ilmaisemia semanttisia rooleja

Kangasmaa-Minn jaottelee verbijohdosten kantanominit sen perusteella, missä roolissa nominitarcoite osallistuu verbin kuvaamaan tilanteeseen. Esitän hänen jakaumansa seuraavasti (Kangasmaa-Minn 1982: 49):

- A. Verbin kantanomini edustaa passiivista osallistujaa.
Tuulee, sataa, salamoii ja ukkostaa.
 Pekka *sorsastaa* ja Liisa *ravustaa*.
 B. Verbin kantanomini edustaa tila-argumenttia.
 Ba. Statiivinen tila.
Puutarha kukoistaa.
 Tuomas *isännöi* Impivaaraa.
 Bb. Dynaaminen tila¹².
Vieraat vähenevät ja pidot paranevat.
Kylmä kangistaa jäsenet.
 C. Verbin kantanomini edustaa instrumentatiiviargumenttia.
Isä lapioi pihamaan puhtaaksi.

Seuraavissa alaluvuissa käsittelen kolme semanttista roolia, jotka ovat tutkimusaineistoni analyysin kannalta keskeisiä.

3.2.5.1 VÄLINE

Semanttista roolia VÄLINE kutsutaan myös *instrumentiksi* (ks. esim. Kytömäki 1977: 233; ISK 2010: § 990). Viitatessani siihen hyödynnän työssäni edelleen nimitystä väline. Lähdekirjallisuudessa esitetyt, välinettä käsittelevät määritelmät eroavat hieman toisistaan. Näin esimerkiksi ISK:n (2010: § 990) mukaan välinettä hyödynnetään verbin ilmaiseman teon toteuttamiseen. Tässä yhteydessä taas Hakulinen ja Karlsson (1988: 102) ymmärtävät välineen ensinnäkin vain vaikuttavan kyseiseen tekoon. Schlesinger (1995: 63) luonnehtii välineen avustavan verbin kuvaaman teon suorittamisessa.

Välinettä koskevan semanttisen kriteerin edellytys voidaan määritellä muun muassa siten, että välinettä voi ilmaista eloton tarkoite (Fillmore 1968: 24; Kytömäki 1977: 235; Hakulinen–Karlsson 1988: 102). Toisaalta Fillmore (1968: 24) esittää myös lauseen *I rapped him on the head with a snake* 'Näpäytin hänen päätänsä käärmeellä' (suomennos KN). Lauseesta näkyy, että välineenä toimii elollinen olio *käärme*. Fillmoren mukaan kyse on kuitenkin käärmeen kehosta, joka toimii teon välittäjänä ja joka tulkitaan elottomaksi esineeksi.

¹² Tässä kohdassa esiintyvät tyypillisimmillään adjektiivit (Kangasmaa-Minn 1982: 49).

Jääskeläinen (2004: 158) luonnehtii prototyyppisen instrumentatiivisen verbijohdoksen kantana edustuvan semanttisen roolin VÄLINE ominaisuuksia muun muassa näin: ”– – [instrumentti] ei ole osa toiminnan aiheuttamaa muutosta, – – [instrumentti] ei kulu tai tule sidotuksi toiminnan aikana, [instrumenttia] voidaan käyttää muuttumattomana uudestaan; – – [instrumentti] on agentin kontrollin alainen ja on agentin kädessä tai muutoin agentin hallittavissa; – [instrumentti on] konkreettinen artefakti (työkalu) tai siihen vertautuva (esim. kivi).”

Jääskeläisen (2004: 158) esittämä prototyyppisen instrumentatiivisen verbijohdoksen semanttinen kuvailu perustuu toiseen tapaan lähestyä VÄLINEEN semanttisia ominaisuuksia. Tätä vastaa Huumon (2004: 53–54) esittämä niin sanottu *toimintaketju*. Toimintaketju kuvaa verbin ilmaisemassa asiointilassa olevien argumenttien välisen kausaation luonnetta (kausatiosta ks. esim. ISK 2010: § 463). Tällä tavalla VÄLINE esiintyy toimintaketjussa AGENTIN ja PATIENTIN välissä niin, että se toimii AGENTIN aiheuttaman, PATIENTTIIN kohdistuvan muutoksen välittäjänä (mt.: 53).

3.2.5.2 TEEMA

Semanttiseksi rooliksi TEEMA kutsutaan olemassa olevaa tarkoitetta, jonka sijainti muuttuu verbin ilmaiseman kausatiivisen teon johdosta (ks. ISK 2010: § 928). Niinpä TEEMAA voidaan sanoa *siirrettäväksi* (ks. esim. Jääskeläinen 2004: 129). Koska kyseessä on tarkoite, johon kohdistuu muutos, TEEMA on yleistettävissä PATIENTIN semanttiseen rooliin (ISK 2010: § 928). Tästä huolimatta käytän työssäni edelleen nimitystä TEEMA, jolla korostan tarkoitteen sijaintimuutokseen perustuvaa merkitystä.

TEEMAN kantamat semanttiset ominaisuudet ovat huomattavissa vertaamalla sitä VÄLINEESEEN (ks. 3.2.5.1). Tällöin huomio on keskitettävä erityisesti näiden substantiivitarkoitteiden kantamaan sanamerkitykseen. Luvussa 3.2.5.1 määrittelin edellytyksiä, jotka kantana olevan substantiivin on täytettävä kantaakseen VÄLINEEN roolia. Tämän lisäksi kaikki luvun 4.1 VÄLINETTÄ edustavat kantasubstantiivit ilmaisevat tyypillistä välikappaletta (ks. Kangasmaa-Minn 1982: 48). Sen sijaan TEEMANA toimiva tarkoite näyttää olevan merkitykseltään VÄLINEEN vastapuolta laveampi. Ymmärrän tämän johtuvan TEEMAN siirrettävyydestä, jonka johdosta sillä

voi katsoa olevan itseisarvo (vrt. Jääskeläinen 2004: 181–182). Niinpä tämänlainen substantiivi voi sellaisenaan ilmaista jopa välikappaleena olevaan käyttötarkoitukseen valmistettua esinettä (esimerkiksi ase). Vastaava näkyy instruktiivisten (ks. 3.3.2) ja instrumentatiivisten (3.3.1) verbijohdosten semantiikan tarkistamisessa. Koska instruktiiviset verbijohdokset ilmaisevat kannan tarkoitteen sijaintimuutosta eikä sillä toimimista, edellisenä esitetyn substantiivin *ase* kantama välikappaleen merkitys ei aiheuta verbin instrumentatiivista tulkintaa: *aseistaa* 'varustaa aseella tai asein' (KS).

3.2.5.3 TULOS

TULOKSEKSI luonnehditaan ennen olematonta tarkoitetta, joka muodostuu verbin ilmaiseman toiminnan johdosta (Chafe 1970: 156 *complement*; Siro 1975: 57; Kytömäki 1977: 191; Leino ym. 2001: 221). ISK (2010: § 928) tulkitsee tämän kuuluvan PATIENTIN semanttiseen rooliin. Tätä perustellaan sillä, että myös entiteetin synty voidaan ymmärtää tämän tilan muutokseksi, joka on eräs PATIENTIN semanttinen ominaisuus. Itse pidän TULOSTA omana semanttisena roolinaan (vrt. Chafe 1970: 156). Hyödynnän sitä korostaakseni tutkimukseni faktiivisten verbijohdosten omaleimaista semantiikkaa (ks. 3.3.3) ja erottaakseni TULOSEN edustajat PATIENTIN kantajista.

3.3 Verbijohdosten semanttinen ryhmittely ja tutkimuksen rajaaminen

Substantiivikantaiset verbijohdokset edustavat denominaalisia eli nominikantaisia verbijohdoksia, joihin lukeutuvat lisäksi adjektiivikantaiset verbijohdokset sekä pieni joukko pronomini- ja numeraalikantaisia verbijohdoksia (ks. 3.1.4).

Tutkimukseni kannalta pidän substantiivikantaisten verbijohdosten ryhmittelyn perustana semantiikkaa. Perinteisessä semanttisessa jaottelussa ei eroteta substantiivikantaisia verbijohdoksia itsenäiseksi yksiköksi verbikantaisten verbijohdosten tavoin. Sen sijaan niitä on käsitelty yleistettävästi muiden nominikantaisten verbijohdosten yhteydessä (ks. esim. ISK 2010: § 317; 337). Lisäksi näkemykset näiden semanttisesta jäsentämisestä ja ryhmien nimittämisestä horjuvat jossain määrin lähdekirjallisuudesta riippuen. Esitän seuraavassa muutaman jaottelun, joista keskeisenä pidän ISK:n (2010) jaottelua.

Kummassakin jaottelussa otan huomioon vain ne ryhmät, joissa substantiivikantaiset verbijohdokset esiintyvät.

ISK (2010: § 303, asetus 75) erottaa ryhmän kausatiivista toimintaa ilmaisevia verbijohdoksia, joita kutsutaan *kausatiivisiksi*. Nämä jakautuvat edelleen *faktiivisiksi*, *instruktiivisiksi*, *privatiivisiksi*, *instrumentatiivisiksi* ja *direktionaaliseksi* alaryhmiksi (mt.: § 317, asetus 76) sekä *kaptatiiveiksi* (mt.: § 326), *kääntämisverbeiksi* (mt.: § 328) ja *tunnekausatiiveiksi* (mt.: § 316). Verbijohdoksia, joiden kannan merkitys vaikuttaa subjektitarkoitteen muutoksen luonteeseen, luonnehditaan *translatiivisiksi*, *reseptiivisiksi* ja *direktionaaliseksi*¹³ (mt.: § 337, asetus 79). Muut ryhmät ovat *puhuttelujohdokset* (mt.: § 356) ja *essentiaaliset* verbijohdokset (mt.: § 308).

Kytömäki (1977) jaottelee verbijohdokset ensisijaisesti niiden parafrasien luonteen mukaan. Hän erottaa kattavan ryhmän denominaalisia kausatiiveja, joita hän jäsentelee kahdeksi tyyppiä. Ensimmäinen tyyppi sisältää muun muassa *psykologiset* ja *fysiologiset kausatiivit* (mt.: 173; 185), jotka vastaavat edellä esitettyjä ISK:n tunnekausatiiveja. Toiseen tyyppiin lukeutuvat *privatiiviset* (mt.: 192) ja *instruktiiviset* (mt.: 193) verbijohdokset. Lisäksi muista semanttisista kuvauksista ja verbiesimerkeistä on pääteltävissä, että kyseinen tyyppi kattaa myös *faktiiviset* ja *direktionaaliset* verbijohdokset. Kausatiiveiksi on luonnehdittu myös *kääntämistä* ilmaisevia verbejä (mt.: 169), joita Kytömäki (1990: 56–58) myöhemmin kutsuu *kääntämisverbeiksi*. Kausatiiveista erillään esiintyvät *instrumentatiiviset* (Kytömäki 1977: 233) ja *kaptatiiviset* (mt.: 246) verbijohdokset. Jälkimmäistä ryhmää on kutsuttu *pyydystämis-* ja *keräämisverbeiksi* (Kytömäki 1990: 58–59). ISK:n esittämä subjektitarkoitteen muutosta luonnehtiva ryhmäkolmikko vastaa Kytömäen (1977) *muutosjohdoksia*. Samoin puhuttelujohdokset edustavat *sanomisjohdoksia* (mt.: 244–245). Niitä Kytömäki (1990: 54–55) myöhemmin kutsuu puhuttelujohdoksiksi. ISK:n esittämistä essentiaalisista verbijohdoksista Kytömäki (1977; 1990) käyttää nimitystä *statusjohdokset*.

Penttilä (1963: 533–534) rinnastaa kausatiiviseksi sanotun verbiryhmänsä *instruktiivisiin*, *privatiivisiin*, *instrumentatiivisiin* ja *kaptatiivisiin* verbeihin ja erottaa lisäksi *faktiiviset* verbit. Hän luonnehtii kausatiiviseksi esimerkiksi verbiä *munia*, jonka

¹³ Samankaltainen kolmikko löytyy myös Räisäseltä (1988: 31), joka kutsuu *direktionaalisia* verbijohdoksia *orientatiivisiksi*.

ISK (2010: § 363) ryhmittelee faktiivisten verbijohdosten edustajaksi (ks. myös 4.3.3). Penttilä (1963: 314) ei erota semanttisesti kääntämisverbejä, mutta hän erottaa ne morfologisesti. ISK:n kolmikko translatiivinen-reseptiivinen-direktionaalinen vastaa Penttilän *inkoatiivisia* eli translatiivisia verbejä¹⁴. Puhuttelujohdoksia ei eroteta itsenäiseksi ryhmäksi, mutta niiden merkitystä on luonnehdittu Penttilän verbijohdosten morfologisen luettelon yhteydessä seuraavasti: ”joksikin sanomista ilmaisevat verbit” (mt.: 319). ISK:n essentiaaliset verbijohdokset vastaavat Penttilän samannimistä ryhmää.

Substantiivikantaisten verbijohdosten semanttisen ryhmittelyn ulkopuolelle katson jääviksi *sensiiviset* verbit (Penttilä 1963: 534; Vesikansa 1977: 113–114; ISK 2010: § 303, asetus 75) eli *suhtautumisjohdokset* (Kytömäki 1977: 117–130; ISK 2010: § 303). Syynä on se, että niiden kantana esiintyy tyypillisesti adjektiivi (ISK 2010: § 350). Toisaalta Kytömäki (1977: 124) lukee suhtautumisjohdoksiansa muutaman substantiivikantaisenkin verbin: *ihannoida*, *jumaloida* ja *kunnioida*. Määrätehtäväisten verbijohdinten yhteydessä hän mainitsee lisäksi substantiivista *herra* johdettavissa olevan suhtautumisjohdoksen *herraksua* samalla väittäen, että *ksU*-mallisten suhtautumisjohdosten derivointi substantiiveista ei ole yleistä (Kytömäki 1990: 52–53).

Substantiivikantaisten verbijohdosten luokittelun ulkopuolelle jätän myös ne verbit, joiden ensisijainen merkitys on tulkittavissa tyypillisesti sanaluokkaan *verbi* liittyväksi teonlaaduksi tai joiden merkityksessä pidetään ensisijaisena subjektiin kohdistuvan muutoksen aiheuttajan luonnetta (vrt. Haipus–Pääkkönen 1980: 26). Niinpä suljen pois teonlaatua luonnehtivia merkityspiirteitä, kuten *frekventatiivisuutta*, *momentaanisuutta* ja *kontinuaatiivisuutta* (ks. Hakulinen–Karlsson 1988: 240–241). Samoin jätän käsittelemättä subjektitarkoitteeseen suuntautuvan muutoksen aiheuttajan luonnetta koskevat merkityspiirteet, kuten *automaatiivisuuden*, *passiivisuuden* ja *refleksiivisyyden* (Räisänen 1988: 31). Räisänen (1988: 31–32) toteaa, että esimerkklauseessa *Vettä tippuu räystäästä* esiintyvä substantiivikantainen verbijohdos *tippua* edustuu lähinnä automaatiivisena ja kontinuaatiivisena verbinä. Hän ei tulkitse kyseistä verbiä translatiiviseksi väittäen, että ”–’tipoiksi tuleminen’ ei ole merkityksessä tärkeätä.”

¹⁴ Muussa kirjallisuudessa on käytetty nimeä *transitiivinen* (ks. esim. Vesikansa 1977; Haipus–Pääkkönen 1980; Koivisto 1991; Lepämaa ym. 1996; Hakulinen 2000).

Luvun alussa esitettyä ISK:n (2010) semanttista ryhmittelyä hyödyntäen katson puhtaiksi substantiivikantaisiksi verbijohdoksiksi kausatiivista toimintaa ilmaisevia instruktiivisia, privatiivisia ja direktionaalisia verbijohdoksia, kääntämisverbejä ja kaptatiiveja sekä myös instrumentatiivisia verbijohdoksia. Substantiivikantaiset verbijohdokset ovat myös subjektitarkoitteeseen kohdistuvan muutoksen kantavia direktionaalisia ja reseptiivisiä verbijohdoksia (ISK 2010: § 337). (Ks. myös Koivisto 2013: 289, asetelma 10.10.)

Valitsen tutkimusanalyysin aineistokseni instrumentatiivisten, instruktiivisten ja faktiivisten verbijohdosten edustajia. Perustelen valintaani toteamuksella, että kyseisillä semanttisilla ryhmillä on runsaimmin InterCorpin esiintymiä ryhmää kohden. Samalla ryhmien edustajat muodostavat laajan kirjon monipuolisia semanttisia ominaisuuksia. Käsittelen instrumentatiivisia verbijohdoksia alaluvussa 3.3.1, instruktiivisia verbijohdoksia alaluvussa 3.3.2 ja faktiivisia verbijohdoksia alaluvussa 3.3.3.

3.3.1 Instrumentatiiviset verbijohdokset

Merkitykseltään instrumentatiiviset verbijohdokset kuvaavat sellaista toimintaa, jonka välittää niiden kannan tarkoite (ks. esim. Penttilä 1963: 533; Kytömäki 1977: 233; ISK 2010: § 317, asetelma 76). Toisin sanoen kannan referentti vaikuttaa teon toteuttamiseen siten, että se on siinä erottamattomasti mukana. Instrumentatiivisten verbijohdosten kannan tarkoite on semanttiselta rooliltaan VÄLINE (ks. 3.2.5.1).

Kannan ja verbin instrumentatiivisen merkityksen suhde on kuvailtavissa monella eri tavalla. Esimerkiksi Haipus ja Pääkkönen (1980: 25) määrittävät sen seuraavasti: 'toimia x:n avulla', jossa *x* ilmaisee verbijohdoksen kantaa (mt.: 23). Myös ISK (2010: § 317, asetelma 76) käyttää samanlaista mallia. Kytömäki (1977: 236) taas hyödyntää parafrasaa, joka rakentuu verbistä *käyttää* ja käsiteltävän verbijohdoksen kannasta (esimerkiksi *harjata* 'käyttää harjaa'). Hän lisää, että parafraasi on verbin *käyttää* puolesta yhä tarkennettavissa niin, että verbi voidaan vaihtaa merkitykseltään sopivampaan vastaamaan täten tietyn verbijohdoksen semantiikkaa (ks. 4.1).

Kuten luvussa 3.2.5.1 on esitetty, semanttista roolia VÄLINE pidetään kausatiivisen asiaintilan osallistujana (ks. myös esim. Fillmore 1968: 24). Samoin prototyyppinen

instrumentatiivinen verbijohdos katsotaan tämän asiointilan kuvaajaksi. Sen sijaan esimerkiksi Kytömäki (1977: 234) pitää instrumentatiiviset verbijohdokset erillään kausatiivista toimintaa ilmaisevista verbijohdosryhmistä. Hän perustelee päätöstään toteamuksella, että välineen käyttö ei välttämättä aina ole sidoksissa kausatiivisen tilanteen tulkintaan, kuten esimerkiksi *soutaa kahdella airolla*. Chafen (1970: 164) mukaan väline on käytettävissä ylipäättään sellaisen verbin yhteydessä, joka ilmaisee mitä tahansa toimintaa tai tekoa koskevaa asiointilaa. Aineistoni analyysissa otan instrumentatiivisten verbijohdosten luonteen perusteella kantaa Kytömäen ja Chafen esittämiin kantoihin. Syynä ovat ne analysoimani välineen käyttöä ilmaisevat verbijohdokset, jotka ovat joko intransitiivisia (esimerkiksi *pyöräillä*, ks. 4.1.8) tai transitiivisia, mutta eivät ilmaise muutoksen aiheuttamista. Jälkimmäistä edustaa vain näköhavaintoverbi *kiikaroida* (ks. 4.1.3)¹⁵.

3.3.2 Instruktiiviset verbijohdokset

Instruktiivisten verbijohdosten semanttista sisältöä vastaa toiminta, joka aiheuttaa kannan edustaman tarkoitteen liittäminen verbin objektina toimivaan tarkoitteeseen (ks. esim. Kytömäki 1977: 193). Kirjallisuudessa instruktiivisten verbijohdosten parafrasissa käytetään useimmiten verbiä *varustaa*¹⁶ (ks. esim. Penttilä 1963: 533; Jääskeläinen 2004: 179; ISK 2010: § 317, asetus 76). Pidän siis kyseistä verbiä prototyyppisenä, yleispätevänä instruktiivisten verbijohdosten merkityksen osakuvailijana, ja hyödynnän sitä ryhmän erottamisessa muista semanttisista ryhmistä.

Tietyissä tapauksissa verbin instruktiivisen tulkinnan rinnalle on asetettavissa tulkinta instrumentatiiviseksi, jossa taas kannan tarkoite toimii teon suorittamisen välittäjänä (ks. 3.3.1). Kytömäen (1977: 193–194; 238–239) mukaan verbin oikean merkityksen ratkaisee tällöin käyttöyhteys, kuten käy ilmi esimerkiksi verbin *aidata* tapauksessa. Siinä instruktiivisuutta vastaa prototyyppisesti 'varustaa aidalla' ja instrumentatiivisuutta 'käyttää aita välineenä torjuakseen jonkun pääsemästä johonkin tai jostakin'.

¹⁵ Toisaalta Jääskeläinen (2004: 113) tulkitsee verbin *kiikaroida* lukeutuvaksi kausatiivisiin verbeihin, mutta vain perifeerisesti. Hän pitää verbiin sisältynyttä välinettä *kiikari* epäprototyyppisenä välineen edustajana (mt.: 136).

¹⁶ Verbi *varustaa* toimii myös alaluvussa 4.2.2 niin sanottujen *varustamisverbien* parafrasien prototyyppisenä abstraktiverbinä.

Sen sijaan Jääskeläinen (2004: 181–182) toteaa, että verbin instruktiivinen tai instrumentatiivinen tulkinta riippuu sen merkityksen vakiintuneisuudesta kieleen. Suomea ei-äidinkielenä puhuvana olen pitänyt tutkimusaineistoni käsiteltävien verbijohdosten merkityksen lähtökohtana ensisijaisesti niiden sanakirjaesiintymän parafrasaa. Sen kuvaileman verbijohdoksen merkityksen olen tarkistanut myös vastaavan InterCorpin tarjoaman esimerkkilauseen kontekstin avulla. Kytömäen (1977) näkökulma vahvistaa tutkimusanalyysissä omaksumani Larjavaaran (2007: 111) kannan lausekontekstista, joka toimii polyseemisen lekseemin, tässä tapauksessa verbin, semantiikan ratkaisevana seikkana (ks. 3.2.3).

Instruktiivisten verbijohdosten semanttinen ydin erottuu tarkemmin vertaamalla ryhmän ominaisuuksia muiden semanttisten ryhmien ominaisuuksiin. Esimerkiksi Jääskeläinen (2004: 182–183) toteaa, että instruktiivisten ja instrumentatiivisten verbijohdosten välinen ero perustuu lähinnä objektitarkoitteen muutoksen luonteeseen verbin aiheuttaman teon johdosta. Tämän mukaan vain instruktiivisissa verbijohdoksissa objektitarkoitteen muutos edellyttää kannan tarkoitteen kosketussaattoa tämän kanssa. Tästä tulee ilmi, että kannan tarkoitteen sijainti on vastaavasti muuttunut (vrt. Clark–Clark 1979: 778). Niinpä instruktiivisten verbijohdosten kanta on semanttiselta rooliltaan TEEMA (ks. 3.2.5.2), ja verbin kantavartalolla on vastaavasti *teema-arvo*.

Kytömäki (1977: 193) kuvailee vastaavaa myönteisen eksistentiaalilauseen avulla seuraavasti: *x sokeroi y:n* eli 'y:ssä on sokeria'. Tästä näkyy, että objektitarkoite edustaa kyseisen lauseen paikanilmausta ja kannan tarkoite subjektia. Samoin hän käyttää myös habitiivilauseetta, jolloin objektitarkoitteenä toimii habitiivinen paikanilmaus: *x kukittaa tytön* eli 'tytöllä on kukkia' (mt.: 189–190).

Objektitarkoitteen semanttisesta roolistä voi olla erilaisia kantoja. Jääskeläinen (2004: 182–183) kertoo objektitarkoitteen semanttiseksi rooliksi PATIENTTI. Toisaalta hän huomauttaa, että kannan tarkoite päättyy tiettyyn sijaintiin, johon kosketussaatto perustuu.

Sen sijaan Leino ym. (2001: 427) tulkitsevat verbijohdoksen kannan ja objektitarkoitteen kosketussaaton kuvaaman asiointilan kahdella eri tavalla. Tämä tulee ilmi siitä, miten he ymmärtävät esimerkiksi verbin *varustaa* ja sen adessiivilausekkeen merkityksen (ks. myös 4.2.1 ja 4.2.2). He toteavat, että verbin objektitarkoite on PATIENTTI, kun

adessiivilausekkeen semanttiseksi rooliksi tulkitaan VÄLINE. Kun adessiivilauseke ilmaisee lähinnä kosketuksen muodostamista objektina toimivan ihmistarkoitteen kanssa, tämä ihmistarkoite tulkitaan VASTAANOTTAJAKSI tai HYÖTYJÄKSI.

Katson, että instruktiivisten verbijohdosten kannan tarkoitteen asema verbin ilmaisemassa asiointilassa on keskeinen muiden asiointilan osallistujien kannalta. Kannan kantama tieto siirrosta sopii siis paremmin yhteen Leinon ym. näkemyksen kanssa. Niinpä hyödynnän vastaavien objektitarkoitteiden kuvaamisessa semanttisen roolin HYÖTYJÄ nimitystä ihmistarkoitteen kohdalla. Muiden objektina toimivien tarkoitetyyppien tapauksessa käytän nimitystä MÄÄRÄNPÄÄ.

3.3.3 Faktiiviset verbijohdokset¹⁷

Substantiivikantaisten faktiivisten verbijohdosten ilmaisema merkitys perustuu kantansa tarkoitteen aikaansaamiseen (ks. esim. ISK 2010: § 317, asetus 76). Toisin sanoen faktiivinen teko edellyttää ennen olematonta referenttiä, joka muodostuu tämän teon johdosta (vrt. Chafe 1970: 156; ks. Leino ym. 2001: 221). Niinpä faktiivisten verbijohdosten kannan tarkoite vastaa semanttista roolia TULOS (ks. 3.2.5.3).

Verbijohdoksen kuvaamaa uuden tarkoitteen syntymistä pidän keskeisenä erottavana seikkana varsinkin instruktiivisista verbijohdoksista (ks. 3.3.2). Näiden kantama merkitys verbikannan tarkoitteella varustamisesta voi tarjoutua tietyissä tapauksissa analysoitavan verbin toiseksi mahdolliseksi semanttiseksi tulkinnaksi. Vastaava voi soveltua esimerkiksi verbiin *nimikoida*, jonka merkitys on ymmärrettävissä sekä faktiiviseksi 'saada aikaan nimikirjaimet' että instruktiiviseksi 'varustaa nimikirjaimilla'. Tässä tapauksessa katson ratkaisevaksi tekijäksi kyseisen tarkoitteen olemassaolon ennen verbin ilmaisemaa toimintaa. Tarkoite *nimikirjain* syntyy vasta ompelemisen johdosta, joten tulkitsen verbijohdoksen *nimikoida* faktiiviseksi verbiksi (ks. 4.3.2).

Faktiivisten verbijohdosten ilmaisema kannan tarkoitteen aikaansaaminen on siis kyseiselle verbiryhmälle tunnusmerkkinen semanttinen piirre. Kytömäki (1977: 190)

¹⁷ Faktiiviset verbijohdokset ovat tuttuja myös toisilla nimillään, kuten esimerkiksi *kausatiiviset verbisaneet* (Penttilä 1963: 533–534) ja *effektiiviset kausatiivit* (Jääskeläinen 2004: 204).

kuvaa sitä myönteisen eksistentiaalilauseen avulla. Siinä muodostettava entiteetti edustuu subjektina: *x munii* eli 'mun(i)a olla [on] olemassa'.

Näyttää siltä, että Kytömäki tulkitsee uuden tarkoitteen syntymistä ilmaisevat verbijohdokset pääasiassa intransitiivisiksi verbeiksi, kuten näkyy muun muassa edellä esitetystä esimerkkiverbistä *munia*. Lisäksi hän toteaa, että transitiivisena verbinä esiintyvän tällaisen verbijohdoksen objekti toimii tämän kannan ilmaiseman tarkoitteen hyponyymina¹⁸, kuten esimerkki *munia kultamunia* osoittaa. (Mt.: 190–192.)

Hyödyntäen edellä olevaa Kytömäen mallia muunnan ilmauksen *munia kultamunia* myönteiseksi eksistentiaalilauseeksi *kultamunia on olemassa*. Muunnoksesta paljastuu kaksi seikkaa. Ensiksi verbin *munia* objekti *kultamunia* syntyy myös vasta verbin toiminnan johdosta (ks. Chafe 1970: 156; Kytömäki 1977: 191). Toiseksi verbin kantasubstantiivin ja objektin välinen sisältyvyysuhde näyttää vaikuttavan eksistentiaalilauseen komponenttimäärään ja -luonteeseen. Tällä tavalla vastaava eksistentiaalilause eroaa luvun 3.3.2 myönteisestä eksistentiaalilauseesta, jota on hyödynnetty transitiivisten instruktiivisten verbijohdosten merkityksen kuvaamisessa.

Tutkimusaineistoni faktiiviset verbijohdokset eroavat Kytömäen (1977) faktiivisten verbijohdosten tulkinnasta sikäli, että analysoimani verbit ovat melkein kaikki transitiivisia, niiden kantasubstantiivi ja objekti eivät ole keskenään sisältyvyysuhteessa ja objekti on olemassa jo ennen verbin ilmaisemaa tekoa (ks. 4.3). Esitettyjen ominaisuuksien kannalta aineistoni faktiiviset verbijohdokset vastaavat luvun 3.3.2 transitiivisia instruktiivisia verbijohdoksia. Kuten luvussa 3.3.2 nähtiin, instruktiivisen verbin objekti kuvastuu eksistentiaalilauseessa paikan adverbialina. Tämän perusteella olisi helppoa olettaa, että myös aineistoni faktiivisen verbijohdoksen objekti esiintyy eksistentiaalilauseessa paikanilmauksena. Näin ei kuitenkaan aina tapahdu, kuten voidaan osoittaa verbin *viipaloida* ilmauksen *viipaloida sitruuna* (KS) avulla: *'sitruunassa on olemassa viipaleet'. Viipaleiden muodostamista sen sijaan parhaiten kuvaa toiminnan aikaansaannosta ilmaiseva tuloslause (ks. ISK 2010: § 904). Siinä verbin objekti *sitruuna* edustuu predikaatiivadverbialina (ks. Hakulinen–Karlsson 1988: 211) ja muodostettava entiteetti *viipaleet* subjektina (ks. Vilkuna 2000: 159): 'sitruunasta tulee viipaleet'.

¹⁸ Hyponyymi on hyponymiaksi kutsutussa, niin sanotussa *sisältyvyysuhteessa* oleva sana, joka merkitykseltään sisältyy toisen sanan edustamaan laajempaan merkityspiiriin. Näin esimerkiksi sana *lehmä* toimii sanan *kotieläin* hyponyymina. (Kuiri 2012: 34.)

Myönteinen eksistentiaalilause sopii sen sijaan esimerkiksi faktiivisen verbijohdoksen *ojittaa* ilmauksen *ojittaa pelto* (KS) kuvaamiseen: 'pellossa on olemassa ojat'. Kyseisestä ilmauksesta muotoiltu tuloslause 'pellostä tehdään ojat' ei tässä tapauksessa sovi, koska verbin *ojittaa* merkitys viittaa peltoa koskevan maanparannuksen keinoon (ks. Talve 2012: 67; 71). Tämä tekee kyseisen tuloslauseen käytöstä semanttisesti sopimattoman.

Myönteisen eksistentiaalilauseen sekä tuloslauseen käyttö on sovellettavissa esimerkiksi verbin *letittää* ilmaukseen *letittää tukkaa* (KS). Myönteinen eksistentiaalilause on 'tukassa on olemassa letti tai lettejä' ja tuloslause 'tukasta tehdään letti tai lettejä'. Silloin kun kumpikin lausetyyppi käy faktiivisen verbijohdoksen semantiikan kuvaamiseen, pidän tuloslausetta kiistatta parempana vaihtoehtona, koska se nimenomaan korostaa uuden tarkoitteen aikaansaamista.

4 Tutkimusaineiston analyysi

Tutkimusaineistoni käsittää yhteensä 32 substantiivikantaista verbijohdosta. Näistä instrumentatiivisten verbijohdosten osuus on 16 kappaletta, instruktiivisten verbijohdosten osuus 10 kappaletta ja faktiivisten verbijohdosten osuus 6 kappaletta.

Jäsennän edelleen kummankin pääryhmän edustajat semanttisiin alaryhmiin. Luokittelun kriteerinä pidän verbien semanttisia ominaisuuksia, jotka motivoituvat ennen kaikkea kannan referentin merkityksestä ja tyypillisestä käyttötarkoituksesta. Nimitän ja käsittelen alaryhmiä hyödyntäen ensisijaisesti Anneli Pajusen (2001) esittämiä, kielenulkoiseen todellisuuteen pohjautuvien verbiryhmien nimityksiä ja kuvailua. Tukea ajatuksiini sekä Pajusen kannoista eroaviin näkökulmiini haen muun muassa Leena Kytömäeltä (1977), Iso suomen kieliopista (2010), Leinolta ym. (2001), Kielitoimiston sanakirjasta, Aarni Penttilältä (1963), Izchak M. Schlesingeriltä (1995) sekä eri tieteenalojen teoksista.

Olennainen apuväline verbien ryhmittelyssä on InterCorp-tietokanta ja sen välittämä kieliaineisto, joka muodostuu alkuperäisistä suomenkielisistä kaunokirjallisista teoksista (ks. 2.3). InterCorpista poimin lauseet, joissa aineistoni verbijohdokset esiintyvät ja joita

kutsun esimerkkilauseiksi. Niiden avulla analysoin verbijohdosten semantiikkaa ja sen vaikutusta asiointilan valittuihin komponentteihin. Komponenttien kuvailussa hyödynnän semanttisia rooleja (ks. 3.2.5). Esimerkkilauseiden perästä löytyy sulkeissa oleva lähdetieto, joka seuraa taulukossa 1 esitettyjen teosten merkinäytettä (ks. 2.3).

InterCorp tarjoaa monesti verbijohdoksesta useita esiintymiä, joten vastaavasti esimerkkilauseita on monia käsiteltävää verbiä kohden. Tästä huolimatta hyödynnän analyysissä aina vain yhtä verbiesiintymää ja sen esimerkkilauseita. Valitsen ne kahden kriteerin perusteella: 1) verbijohdoksen lause-esiintymä vastaa mahdollisimman osuvasti verbijohdosta käsittelevää teoreettista taustatietoa ja 2) esimerkkilause on mahdollisimman yksiselitteinen ja komponenttien luonteeltaan selkeästi hahmotettava. Muut merkitykseltään samanlaiset verbiesiintymät ja niiden esimerkkilauseet löytyvät taulukosta 5 osiossa Liitteet.

Työni rajallisen tilan sekä selkeyden ylläpitämisen vuoksi supistan lauseanalyysin siten, että sen ytimessä on käsiteltävän verbijohdoksen muodostama niin sanottu *argumenttirakenne* (ks. esim. Pajunen 2001: 19). Tämä tarkoittaa sitä, että huomioni keskipisteessä ovat varsinainen verbijohdos ja sen kuvaamasta asiointilasta motivoituvat pakolliset osallistuja-argumentit. Tarpeen mukaan sisällytän analyysiin lisäksi merkitykseltään oleelliset kehysmääritteetkin. Muutaman esimerkkilauseen kohdalla tarkastelen argumenttirakenteen sijaan substantiivilauseketta, jossa käsiteltävä verbijohdos esiintyy TU-partisiipin muodossa. Analysoitavan argumenttirakenteen tai substantiivilausekkeen erotan lauseessa lihavoinnilla.

Aineiston semanttisen analyysin täydennän morfosyntaktisella analyysillä. Tällä tavalla käsitelen verbijohdosten ja niiden parafrasien rakennetta (parafraaseista ks. 3.2.4).

4.1 Instrumentatiiviset verbijohdokset

Instrumentatiivisten verbijohdosten edustajia löytyy tutkimusaineistostani runsaimmin. Kiistattomia välinekäyttöä ilmaisevia substantiivikantaisia verbijohdoksia on yhteensä 16: *haarukoida, kauhoa, keihästää, kepittää, kiikaroida, laivata, lapioida, lusikoida, morsettaa, pamputtaa, piiluta, pyöräillä, sahata, televisoida, vasaroida* ja *vihtoa*.

Luettelon jäsenet on ryhmitelty alaryhmiin sen mukaan, minkälaisessa toiminnassa verbeihin koodattua välinettä tyypillisesti käytetään. Näin olen jakanut instrumentatiiviset verbijohdokset niin sanottuihin *nauttimisverbeihin* (4.1.1), *lyömisverbeihin* (4.1.2), *näköhavaintoverbeihin* (4.1.3), *tappamisverbeihin* (4.1.4), *käsittelyverbeihin* (4.1.5), *asettamisverbeihin* (4.1.6), *kuljettamisverbeihin* (4.1.7), *ajamisverbeihin* (4.1.8) ja *viestin lähettämisperbeihin* (4.1.9).

4.1.1 Nauttimisverbit *haarukoida*, *lusikoida*

Pidän verbejä *haarukoida* ja *lusikoida* niin sanottuina *nauttimisverbeinä*. Nauttimisverbit ilmaisevat omahyötyistä tekoa, joka perustuu elävän olion ravinnon nauttimista koskeviin ruumiillisiin tarpeisiin (Pajunen 2001: 165–166).

Nauttimisverbien *haarukoida* ja *lusikoida* kantoina toimivat elottomat substantiivit *haarukka* ja *lusikka*. Näiden merkitys on syömishetkessä apuvälineenä käytettävä ruokailuväline (ks. KS, s.v. *haarukka* 1., *lusikka* 1.). Kuten kaaviosta 1 näkyy, kannat *haarukka* ja *lusikka* ovat VÄLINEITÄ. Verbikaksikko *haarukoida* ja *lusikoida* ilmaisee siis ravinnon nauttimisen lisäksi siihen käytettyä välikappaletta (ks. Pajunen 2001: 167).

Referenttien *haarukka* ja *lusikka* ominaisuuksista ja käyttötarkoituksesta on pääteltävissä muun muassa ravinnon nauttimisen tapa ja ravinnon olotila ja aineellisia piirteitä (vrt. Pajunen 2001: 166–167; ravinnon nauttimisen tavasta ks. kaavio 2). Lisäksi entiteetin *lusikka* tapauksessa on mahdollista saada käsitys myös ravinnon määrästä, johon viitataan mittasanalla *lusikallinen* (ks. KS, s.v. *lusikallinen*; ISK 2010: § 592). Teräväpäinen entiteetti *haarukka* määrittää tyypillisesti kiinteän ravinnon syömistä keihästäväällä. Pyöreähkö maljamainen esine *lusikka* taas mahdollistaa tyypillisesti nestemäisen ruoan syömistä (esimerkiksi keitto, puuro) tai kiinteän ruoan syömistä (ks. esimerkkilause [2]). Nestemäisen ruoan nauttimisen tapaa vastaa ammentaminen (ks. KS, s.v. *ammentaa*).

VÄLINEINÄ edustuvat verbien *haarukoida* ja *lusikoida* kannat *haarukka* ja *lusikka* on luonnehdittavissa Schlesingerin (1995: 63–66) muodostaman semanttisen välinejakauman perusteella. Hän pitää referenttiä *lusikka* (*spoon*) niin sanottuna

toissijaisena työkaluna (secondary tool). Kuvailen vastaavasti entiteettiä *haarukka* saman ryhmän edustajaksi. Toissijaisella työkalulla ymmärretään olevan vain avustava tehtävä toiminnan suorittamisessa. Toiminta näin toteutetaan varsinaisesti toisella välineellä. (Mt.: 64.) Verbit *haarukoida* ja *lusikoida* ilmaisevat tyypillisesti ruoan syömistä, mikä kuvastuu niiden parafrasissa esiintyvän abstraktiverbin *syödä* kautta (ks. kaavio 2). Voidaan ajatella, että verbin *syödä* ilmaiseman syömisen varsinainen väline on suu, josta tieto sisältyy verbin semantiikkaan (Kytömäki 1977: 236). Väline *suu* esiintyy itsenäisenä sanana esimerkklauseessa [1], jossa sitä pidän myös MÄÄRÄNPÄÄNÄ.

Kaavio 1 osoittaa, että verbien *haarukoida* ja *lusikoida* kantojen *haarukka* ja *lusikka* edustama VÄLINE koodaa verbit instrumentatiivisiksi. Kantavartaloiden *haaruk-* ja *lusik-* välinearvo on helposti erotettavissa morfologisesti ja semanttisesti.

haarukka _{N (ELOTON SUBSTANTIIVI)}	>	<i>haaruk(a > Ø)-</i>	+ <i>oi</i>	>	<i>haarukoida</i>
lusikka _{N (ELOTON SUBSTANTIIVI)}	>	<i>lusik(a > Ø)-</i>	+ <i>oi</i>	>	<i>lusikoida</i>
VÄLINE; kanta		välinearvo; kantavartalo		verbistin	instrumentatiivinen
(toissijainen työkalu; ruokailuväline)					verbijohdos

KAAVIO 1. Nauttimisverbien *haarukoida* ja *lusikoida* semanttinen kuva.

Olen poiminut InterCorpista esimerkklauseet [1] ja [2]. Niiden lihavoituneet argumenttirakenteet esittävät nauttimisverbien *haarukoida* ja *lusikoida* semanttisen käyttäytymisen lauseympäristöissään.

[1] Tarjoilija toi alkusalaatin, **minä haarukoin suuni täyteen** ettei olisi tarvinnut sanoa mitään. (L)

— — minä	haarukoin	suuni	täyteen [alkusalaatilla] — —.
AGENTTI/ ihminen	AGENTIN aiheuttama teko (AGENTIN käden suorittama, PATIENTTIIN kohdistunut kausatiivinen edestakainen liike, joka johtaa PATIENTIN syömiseen); teossa on korostunut teon avustajan (haarukka) käyttö; teon avustajan ulkonäköominaisuudet ja käyttötarcoitus määrittävät kausatiivisen liikkeen tekotapaa (keihästäminen tai lävistäminen)	VÄLINE/ MÄÄRÄNPÄÄ/ ruumiinosa	TULOS PATIENTTI / ruoka / kiinteä aine

[2] Sinä syvennyit lukemaan lehteä ja **minä lusikoin** haluttomasti maailmanlopunleivosta. (D)

– – **minä lusikoin**

maailmanlopunleivosta.

AGENTTI/ ihminen AGENTIN aiheuttama teko (*AGENTIN käden suoritama, PATIENTTIIN kohdistunut kausatiivinen edestakainen liike, joka johtaa todennäköisesti PATIENTIN syömiseen*); teossa on korostunut teon avustajan (*lusikka*) käyttö; vaikka KS:n mukaan ammentaminen soveltuu vain nestemäisen aineen käsittelyn tavaksi, sen voisi tulkita myös tämän kausatiivisen liikkeen tekotavaksi teon avustajan ulkonäköominaisuuksien ja käyttötarkoituksen perusteella

PATIENTTI/ ruoka/ kiinteä

Kaaviossa 2 on osoitettu KS:n esittämät nauttimisverbien *haarukoida* ja *lusikoida* parafrasit, jotka muodostuvat tiettyjä semanttisia ominaisuuksia kantavista yhteisistä morfosyntaktisista piirteistä. Käsittelen näitä tarkemmin kaavion 2 jälkeen.

SUBSTANTIIVIKANTAINEN VERBIJOHDOS			PARAFRAASI	
<i>haarukoida</i> V _{transitiivinen}			'syödä/keihästää'	<i>haaruka-lla</i> '
<i>lusikoida</i> V _{transitiivinen}			'syödä/amentaa'	<i>lusika-lla</i> '
<i>haaruk(a > Ø)-</i>	-oi-	-da		kantavartalo
<i>lusik(a > Ø)-</i>	-oi-	-da		adessiivitunnuksella;
kantavartalo	verbinjohdin	infinitiivipääte	abstraktiverbit (nauttimisverbit)	välineen adverbiaali adessiivimuodossa

KAAVIO 2. Nauttimisverbien *haarukoida* ja *lusikoida* ja niiden parafrasien morfosyntaktinen kuva.

Kaaviosta 2 näkyy, että nauttimisverbien *haarukoida* ja *lusikoida* kannat *haarukka* ja *lusikka* edustavat verbijohdoksissaan kantavartaloina *haaruk-* ja *lusik-*. Nämä muodot ovat seurauksena siitä, että kantavartaloiden loppuvokaali *-a* katoaa verbinjohtimen *-oi* edeltä. Kannat *haarukka* ja *lusikka* kuvastuvat parafraaseissa vokaalivartaloina *haaruka-* ja *lusika-*, jotka on varustettu *lla*-adessiivisijapäätteellä.

lla-adessiivisijan semanttinen tehtävä on tässä tapauksessa ilmaista toiminnan *välinettä*, toisin sanoen *instrumenttia*¹⁹ (ISK 2010: § 990; 1252). Penttilä (1963: 420) käyttää

¹⁹ Adessiivin välinetehtävä käy selvästi ilmi verratessa sitä kyseisen sijan kantamiin toisiin semanttisiin tehtäviin, kuten muun muassa paikanilmaukseen *syödä matolla*, ajanilmaukseen *muuttolinnut palaavat keväällä* Suomeen ja habitiiviseen ilmaukseen *minulla on kirja* (huom.

vastaavasta adessiivin merkityksestä nimitystä *välikappale* ja kuvailee sitä osaksi niin sanottua *keinon adessiivia*. Työssäni kutsun tällä tavalla käytettyä adessiivia välineeksi.

Adessiivilausekkeet *haaruka-lla* ja *lusika-lla* edustavat morfosyntaktisesti välineen adverbialia (ks. ISK 2010: § 990). Välineen adverbiali lukeutuu niin sanottuihin vapaisiin adverbialeihin tai verbin vapaisiin määritteisiin (Hakulinen–Karlsson 1988: 203–204). Se tarkoittaa sitä, että tämänlainen adverbiali ei ole pakollinen, koska se ei välttämättä kuulu verbin valenssiin (ks. ISK 2010: § 959; 988). Vastaavan adverbialityypin niin sanottu *ei-pakollisuus* on kuitenkin hyvin suhteellista välineen käyttöä ilmaisevien verbien merkitykseen nähden. Tämä käy ilmi lausekkeiden *haarukalla* ja *lusikalla* toimimisesta verbien *haarukoida* ja *lusikoida* kantojen *haarukka* ja *lusikka* parafrasikuvastumina (ks. kaavio 2). Niinpä tämä tekee kyseisistä lausekkeista yhden keskeisimmistä morfosyntaktisista sekä semanttisista parafrasin rakenneosista, jota ilman se ei muuten toimisi: *haarukoida* *’syödä tai keihästä’, *lusikoida* *’syödä tai ammentaa’.

Verbien *haarukoida* ja *lusikoida* parafrasin toinen rakenneosa muodostuu abstraktiverbeistä *syödä*, *keihästä* ja *amentaa* (ks. kaavio 2). Näistä semanttisesti neutraalein on verbi *syödä*, jota Pajunen (2001: 165) luonnehtii nauttimisverbiksi. Verbi *syödä* sopii merkitykseltään sekä verbin *haarukoida* että verbin *lusikoida* osakuvailijaksi. Osana parafraseja esiintyvät abstraktiverbit *keihästä* ja *amentaa* on myös tulkittavissa nauttimisverbien edustajiksi, koska ne ilmaisevat ruoan syömisen tekotapaa. Toiseksi abstraktiverbi *keihästä* ei viittaa semanttisesti tappamisverbiin *keihästä* (ks. 4.1.4), eikä abstraktiverbin *amentaa* merkitys ole rinnakkainen asettamisverbien *kauhoa* ja *lapioida* merkityksen kanssa (ks. 4.1.6). Niinpä abstraktiverbien *keihästä* ja *amentaa* semantiikka perustuu ruoan syömiseen eikä sen tappamiseen tai pelkkään siirtämiseen.

4.1.2 Lyömisverbit *kepittää*, *pamputtaa*, *vihtoa*

Verbit *kepittää*, *pamputtaa* ja *vihtoa* muodostavat semanttisesti homogeenisen joukon verbejä, joita kutsutaan *lyömisverbeiksi*. Lyömisverbien on katsottu olevan alaluokka niin

esimerkit ovat kirjoittajan itse luomia; muista adessiivin koodaamista merkityksistä ks. esim. Penttilä 1963: 414–423).

sanottuja *kontaktiverbejä*, joiden merkitys perustuu varsinkin ruumiinosan suorittamaan liikkeeseen, joka johtaa entiteetin kosketukseen (Pajunen 2001: 238). Lyömisverbien ilmaisema kosketus toteutuu lyömisellä (ks. mt.: 250–254).

Pajunen (2001: 252) jäsentää lyömisverbit muun muassa sen mukaan, onko niiden kohde elollinen vai eloton. Tästä johtuen pidän verbien *kepittää*, *pamputtaa* ja *vihtoa* eräänä yhdistävänä piirteenä sitä, että niitä käytetään tyypillisesti elollisen kohteen yhteydessä²⁰ (ks. esimerkkilauseet [3], [4] ja [5]).

Lyömisverbit *kepittää*, *pamputtaa* ja *vihtoa* on johdettu elottomista substantiiveista *keppi*, *pamppu* ja *vihta*. Vastaavat kannat edustuvat semanttisena roolina VÄLINE (ks. kaavio 3), joten kyseessä oleva verbikolmikko kuvaa paitsi varsinaista lyömistä myös välinettä, jolla kontakti tapahtuu. Niinpä referentit *keppi*, *pamppu* ja *vihta* ovat kuvailtavissa lyömisvälineiksi.

Schlesinger (1995: 63) katsoo lyömiseen tarkoitetun välineen *keppi* (*stick*²¹) niin sanotuksi *ensisijaiseksi työkaluksi* (*tool*), joka toimii teon suorana ja keskeisenä välittäjänä. Samoin pidän myös referenttejä *pamppu* ja *vihta* ensisijaisten työkalujen edustajina. Kaaviosta 3 näkyy verbien *kepittää*, *pamputtaa* ja *vihtoa* semanttinen kuva.

<i>keppi/pamppu</i> N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>kepi-/pampu-</i>	+	<i>ttA</i>	>	<i>kepittää/pamputtaa</i>
<i>vihta</i> N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>viht(a > Ø)-</i>	+	<i>o</i>	>	<i>vihtoa</i>
VÄLINE; kanta (ensisijainen työkalu; lyömisväline)		välinearvo; kantavartalo		verbistin		instrumentatiivinen verbijohdos

KAAVIO 3. Lyömisverbien *kepittää*, *pamputtaa* ja *vihtoa* semanttinen kuva.

Pajunen (2001: 251) mukaan verbiin inherentisti sisältyvä väline on eräs keino ilmaista voimaa, jota käytetään verbin osoittamassa lyömisessä. Täten katson, että lyömisverbien

²⁰ Alaluvussa 4.1.5 analysoimani verbijohdos *vasaroida* on Pajunen (2001: 252–253) mukaan tulkittavissa sekä lyömis- että käsittelemisverbiksi. Oletuksena on, että verbi ilmaisee esineeseen kohdistunutta toimintaa (mt.: 253). Elollisuus- ja elottomuus-kriteerin perusteella olen päättänyt käsitellä verbiä *vasaroida* erillään lyömisverbeistä *kepittää*, *pamputtaa* ja *vihtoa*, koska sen ilmaiseman toiminnan kohteena onkin yleensä eloton kalu (ks. esimerkkilause [10]).

²¹ Kepin lyömismerkitys kuvastuu Schlesingerin esimerkkilauseesta *She hit the horse with a stick* 'Hän löi hevosta kepillä' (suomennos KN).

kepittää, *pamputtaa* ja *vihtoa* tapauksessa kelpaavana lyömisen voimakkuuden tiedonlähteenä voi toimia muun muassa referenttien *keppi*, *pamppu* ja *vihta* rakenne ja käyttötarkoitus. Nämä voivat edelleen vaikuttaa myös siihen, millä tavalla lyöminen toteutuu (ks. kaavio 4) sekä minkälainen tunnelmanyanssi lyömiseen viittaa.

Näyttää siltä, että tunnelmanyanssi erottaa semanttisesti verbit *kepittää* ja *pamputtaa* verbistä *vihtoa*. Pajusen (mt.: 252) mukaan lyömisverbit, joiden kohteena on elollinen olio, ilmaisevat lähinnä voiman hyväksikäyttöön viittaavaa toimintaa. Vastaava kielteinen nyanssi heijastuu kuitenkin vain verbien *kepittää* ja *pamputtaa* semantiikasta, joten niiden tarkoitteet *keppi* ja *pamppu* voi katsoa myös lyömisaseiksi. Sen sijaan verbi *vihtoa* kuvaa lyömiseen viittaavaa myönteistä nyanssia, sillä se perustuu referentin *vihta* merkitykseen 'kylpy' (Nirkko 2010: 25). Toisin sanoen verbi *vihtoa* on sikäli erikoinen lyömisverbien joukossa, että se ilmaisee lyömistä, jonka tarkoituksena on kohteena toimivan olion, tässä tapauksessa ihmisen, kylpeminen (ks. GUSKS, s.v. *vihtoa*; KS, s.v. *kylpeä* 2.; esimerkkilause [5]).

Lyömisverbien *kepittää*, *pamputtaa* ja *vihtoa* merkityksen kompleksisuus kuvastuu InterCorpista otettujen esimerkkilauseiden [3], [4] ja [5] analyysistä.

[3] Mutta sitä enemmän joutuivat kärsimään myös ne, jotka uskalsivat arvostella hänen tekojaan, ja monen **selkä *kepitettiin* veriseksi** ja lukuisia ihmisiä lähetettiin kaivoksiin ja louhoksiin heidän ilkeän kielensä tähden ja muutamia viskattiin myös noitina krokotiilien syötäväksi. (SE)

— — selkä	<i>kepitettiin</i>	veriseksi — —.
PATIENTTI / ihmisen ruumiinosa	ilmaisemattoman, identiteetiltään epämääräisen AGENTIN _{MON} (passiivi) aiheuttama teko (<i>väkivaltainen, lyömisellä toteutunut kontakti, joka kohdistuu PATIENTTINA olevaan ihmistarkoitteen ruumiinosaan</i>); teon suora välittäjä on lyömisase (<i>keppi</i>)	TULOS

[4] Kampin metroasemalla **vartijat *pamputtivat* narkkaria**. (PAS)

— — vartijat	<i>pamputtivat</i>	narkkaria .
AGENTTI / ihmiset	AGENTIN aiheuttama teko (<i>väkivaltainen, pieksemällä toteutunut kontakti, joka kohdistuu PATIENTTINA toimivaan ihmistarkoitteeseen</i>); teon suorana välittäjänä toimii lyömisase (<i>pamppu</i>)	PATIENTTI / ihminen

[5] [Puolilta päivin sauna oli kylpykunnossa.] Lauteilla ***vihdottiin*** ankarasti, tuntui kuin siihen olisi nyt erityinen, sanoin selittämätön syy. [Piti hutkia selkänahasta entinen elämä loitommalle. Ruumis puhdistui, miten sitten oli mielen laita.] (HJ)

– – **vihdottiin** – –.

ilmaiseuttoman, identiteetiltään epämääräisen AGENTIN_{MON} (passiivi) aiheuttama teko (*mielteen, hakkaamalla toteutunut kontakti, jolla on kylpemisen tarkoitus ja jonka ymmärretään kohdistuvaksi ihmistarkoitteeseen*); teon suorana välittäjänä toimii saunakulttuuriin kuuluva, hakkaamis- tai kylpemisvälineenä käytettävä tarvike (*vihta*)

Kaavio 4 esittää KS:n tarjoamien lyömisverbien *kepittää*, *pamputtaa* ja *vihtoa* parafrasien morfosyntaktisen kuvan. Verbin *vihtoa* parafrasimuodosta on tehtävä huomautus. KS kuvailee verbin *vihtoa* merkitystä kokonaisuudessaan seuraavasti: '(varsinkin länsisuomalaisessa kielenkäytössä) hakata itseään (tai saunatoveriaan) vihdalla saunan löylyssä, –'. Kuvailussa esiintyviä viittauksia murteellisuuteen sekä käyttökontekstia koskevat lisätiedot eivät ole tutkimukseni kannalta ensisijaisia. Täten supistan kyseisen kuvailun työni sisältöön soveltuvaan muotoon 'hakata vihdalla', jota hyödynnän lyömisverbin *vihtoa* parafrasina.

SUBSTANTIIVIKANTAINEN VERBIJOHDOS			PARAFRAASI	
<i>kepittää</i> V _{transitiivinen}			'lyödä	<i>kepi-llä</i> '
<i>pamputtaa</i> V _{transitiivinen}			'lyödä/piestä	<i>pampu-lla</i> '
<i>vihtoa</i> V _{in-/transitiivinen}			'hakata	<i>vihta-lla</i> '
<i>kepi-/pampu-</i>	-ttA-	-A		kantavartalo
<i>viht(a > Ø)-</i>	-o-	-a		adessiivitunnuksella;
kantavartalo	verbinjohdin	infinitiivipääte	abstraktiverbit (<i>lyömisverbit</i>)	välineen adverbialia adessiivimuodossa

KAAVIO 4. Lyömisverbien *kepittää*, *pamputtaa* ja *vihtoa* ja niiden parafrasien morfosyntaktinen kuva.

Kuten kaavio 4 osoittaa, verbien *kepittää*, *pamputtaa* ja *vihtoa* parafrasien rakenteessa hallitsevat luonteeltaan yhteiset morfosyntaktiset piirteet. Verbien kantavartaloina esiintyvät *kepi-*, *pampu-* ja *viht-*. Nämä kuvastuvat parafraaseissa muotoina *kepi-*, *pampu-* ja *vihta-*. Kantojen parafrasimuodot on varustettu *llA*-adessiivisijapäätteellä, joka tulkitaan semanttisesti välinetunnukseksi (*kepi-llä*, *pampu-lla*, *vihta-lla*). Vastaavat adessiivilausekkeet edustavat syntaktisesti välineen adverbialia.

Kaaviossa 4 esitän lyömisverbin *vihtoa* transitiivisena sekä intransitiivisena verbinä. Syynä tähän on se, että kyseinen verbi mahdollistaa kummankin syntaktisen tulkinnan. Näin verbin transitiivinen käyttäytyminen kuvastuu esimerkkilauseessa *Vaari vihtoi*

kolottavia jäseniään vimmatusti (GUSKS, s.v. *vihtoa*), jossa verbin objektina toimii lauseke *kolottavia jäseniään*. Sen sijaan esimerkkilauseessa [5] analysoitu verbin *vihtoa* esiintymä todistaa, että kyseinen verbi voi edustua myös intransitiivisesti.

Lyömisverbien *kepittää*, *pamputtaa* ja *vihtoa* parafraaseissa esiintyvät abstraktiverbit *lyödä*, *piestä* ja *hakata* (ks. kaavio 4). Nämä ovat merkitykseltään lyömisverbejä (Pajunen 2001: 251–252). Pajusen (mt.: 252) mukaan verbit *piestä* ja *hakata* viittaavat toimintaan, joka ilmaisee voiman hyväksikäyttöä. InterCorp-tietokannan tarjoamien, lyömisverbejä koskevien esimerkkilauseiden semanttisesta analyysistä kuitenkin paljastuu se, että vastaava toteamus pätee vain verbiin *piestä*, joka edustuu kaaviossa 4 lyömisverbin *pamputtaa* parafrasien abstraktiverbinä. Sen sijaan verbi *hakata* voi viitata paitsi kielteiseen niin myös myönteiseen toimintaan, joka on esitetty esimerkkilauseessa [5]. Siinä verbi *hakata* toimii lyömisverbin *vihtoa* parafrasien rakenneosana ja ilmaisee myönteistä tekoa tämän välittäjän, välineen *vihta*, johdosta.

4.1.3 Näköhavaintoverbi *kiikaroida*

Pidän elottomasta substantiivista *kiikari* johdettua verbiä *kiikaroida* aineistoni ainoana niin sanottuna *näköhavaintoverbinä*²². Näköhavaintoverbit edustuvat osana niin sanottuja *perkeptioverbejä*, joiden merkitys perustuu ihmisen perusaisteilla toteutuneeseen havaintojen tekemiseen (Pajunen 2001: 319–320). Näköhavaintoverbit ilmaisevat täten näköaistin avulla tehtyä havaintoa (ks. mt.: 322–328).

Kaavio 5 esittää tarkoitteen *kiikari* toimivan verbin *kiikaroida* ilmaiseman näköhavainnon välineenä. Se sisältyy verbin semanttiseen rakenteeseen inherentisti. Entiteetin *kiikari* käyttötarkoituksena on välittää sellaista näköhavaintoa, jonka aiheuttaja eli katsottava on katsojalta sen verran kaukana, että katsoja ei kykene luomaan siitä samaa

²² Pajunen (2001: 322) erottaa verbin *kiikaroida* sellaisista näköhavaintoverbeistä, joiden merkitys viittaa suoranaisesti näköhavaintojen tekemiseen (esimerkiksi verbi *nähdä*). Hänen mukaansa verbin *kiikaroida* merkitys voidaan tulkita enimmäkseen teoksi, joka pohjautuu suurelta osin näköhavaintojen tekemiseen kantansa *kiikari* ilmaiseman semantiikan perusteella. En pidä verbiä *kiikaroida* erillään muista näköhavaintoverbeistä Pajusen tavoin. Sen sijaan lähestyn ja analysoin sitä siten, että näköhavaintojen tekeminen toimii verbin semantiikan kulmakivenä (ks. esim. kaavio 6). Toisaalta kuitenkin omaksun Pajusen toteamuksen verbin koodaamasta tietynlaisesta teosta, minkä esitän edelleen tämän luvun tekstinosassa.

näköhavaintokokemusta paljain silmin (ks. KS, s.v. *kiikari*; *kaukoputki*). Kiikari on siis väline, joka avustaa katsojan silmiä tekemään näköhavaintoa²³. Niinpä väline *kiikari* vastaa luonteeltaan toissijaista työkalua (ks. Schlesinger 1995: 64).

<i>kiikari</i> _{N (ELOTON SUBSTANTIIVI)}	>	<i>kiikar(i > Ø)-</i>	+ <i>oi</i>	>	<i>kiikaroida</i>
VÄLINE; kanta (toissijainen työkalu; optinen laite)		välinearvo; kantavartalo	verbistin		instrumentatiivinen verbijohdos

KAAVIO 5. Näköhavaintoverbin *kiikaroida* semanttinen kuva.

Pajusen (2001: 322) mukaan verbiin *kiikaroida* koodannut väline *kiikari* vaikuttaa ennen kaikkea siihen, että verbi on tulkittavissa näköhavaintoverbien edustajaksi. Toisaalta on syytä korostaa, että tarkoitteen *kiikari* vaikutus verbin *kiikaroida* semanttiseen tulkintaan voi olla Pajusen toteamusta huomattavasti suurempi. Tarkoitteen semanttinen sisältö voi vaikuttaa verbin kykyyn ilmaista sellaista tietoa, jonka voi tulkita ominaiseksi verbin kantamalle merkitykselle. Käsittelen vastaavan seuraavassa kahdessa kappaleessa.

Ensiksi välineen *kiikari* vaikutus verbin *kiikaroida* semantiikkaan näkyy verbin välittämästä varsinaisesta näköhavainnon luonteesta, konkreettisesti suhteessa kaukaisuuteen. Verbi *kiikaroida* ilmaisee mitä todennäköisimmin näköhavaintoa, jonka aiheuttaa katsojalta kaukana oleva katsottava (vrt. Pajunen 2001: 327; ks. esimerkkilause [6]). Vastaava paljastuu erityisesti asettaessa verbiä toisen näköhavaintoverbin rinnalle. Tällöin verbin *kiikaroida* parina voi toimia esimerkiksi verbi *katsoa* (ks. Pajunen 2001: 323–324). Verbin *katsoa* merkitys näyttää olevan neutraali suhteessa kaukaisuuteen. Tämä tarkoittaa, että verbi ei välttämättä tarkenna katsomisen etäisyyttä. Se sopii sekä kaukaisen että läheisen katsottavan teon kuvaamiseen, kuten osoittavat esimerkkini *katson kuuta* [katsottava on kaukana] ja *katson hänen silmiinsä* [katsottava on lähellä].

Toiseksi verbin *kiikaroida* semantiikkaa voi lähestyä Pajusen (2001: 322) tavoin siten, että verbi ilmaisee lähinnä tekoa, jonka merkittävä osa edustuu näköhavaintojen tekemisenä. Katson myös tämän tapauksen välineen *kiikari* merkityksen vaikutuksen

²³ Tässä suhteessa väline *kiikari* toimii samanlaisesti alaluvussa 4.1.1 käsittelemieni välineiden *haarukka* ja *lusikka* kanssa. Nämä avustavat taas syömisessä, jonka suorittaa varsinaisesti ihmistarkoitteen toisena ruumiinosana mainittu väline *suu*.

alaiseksi. Olen sitä mieltä, että kyseinen teko voi vastata muun muassa toimintaa, joka koskee tutkimustarkoituksessa tehtyjä havaintoja jostain katsottavasta kohteesta. Tämä kuvastuu seuraavista esimerkeistä: *katson kuuta* ja *katson kuuta kiikarilla*. Ilmaus *katson kuuta kiikarilla* antaa ymmärtää, että katsomisen päämääränä on saada tarkempi näköhavaintokokemus kuusta tutkiakseen esimerkiksi sen pintaa. Osoittaakseni, että väline *kiikari* ja katsottavan kaukaisuus ovat semanttisessa yhteydessä toistensa kanssa, vaihdan edellä olevat esimerkkini toisiin, joissa katsottava on käsityksen mukaisesti lähellä: *katson hänen silmiinsä* ja ²⁴*katson hänen silmiinsä kiikarilla*. Jälkimmäinen ilmaus tuntuu omituiselta kielenkäytöltä, ja se korostaa sitä, että kaukaisen katsottavan ja sen kiikarilla tehdyn tutkimisen välillä onkin semanttinen riippuvuussuhde²⁴.

Verbin *kiikaroida* semanttinen kompleksisuus näkyy esimerkkilauseen [6] analyysistä.

[6] **Hän voisi kiikaroida vesilintuja** järvellä, jos ei muuten saisi aikaansa kulumaan. (HJ)

Hän	voisi	kiikaroida	vesilintuja – —.
KOKIJA/ katsoja/ ihminen	toteu- tumis- mahdol- lisuus suhteessa päätekoon	KOKIJAN kokema pääteko (<i>KOKI- JALTA</i> kaukana sijaitsevan katsot- tavan näköhavaintojen tekemi- nen tutkimustarkoituksessa); teon avustajana toimii optinen lähestymisväline (<i>kiikari</i>)	ÄRSYKE/katsottava/elol- linen; ÄRSYKE aiheuttaa KOKIJASSA reaktion, jo- ka toteutuu suorassa yh- teydessä päätekoon; ÄR- SYKE on kaukana katsojalta

Näköhavaintoverbin *kiikaroida* kompleksisuutta voidaan tutkia myös morfosyntaktisesti (ks. kaavio 6). Verbin parafraasi on otettu KS:sta.

SUBSTANTIIVIKANTAINEN VERBIJOHDOS			PARAFRAASI	
<i>kiikaroida</i> <small>V_{transitiivinen}</small>			² katsella	<i>kiikari-lla</i> ²
<i>kiikar(i > Ø)-</i> kantavartalo	<i>-oi-</i> verbinjohdin	<i>-da</i> infinitiivipääte	abstraktiverbi (<i>näköhavaintoverbi</i>)	kantavartalo adessiivitun- nuksella; välineen adver- biaali adessiivimuodossa

KAAVIO 6. Näköhavaintoverbin *kiikaroida* ja sen parafraasin morfosyntaktinen kuva.

²⁴ Semanttista riippuvuussuhdetta voi jälleen lähestyä vastakkaisesimerkin avulla. Tarkoitukseen hyödynnän toista optista laitetta, mikroskooppia. Mikroskoopin käytön edellytyksenä onkin se, että tutkittava on laitteen välittömässä läheisyydessä (tarkemmin ottaen se sijoitetaan suoraan laitteeseen). Tästä näkyy, että ero mikroskoopin ja kiikarin välillä on tutkittavan etäisyydessä.

Kaavio 6 osoittaa, että väline *kiikari* heijastuu näköhavaintoverbistä *kiikaroida* tämän kantavartalona *kiikar-*, josta on kadonnut loppuvokaali *-i* verbinjohtimen *-oi* edeltä. Kyseisen välineen parafrasiesiintymä *kiikari-lla* on muodostunut *lla-*adessiivisijapäätteellä varustetusta lekseemin *kiikari* kantavartalosta ja vastaa syntaktisesti välineen adverbialia.

Verbin *kiikaroida* toinen parafrasijäsen on abstraktiverbinä edustuva, jatkuvuutta ilmaiseva frekventatiivinen verbijohdos *katsella* (ks. kaavio 6). Verbi *katsella* kuuluu näköhavaintoverbeihin (ks. Pajunen 2001: 325–326), ja sen valinta vastaa referentin *kiikari* merkitystä ja käyttötarkoitusta. Niinpä voidaan ajatella, että verbin *kiikaroida* semanttinen luonne koostuu kahdesta pilarista. Näistä toinen on merkitykseltään yksinkertainen näköhavaintoverbi *katsella*, joka luonnehtii, minkä tyyppisestä tapahtumasta on kyse. Toinen pilari taas edustaa välineen *kiikari* merkitystä ja käyttöä, joista kyseisen tapahtuman semanttinen tulkinta edelleen motivoituu.

4.1.4 Tappamisverbi *keihästää*

Luonnehdin elottomasta substantiivista *keihäs* johdettua verbiä *keihästää* niin sanotuksi *tappamisverbiksi*. Tappamisverbit kuuluvat niin sanottuihin *kausatiivisiin muutosverbeihin*, jotka toimivat kohteensa muutoksen aiheuttavina tekoverbeinä (Pajunen 2001: 155). Niinpä tappamisverbien toiminta kohdistuu kohteeseen, jossa se aiheuttaa lopputulokseen saattavan tilanmuutoksen eli tässä tapauksessa kohteen kuoleman (ks. Pajunen 2001: 157–158; ISK 2010: § 463, s.v. *tappaa*).

Pajunen (2001: 156) toteaa, että muutosverbi voi olla merkitykseltään prototyyppistä transitiivisuutta ilmaiseva. Tämä tapahtuu silloin, kun verbin agentti on ihmistarkoitteinen (prototyyppisestä transitiivisuudesta ks. esim. ISK 2001: § 892). Katson tappamisverbin *keihästää* edustavan vastaavaa semanttista piirrettä. Oletan, että kyseisen verbin agenttina toimii, mitä todennäköisimmin, juuri ihminen. Perustelen tätä sillä, että verbin merkitys motivoituu muinaisaseesta *keihäs* (ks. kaavio 7), joka on valmistettu ainoastaan ihmisen käyttöön.

Tappamisverbin *keihästää* semanttinen kuva on esitetty kaaviossa 7. Kaavio osoittaa, että teon välineenä toimiva tarkoite *keihäs* sisältyy inherentisti verbin semanttiseen sekä morfologiseen rakenteeseen. Toiminta toteutetaan suoraan kyseisen välineen välityksellä, joten kyse on ensisijaisesta työkalusta (ks. Schlesinger 1995: 63).

keihäs N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>keihäs-</i>	+	<i>tä</i>	>	<i>keihästää</i>
VÄLINE; kanta (ensisijainen työkalu; muinaisase)		välinearvo; kannan konsonanttivartalo		verbistin		instrumentatiivinen verbijohdos

KAAVIO 7. Tappamisverbin *keihästää* semanttinen kuva.

Verbin *keihästää* ilmaisema tappaminen ja tämän lopputulos (kohteen kuolema) voi ilmetä epäsuorasti. Esimerkki löytyy InterCorp-tietokannasta, joka tarjoaa lauseen *Nuori Sekenre keihästää kaloja virrasta ja Tut leikkii nukeilla hautajaisia kuten ennenkin* (SE). Keskitän huomioni yhdyslauseen ensimmäiseen lauseeseen ja sen kuvaamaan asiointilaan. Verbin kuvaamasta teosta ja teon kohteesta (*keihästää kaloja*) voidaan ymmärtää, että toiminnan agentti (*Sekenre*) lävistää kaloja keihäällä pyydystämistarkoituksessa (ks. GUSKS, s.v. *keihästää*) ja tämän tarkoituksen päämääränä on kalan kuolema. Lopputulos siis ilmenee verbin toiminnan päämäärän kautta, mikä sinänsä ei kuitenkaan muuta verbin *keihästää* semanttista tulkintaa (vrt. esim. *Sekenre tappoi kaloja*).

Pidän tappamisverbiä *keihästää* semanttisesti kompleksisena verbinä. Tämän kompleksisuuden syyn katson johtuvan tarkoitteesta *keihäs*, josta kyseisen verbin merkitys motivoituu (ks. kaavio 7). Muun muassa kyseisen tarkoitteen ulkonäkö, käyttötarkoitus ja sitä koskevat kulttuuris-historialliset seikat voivat vaikuttaa verbin *keihästää* semantiikkaan. Vastaavan osoitan vertaamalla verbiä *keihästää* toiseen tappamisverbiin, esimerkiksi *tappaa*. Verbi *tappaa* ilmaisee tarkemmin määrittelemätöntä tappamista, jonka voi lisäksi aiheuttaa sekä elollinen että eloton agentti: *kuningas tappoi vihollisiaan* ja *salama tappoi retkeilijän*²⁵. Sen sijaan verbi *keihästää* kantaa lähinnä elollisen agentin aiheuttaman tappamisen merkitystä (ks. ylhäällä). Siihen sisältyy lisäksi tieto tekovälineestä (ks. kaavio 7), tekotavasta (ks. kaavio

²⁵ Esimerkit ovat kirjoittajan itse luomia.

8), toiminnan liikkeestä ja aiheutuneen haavan luonteesta sekä myös käsitys keihään käytön kulttuuris-historiallisesta jakaumasta.

Verbin *keihästää* semanttisia piirteitä on osoitettu esimerkkilauseen [7] analyysin avulla.

[7] Siksi minun on seurattava sinua ja otettava pyhä kuoriaisemme mukaani, sillä sellaisella matkalla tarvitset kaiken hyvän onnen, mikä sinulla on, ja ilman kuoriaista putoat rotkoihin matkallasi ja **rosvot keihästävät sinut.** (SE)

– – rosvot	keihästävät	sinut.
AGENTTI/ ihminen	AGENTIN aiheuttama teko (<i>lävistämällä toteutunut, PATIENTTINA esiintyvän ihmisen tappaminen</i>); teon välittäjänä toimii pitkähäkö tankomainen teräväkärkinen muinaisase (<i>keihäs</i>)	PATIENTTI/ ihminen

Merkitykseltään kompleksisen tappamisverbin *keihästää* ja yksinkertaisen tappamisverbin *tappaa* ero on osoitettavissa myös analysoimalla verbin *keihästää* parafrasaa, jonka esittää KS (ks. kaavio 8).

SUBSTANTIIVIKANTAINEN VERBIJOHDOS			PARAFRAASI	
<i>keihästää</i> V _{transitiivinen}			'lävistää/tappaa	<i>keihää-llä</i> '
<i>keihäs-</i> kannan konsonanttivartalo	<i>-tä-</i> verbinjohdin	<i>-ä</i> infinitiivipääte	abstraktiverbi (<i>tappamisverbi</i>)	kannan vokaalivartalo adessiivitunnuksella; välineen adverbiaali adessiivimuodossa

KAAVIO 8. Tappamisverbin *keihästää* ja sen parafrasien morfosyntaktinen kuva.

Kaaviosta 8 voidaan nähdä, että verbin *keihästää* parafraasi koostuu toisaalta *llä*-adessiivisijapäätteellä varustetusta välineen adverbiaalista *keihää-llä* ja toisaalta abstraktiverbeistä *lävistää* ja *tappaa*. Välineen adverbiaali *keihäällä* on verbin kannan *keihäs* parafrasikuvastuma. Parafrasien abstraktiverbi *tappaa* on, kuten jo mainittu, semanttiselta kannalta yksinkertainen tappamisverbi, ja sen voi katsoa viittaavaksi suoraan verbin *keihästää* ilmaiseman toiminnan lopputulokseen. Sen sijaan abstraktiverbi *lävistää* näyttää viittaavan tappamiseen epäsuorasti. Se ilmaisee enimmäkseen kyseisen toiminnan tapaa, joka perustuu tarkoitteen *keihäs* muotoon ja ominaisuuksiin. Sekä abstraktiverbi *tappaa* että *lävistää* ilmaisevat toiminnan luonnetta eli tappamista, jota luonnehtii edelleen toiminnassa käytetty väline *keihäs*.

4.1.5 Käsitlemisverbit *piiluta*, *sahata*, *vasaroida*

Niin sanotut *käsitlemisverbit* ilmaisevat toimintansa kohteen käsitlemistä. Semanttisesti käsitlemisverbeihin usein luontevasti liittyy välineen käyttö. (Pajunen 2001: 150–151.) Koska käsitlemisen teko voi olla luonteeltaan monenlaista (ks. mt.: 159), edustavatkin tutkimusaineistoni instrumentatiiviset verbijohdokset *piiluta*, *sahata* ja *vasaroida* erityyppisiä käsitlemisverbejä.

Pajunen (2001: 159–160) lukee verbit *piiluta* ja *sahata* omaksi alaryhmäkseen nimeltään *veistämis-* ja *leikkaamisverbit*, ja samoin hän erottaa myös niin sanotut *takomisverbit*. Verbiryhmien nimitykset paljastavat, että Pajunen jäsentää käsitlemisverbit niiden ilmaiseman tekotavan ja -tarkoituksen perusteella. Verbien *piiluta*, *sahata* ja *vasaroida* tekotapa on myös pääteltävissä niiden parafrasissa esiintyvistä, tietyn tyyppistä käsitlemistä ilmaisevasta abstraktiverbistä (ks. kaavio 10). Tämä on merkitykseltään prototyyppinen kullekin kyseessä olevalle alaryhmälle ja antaa tulkita verbin *piiluta* veistämisverbiksi, verbin *sahata* leikkaamisverbiksi ja verbin *vasaroida* takomisverbiksi.

Tulkitsen käsitlemisverbien *piiluta*, *sahata* ja *vasaroida* ilmaiseman teon suuntautuvaksi luonnollisimmin aineeseen tai siitä valmistettuun kappaleeseen, jonka tämä teko muokkaa²⁶ (vrt. Pajunen 2001: 159–161; 252–253; ks. esimerkkilauseet [8] ja [10]). Juuri teon kohteen elottomuutta pidän käsitlemisverbien keskeisenä erottamisseikkana lyömisverbeistä (ks. 4.1.2), joiden kohteen katson elolliseksi. Tämä pätee nimenomaan verbiin *vasaroida*, jota pidän työssäni käsitlemisverbinä ja jonka esimerkiksi Pajunen (mt.: 252–253) lukee sekä käsitlemis- että lyömisverbiksi.

Käsitlemisverbit *piiluta*, *sahata* ja *vasaroida* on johdettu elottomista substantiiveista *piilu*, *saha* ja *vasara*, jotka edustavat erilaisten käsitlemistapojen välineitä. Toiminta niillä toteutetaan suoraan, joten niitä voi luonnehtia ensisijaisiksi työkaluiksi (ks. Schlesinger 1995: 63). Kaavio 9 osoittaa tarkemmin nominien *piilu*, *saha* ja *vasara* ja niistä motivoituvien verbien *piiluta*, *sahata* ja *vasaroida* rakennesuhteet.

²⁶ Kohteen muokkaamista pidänkin eräänä kriteerinä erottaakseni tutkimusaineistoni käsitlemisverbit alaluvussa 4.1.6 analysoimastani asettamisverbistä *lapioida*, jonka ilmaiseman toiminnan katson kohdistuvaksi myös tyypillisesti elottomaan kohteeseen. Perustelen päätöstäni Pajusen (2001: 232) toteamuksella, jonka mukaan asettamisverbien ilmaisema teko ei aiheuta muutosta itse kohteessa, vaan pikemminkin kohteen sijainnissa.

<i>piilu/saha</i> N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>piilu-/saha-</i>	+ <i>t</i>	>	<i>piiluta/sahata</i>
<i>vasara</i> N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>vasar(a > Ø)-</i>	+ <i>oi</i>	>	<i>vasaroida</i>
VÄLINE; kanta (ensisijainen työkalu; käsittelemisväline)		välinearvo; kantavartalo	verbistin	instrumentatiivinen	verbijohdos

KAAVIO 9. Käsittelemisverbien *piiluta*, *sahata* ja *vasaroida* semanttinen kuva.

Käsittelemisverbien *piiluta*, *sahata* ja *vasaroida* semantiikkaa voi tutkia muun muassa vertaamalla kumpaakin tekotavaltaan prototyyppisen verbin merkitykseen. Näin on huomattavissa, että verbiparien *piiluta*–*veistää*, *sahata*–*leikata* ja *vasaroida*–*takoa* osapuolet eivät ole merkitykseltään samanlaisia, vaan ainoastaan prototyyppisenä verbinä pitämäni osapuoli sisältyy toisen osapuolen semantiikkaan (ks. kaavio 10). Tämän lisäksi verbien *piiluta*, *sahata* ja *vasaroida* inherentit välineet *piilu*, *saha* ja *vasara* vaikuttavat näiden verbien merkitykseen. Ne lisäävät siihen tiedon toiminnassa käytetyn välineen ulkonäöstä ja käyttötarkoituksesta, johon voivat edelleen perustua käsiteltävän ominaisuudet ja jopa kulttuurihistoriallinen konteksti (ks. esimerkkilause [8]).

Verbin *piiluta* ilmaisema merkitys koskee perinteistä pääasiassa hirsien muotoilemista (ks. Talve 2012: 41). Verbin *sahata* merkitys on taas tulkittavissa käsittäväksi leikattavan, jonka käsitteleminen on koostumuksensa tai kokonsa perusteella tyypillisesti fyysisesti vaativa (*leikata puu sahalla*, mutta *leikata paprika puukolla*). Sahalla toteutunut leikkaamisen luonne näyttää olevan myös vaikutukseltaan kohteeseen vahingollisempi (vrt. *leikata oksa sahalla*, *puukolla*). Verbiin *vasaroida* voi liittyä käsitys useimmiten metallipäällä varustetulla välineellä suoritetusta voimakkaasta takomisesta sekä taottavan materiaalista, joka on tyypillisesti metalli (ks. esimerkkilause [10]).

Tutkin edelleen käsittelemisverbien *piiluta*, *sahata* ja *vasaroida* semantiikkaa esimerkkilauseiden [8], [9] ja [10] avulla. Esimerkkilause [9] on sikäli epätyypillinen käsittelemisverbien kannalta, että sahaamisen teko kohdistuu elolliseen tarkoitteeseen. Niinpä kyseessä ei ole kohteen käsitteleminen, vaan sen terveydentilan tahallinen vahingoittaminen. Kontekstista näkyy, että teko todellakin toteutetaan leikkaamalla sahalla, jota on käytetty poikkeuksellisella tavalla aseena. Esimerkkilause [9] vahvistaa toteamukseni, että väline *saha* voi vaikuttaa sahattavan ominaisuuksien tulkintaan ja että sahattavan elottomuudella on käsittelemisen kannalta olennainen rooli.

[8] Keväänkorvalla **ruvettiin** sitten **piiluamaan** työväentalon **hirsii**. (TPA1)

– – ruvettiin	piiluamaan	hirsii .
ilmaisemattoman, identiteetil-	pääteko (<i>PATIENTTINA edustuvan puu-</i>	PATIENTTI /
tään epämääräisen AGENTIN _{MON}	<i>materiaalin perinteinen käsittelemi-</i>	eloton /
(passiivi) aiheuttama pääteon	<i>nen veistämällä</i>); teon suora välit-	puumateriaali /
aloittaminen	täjä on kyseiseen käyttötarkoituk-	perinteinen
	seen valmistettu väline (<i>piilu</i>)	piiluttava

[9] En voinut estää ironiaa äänestäni, vaikka ymmärsinkin nyt paremmin, miksi **Halttunen oli sahannut irti** isänsä **peniksenkin**. [– – Mutta isänsähän Halttunen tappoi sahalla, ei ampumalla.] (L)

– – Halttunen	oli sahannut	irti	peniksenkin .
AGENTTI/	AGENTIN aiheuttama väkivaltainen	TULOS	PATIENTTI / elollisen
ihminen	teko (<i>epätyypillisen patienttitar-</i>		(ihminen) ruumiinosa /
	<i>koitteen leikkaaminen</i>); teon		epätyypillinen sahat-
	suorana välittäjänä toimii aseena		tava, jonka takia teko
	käytetty käsittelemisväline (<i>saha</i>)		tulkitaan väkivaltaiseksi

[10] Tosiaan, henkeni kengänpohjasta oli puhjennut naula ja se kalvoi kalvamistaan minua, vaikka parhaani mukaan **yritin vasaroida** ja nakuttaa **sitä pois** vakuutellen itselleni, ettei minua mikään vaivannut. (NP)

– – yritin	vasaroida	sitä [naulaa]	pois – –.
persoonapääättee-	pääteko (<i>metallimateriaalista valmistu-</i>	PATIENTTI/	TULOS
seen (yks.1.pers.)	<i>neen esineen käsitteleminen takomalla</i>	eloton/	
yhdistyneen AGEN-	<i>voimakkaasti</i>); teon suorana välittäjänä	metallimateriaali/	
TIN aiheuttama pää-	toimii kyseiseen käyttötarkoitukseen	esine	
teon yrittäminen	valmistettu väline (<i>vasara</i>)		

Kuten mainitsin alaluvun alussa, käsittelemisverbien *piiluta*, *sahata* ja *vasaroida* jäsentäminen semanttiseksi alaryhmiksi perustuu niiden ilmaisemaan tekotapaan, joka voi ilmaantua todennäköisimmin verbien parafraaseista. Kaavio 10 kuvaa tätä. Verbien parafraasit esiintyvät KS:ssa.

SUBSTANTIIVIKANTAINEN VERBIJOHDOS				PARAFRAASI
piiluta V _{transitiivinen}				'veistää' <i>piilu-lla</i> '
sahata V _{transitiivinen}				'leikata' <i>saha-lla</i> '
vasaroida V _{transitiivinen}				'takoa' <i>vasara-lla</i> '
<i>piilu-/saha-</i>	-t-	-a		kantavartalo
<i>vasar(a > Ø)-</i>	-oi-	-da		adessiivitunnuksella;
kantavartalo	verbinjohdin	infinitiivipääte	abstraktiverbit	välineen adverbialli
			(<i>käsittelemisverbit</i>)	adessiivimuodossa

KAAVIO 10. Käsittelemisverbien *piiluta*, *sahata* ja *vasaroida* ja niiden parafraasien morfosyntaktinen kuva.

Kaavio 10 esittää, että käsittelemisverbien *piiluta*, *sahata* ja *vasaroida* tekotapaa on ilmaistu verbeillä *veistää*, *leikata* ja *takoa*, jotka kuuluvat merkitykseltään prototyyppeihin käsittelemisverbeihin ja toimivat verbien *piiluta*, *sahata* ja *vasaroida* parafrasien abstraktiverbeinä. Kantojen *piilu*, *saha* ja *vasara* parafrasikuvastumat ovat adessiivilausekkeet *piilu-lla*, *saha-lla* ja *vasara-lla*, jotka edustuvat syntaktisesti välineen adverbiaaleina.

4.1.6 Asettamisverbit *kauhoa*, *lapioida*

Niin sanottujen *asettamisverbien* käyttötarkoitus pohjautuu kohteensa sijaintiluonteen muuttamiseen (Pajunen 2001: 232). Juuri muutosta kohteen sijainnissa pidän keskeisenä erottamiseksi edellisessä alaluvussa analysoimistani käsittelemisverbeistä *piiluta*, *sahata* ja *vasaroida*, jotka ilmaisevat ensisijaisesti itse kohteessa teon johdosta tapahtuvaa muutosta (ks. 4.1.5). Vaikka Pajunen (mt.: 236) toteaa, että jotkut verbit ovat semanttisesti lähellä kumpaakin mainittua semanttista ryhmää ja jopa esittää verbin *lapioida* esimerkkinä, tulkitsen verbit *kauhoa* ja *lapioida* keskittyviksi enemminkin kohteensa sijainnin muuttamiseen kuin sinänsä sen muokkaamiseen. Tätä tukeekin kummankin verbin parafrasissa esiintyvän abstraktiverbin valinta, joka vastaa pikemminkin asettamis- kuin käsittelemismerkitystä (ks. kaavio 12).

Asettamisverbejä *kauhoa* ja *lapioida* voi luonnehtia tarkemmin hyödyntäen Pajusen (2001: 232–233) esittämää, asettamisverbejä koskevaa jäsentämistä alaryhmiksi teon kohteen päätesijainnin luonteen perusteella. Näin hän erottaa muun muassa niin sanotut *lisäämis-* ja *levittämisverbit*, joiden välinen ero näyttää perustuvan lähinnä teon kohteen aineluonteeseen. Täten edellinen alaryhmä ilmaisee tyypillisesti nestemäisen aineen siirtämistä johonkin kaatamalla, kun taas jälkimmäinen alaryhmä näyttää kuvaavan enimmäkseen kiinteän tai abstraktin aineen siirtämistä johonkin tai jonnekin levittämällä. Verbin *kauhoa* merkitys on käsitettävissä niin, että sen toiminta voi kohdistua luonnollisimmin nestemäisen aineen sijainnin muutokseen. Niinpä verbin voi katsoa kuuluvaksi lisäämisverbeihin. Verbin *lapioida* ilmaisema teko taas näyttää viittaavan tyypillisimmin kiinteän aineen siirtämiseen, joten se voidaan ymmärtää levittämisverbien edustajaksi.

Pajusen esittämästä lisäämis- ja levittämisverbien luokittelusta tulee ilmi, että välineen semanttinen vaikutus erottelukriteerinä on jäänyt mainitsematta. Itse kuitenkin hyödynnän tässä tarkoituksessa juuri verbeihin *kauhoa* ja *lapioida* sisältynyttä välinettä (ks. kaavio 11) ja sen kielenulkoista käyttötarkoitusta. Nämä ovat auttaneet minua tulkinnassa, minkälaisesta siirrettävästä on mitä todennäköisimmin kyse. Toisaalta verbien *kauhoa* ja *lapioida* merkityksestä ei ole mahdollista tunnistaa teon tarkkaa kohdetta (kuten käy esimerkiksi kohteen sisältävän verbin *hiekoittaa* tapauksessa). Sen sijaan verbien *kauhoa* ja *lapioida* kohde on pikemminkin hahmoteltavissa olotilaltaan ja aineellisilta piirteiltään (nestemäinen, kiinteä; ks. esimerkkilauseet [11] ja [12]).

Kaavio 11 osoittaa asettamisverbien *kauhoa* ja *lapioida* semanttista kuvaa, jonka keskiössä ovat ensisijaisina työkaluina toimivat elottomat substantiivit *kauha* ja *lappio* (ks. Schlesinger 1995: 63).

<i>kauha</i> N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>kauh(a > Ø)-</i>	+ <i>o</i>	>	<i>kauhoa</i>
<i>lappio</i> N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>lapi(o > Ø)-</i>	+ <i>oi</i>	>	<i>lapioida</i>
VÄLINE; kanta (ensisijainen työkalu; asettamisväline)		välinearvo; kantavartalo	verbistin	instrumentatiivinen verbijohdos	

KAAVIO 11. Asettamisverbien *kauhoa* ja *lapioida* semanttinen kuva.

Asettamis- ja käsittelemisverbien välinen ero paljastuu myös siitä, että asettamisverbien yhteydessä ilmaistaan usein lisäksi kohteen sijaintia (Pajunen 2001: 236). Vastaavaa tukevat esimerkkilauseet [11] ja [12], jotka esittävät asettamisverbien *kauhoa* ja *lapioida* semanttisen käyttäytymisen lauseympäristössä.

[11] Kalakeittopata porisi nuotiolla, **mies** kävi sitä katsomassa, otti lautasen repusta ja **ryhtyi kauhomaan itselleen keittoa**. (JV)

– – mies	ryhtyi	kauhomaan	itselleen	[lautaselleen]	keittoa .
AGENTTI/	pääteon	AGENTIN aiheuttama pääteko	HYÖTYJÄ	MÄÄRÄNPÄÄ /	TEEMA /
ihminen	aloitta-	(<i>nestemäisen aineen nostami-</i>		siirrettävän	siirrettä-
	minen	<i>nen ammentamalla ja asetta-</i>		sijoituspaikka	vä /
		<i>minen sijoituspaikkaan</i>); teon			ne-
		välittäjä on tyypillisesti neste-			mäinen
		mäisen aineen sijainnin muuttamista			aine
		varten valmistettu väline (<i>kauha</i>)			

[12] **Akseli** oli **soraa sokkelin väliin** *lapioidessaan* kuunnellut väittelyä ja sanoi:
[– –] (TPA3)

Akseli	soraa	sokkelin väliin	<i>lapioidessaan</i> – –.
AGENTTI/	TEEMA /	MÄÄRÄNPÄÄ /	AGENTIN aiheuttama teko (<i>kiinteän aineen</i>
ihminen	siirrettävä /	siirrettävän	<i>nostaminen ja asettaminen sijoituspaik-</i>
	kiinteä aine	sijoituspaikka	<i>kaan</i>); teon välittäjä on tyypillisesti
			kiinteän aineen sijainnin muuttamista
			varten valmistettu väline (<i>lapi</i> o)

Kaaviossa 12 tarkastellaan asettamisverbejä *kauhoa* ja *lapioida* analysoimalla KS:n esittämiä parafraaseja. Niistä paljastuu muun muassa peruste kyseisten verbien tulkintaan asettamisverbeiksi. Kyse on siitä, että verbijohdosten *kauhoa* ja *lapioida* parafraasien abstraktiverbit ovat merkitykseltään asettamisverbejä. Mainittakoon, että verbin *kauhoa* parafrasissa 'ammentaa kauhalla' olevan abstraktiverbin *ammentaa* asettamismerkitys ei tule juuri ensi näkemältä esiin. Toisaalta KS luonnehtii verbiä *ammentaa* seuraavasti: 'nostella astialla jotakin (nestemäistä) ainetta paikasta toiseen'. Kuvauksesta tulee ilmi paitsi verbin asettamismerkitys niin myös siirrettävän kohteen luokkaominaisuus.

KS:n esittämä, asettamisverbin *lapioida* merkitys on 'siirtää tai nostaa lapiolla jotakin johonkin, –'. Kaavion selkeyden ylläpitämisen vuoksi olen supistanut ilmauksen muodoksi 'siirtää tai nostaa lapiolla'.

Asettamisverbien *kauhoa* ja *lapioida* kannat *kauha* ja *lapi*o kuvastuvat parafraaseissaan välineen adverbiaaleina toimivina adessiivilausekkeina *kauha-lla* ja *lapi*o-lla. Katson tarkoitteen *kauha* ulkonäön ja käyttötarkoituksen vaikuttavan abstraktiverbin *ammentaa* valintaan. Verbi *ammentaa* tarkoittaa lisäksi asettamisen tekotapaa (*asettaa ammentamalla*).

SUBSTANTIIVIKANTAINEN VERBIJOHDOS			PARAFRAASI	
<i>kauhoa</i> V _{transitiivinen}			'ammentaa	<i>kauha-lla</i> '
<i>lapioida</i> V _{transitiivinen}			'siirtää/nostaa	<i>lapi</i> o-lla'
<i>kauh</i> (a > Ø)-	-o-	-a		kantavartalo
<i>lapi</i> (o > Ø)-	-oi-	-da		adessiivitunnuksella;
kantavartalo	verbinjohdin	infinitiivipääte	abstraktiverbit (<i>asettamisverbit</i>)	välineen adverbiaali adessiivimuodossa

KAAVIO 12. Asettamisverbien *kauhoa* ja *lapioida* ja niiden parafraasien morfosyntaktinen kuva.

4.1.7 Kuljettamisverbi *laivata*

Verbijohdos *laivata* derivoituu elottomasta substantiivista *laiva*, jonka tarkoite mahdollistaa verbin merkityksen tulkitsemisen toisaalta välineen käyttöä 'lähettää tai kulje(tu)ttaa laivalla' ja toisaalta direktionaalisuutta 'lastata laivaan' ilmaisevaksi (KS). Keskityn toistaiseksi vain verbin instrumentatiivisuuteen, joka on luvun 4.1 kannalta keskeinen.

Tulkitsen verbin *laivata* edustavaksi lokomotionaalista kausatiivista liikeverbiä, joka kuvaa kohteensa maantieteellisen sijainnin muuttumista (Pajusen 2001: 196; 222–223). Kyseinen verbiryhmä on luokiteltavissa vertaamalla verbin ilmaiseman teon tekijän ja kohteen välistä paikansuhdetta ennen tekoa ja sen jälkeen. Verbin *laivata* ilmaiseman teon tekijä saattaa tyypillisesti kohteensa määränpäähän reittiä pitkin. Niinpä kyseisen verbin voi katsoa kuuluvaksi niin sanottuihin *kuljettamisverbeihin*. (Mt.: 227–228.)

Kuljettamisverbin *laivata* semanttinen kuva on esitetty kaaviossa 13. Siitä näkyy, että kohteen saattamisen teko tapahtuu inherentisti sisältyneen välineen *laiva* avulla. Täten verbi *laivata* voi lisäksi lukeutua sellaisiin kuljettamisverbeihin, joiden kantamaan merkitykseen sisältyy tieto teon välineestä (ks. mt.: 229; 230). Schlesinger (1995: 64) kutsuu tätä välinettä niin sanotuksi *liikennöintikeinoksi* (*means of transport*).

<i>laiva</i> _{N (ELOTON SUBSTANTIIVI)}	>	<i>laiva-</i>	+ <i>t</i>	>	<i>laivata</i>
VÄLINE; kanta (liikennöintikeino; kuljettamisväline/kulkuneuvo)		välinearvo; kantavartalo	verbistin		instrumentatiivinen verbijohdos

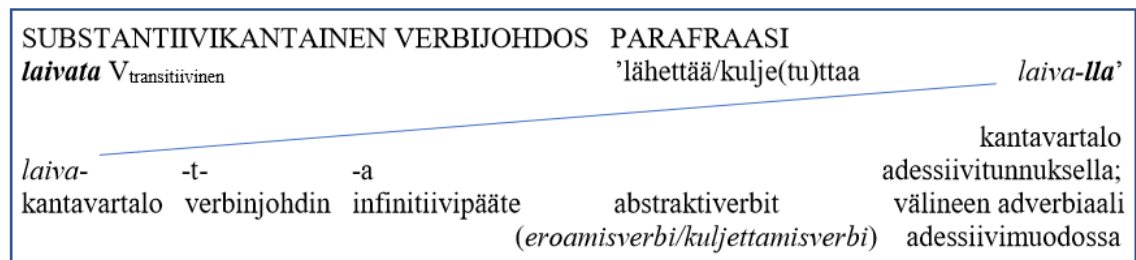
KAAVIO 13. Kuljettamisverbin *laivata* semanttinen kuva.

Kuljettamisverbin *laivata* välinearvo *laiva-* lisää verbin semantiikkaan tiedon kyseiselle kulkuneuvolle ominaisista semanttisista piirteistä. Näin tarkoite *laiva* herättää mielikuvan muun muassa kulkureitin ja -tavan ominaisuudesta (veden pinnalla tapahtuva vaakasuora liikkuminen) sekä kulkuneuvon koosta (isohko). Lisäksi siitä on saatavissa myös käsitys kuljetettavan kohteen luonteesta (elollinen, eloton). Oletuksiani tukee esimerkkilause [13], jonka avulla analysoin kuljettamisverbin *laivata* merkitystä.

[13] ”Tiedä siis, että puolet viljastamme olen luvannut Horemhebille, jotta hän kävisi sotaa heettiläisiä vastaan, ja tämä **vilja sinun on** viipymättä **laivattava Tanikseen.** (SE)

– – vilja	sinun	on laivattava	Tanikseen.
TEEMA/	AGENTTI/	teko, joka AGENTIN on suoritettava; kyseessä	MÄÄRÄNPÄÄ
kulje-	ihminen	on elottoman TEEMAN (<i>vilja</i>) kuljettaminen	
tettava/		vesitse; todennäköisesti iso määrä TEEMAA	
eloton		edustavaa entiteettiä; teon välittäjä on vesi-	
		kuljetusta varten rakennettu kulkuneuvo (<i>laiva</i>)	

Kuljettamisverbin *laivata* kompleksista merkitystä voidaan tarkastella lisäksi KS:n esittämän parafrasien avulla (ks. kaavio 14).



KAAVIO 14. Kuljettamisverbin *laivata* ja sen parafrasien morfosyntaktinen kuva.

Kaaviosta 14 näkyy, että parafrasissa teon välittäjä, kulkuneuvo *laiva* edustuu adessiivitunnuksella *laiva-lla* varustettuna välineen adverbiaalina. Abstraktiverbinä toimii paitsi prototyyppinen kuljettamisverbi *kuljettaa* niin myös sen teettoverbivariantti *kuljetuttaa* ('antaa kuljettaa') sekä verbi *lähettää*. Verbi *kuljetuttaa* on sikäli poikkeuksellinen kuljettamisverbien joukossa, että sen varsinainen tekijä jää taustalle teon alkuunpanijan, teettäjän kustannuksella (ks. esim. ISK 2010: § 313). Teon suorittaja siis ei kuljeta kohdetta täysin läpinäkyvästi. Pidän kuitenkin teettoverbiä *kuljetuttaa* kuljettamisverbinä, koska se täyttää, joskin epäsuorasti, Pajusen (2001) esittämän kuljettamisverbien tekijän ja kohteen välisen paikansuhteen kriteerin (ks. ylhäällä).

Toisaalta tekijän ja kohteen välisen paikansuhteen kriteerin perusteella Pajunen (2001: 227–229) pitää verbiä *lähettää* niin sanottuna *eroamisverbinä*, jonka tekijä pysyy paikallaan kohteensa sijainnin muuttuessa. Kyseisen verbin esiintyminen osana kuljettamisverbin *laivata* parafrasaa 'lähettää laivalla' kuitenkin paljastaa, että lähettäminen toteutetaan käytännössä kuljettamisella laivan välityksellä. Niinpä

lähettämisen teko vaikuttaa tässä tapauksessa lähinnä kulkuneuvon *laiva* kuljettamisen käyttötarkoituksen sekundaariselta hyödyntämiseltä.

4.1.8 Ajamisverbi *pyöräillä*

Verbijohdos *pyöräillä* on johdettu elottomasta substantiivista *pyörä*, joka vastaa tässä kontekstissa kulkuvälineenä toimivaa tarkoitetta *polkupyörä* (ks. KS, s.v. *pyörä* 2.; *polkupyörä*). Niinpä tarkoite *pyörä* lukeutuu liikennöintikeinoksi (ks. Schlesinger 1995: 64).

Kaaviosta 15 näkyy, että johtamisen johdosta tarkoitteen *pyörä* merkitys sisältyy inherentisti verbin *pyöräillä* semantiikkaan ja antaa tulkita se instrumentatiiviseksi.

<i>pyörä</i> N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>pyörä-</i>	+	<i>il</i>	>	<i>pyöräillä</i>
VÄLINE; kanta (liikennöintikeino; ajamisväline/kulkuneuvo)		välinearvo; kantavartalo		verbistin		instrumentatiivinen verbijohdos

KAATIO 15. Ajamisverbin *pyöräillä* semanttinen kuva.

Katson verbin *pyöräillä* edustavan lokomotionaalista omavoimaista liikeverbiä, jonka osoittama maantieteellisen sijainnin muutos kohdistuu tekijään (Pajunen 2001: 185–186). Koska verbi *pyöräillä* ilmaisee välineen välityksellä toteutuvaa tekoa, joka lisäksi keskittyy tekijänsä reitillä liikkumiseen, kuuluu se Pajusen (2001: 199–200) esittämiin niin sanottuihin *ajamisverbeihin*. Pajunen (mt.: 197; 199–200) erottaa reitillä liikkumista ilmaisevia verbejä myös sen perusteella, mikä tekijän kehonosa osallistuu liikkeen suorittamiseen. Kulkuvälineen *pyörä* käyttötarkoituksesta on pääteltävissä, että tekijä hyödyntää hänen jalkojensa synnyttämää voimaa pyörän liikkeelle saattamiseen (ks. esimerkkilause [14]).

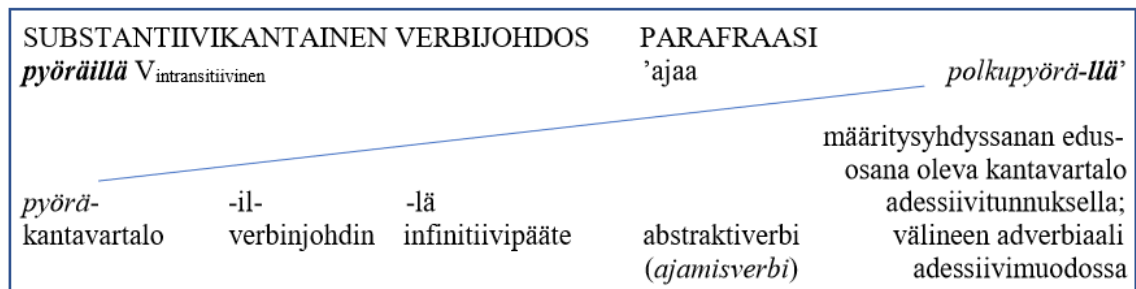
Tulkitsen ajamisverbin *pyöräillä* välinearvon *pyörä-* merkityksen vaikuttavaksi verbin semantiikkaan niin, että se lisää siihen tiedon tekijän soveltamasta kehonosasta teon aikana. Samoin käy ilmi myös jalan liikkeen tekotapa, joka vastaa polkemista. Tekijän

aktiivinen kehonosa sekä jalan liikkeen tekotapa toimivat merkittävänä erottamisseikkana muusta, eri kulkuneuvoille ominaisesta ajamisen tavasta: *ajaa pyörällä* vrt. *ajaa potkulaudalla*. Lisäksi tarkoite *pyörä* paljastaa, minkälaisesta kulkureitistä ja -tavasta on kyse (maitse tapahtuva vaakasuora liikkuminen). Analysoin verbin *pyöräillä* semanttista käyttäytymistä esimerkkilauseen [14] argumenttirakenteen avulla.

[14] Yhä useammin nähtiin **Jannen pyöräilevän** ”asioilla”, ja silloin hänellä oli aina vaimon sitoma kravatti kaulassa. (TPA1)

– – **Jannen** *pyöräilevän* – –.
 AGENTTI/ AGENTIN aiheuttama teko (*vaakasuora, maassa toteutunut ajaminen*
 ihminen *polkemalla reittiä pitkin*); teon välittäjä on jalan polkemisella suori-
 tettuun liikkeeseen saattamiselle tarkoitettu kulkuneuvo (*polkupyörä*)

Erittelen tarkemmin ajamisverbin *pyöräillä* merkitystä KS:n parafrasasin avulla (ks. kaavio 16). Parafrasissa esiintyvän abstraktiverbin *ajaa* voi katsoa merkitykseltään prototyyppiseksi ajamisverbien edustajaksi. Ajamisen välinettä vastaa kulkuneuvo *polkupyörä*, joka edustuu parafrasissa adessiivitunnuksella varustettuna välineen adverbialina *polkupyörä-llä*. Lekseemi *polkupyörä* on muodoltaan määritysyhdyssana, ja verbin *pyöräillä* kanta *pyörä* heijastuu siitä sen edusosana *-pyörä*.



KAAVIO 16. Ajamisverbin *pyöräillä* ja sen parafrasasin morfosyntaktinen kuva.

4.1.9 Viestin lähettämisverbit *morsettaa*, *televisioida*

Verbijohdoksen *morsettaa* morfologinen sekä semanttinen kuva on erikoinen verrattuna muihin, luvussa 4.1 esittämiini instrumentatiivisiin verbijohdoksiin. Sen erikoisuus näkyy verbin kantavartalosta *morse-*, joka ei esiinny suomessa itsenäisenä morfeemina muussa kuin vain vierasperäisen erisnimen *Morse* käyttöyhteydessä. Sana viittaa Yhdysvalloista peräisin olevaan taidemaalariin ja tilapäiseen keksijään Samuel Finlay Breese Morseen

(1791–1872). Hänet tunnetaan tietoliikennemaailmassa parhaiten hänen keksimänsä piste-viivasarjoista muodostuneen, yleispätevänä kommunikaatiokeinona toimineen niin sanotun *morsekoodin* kautta. (Ks. Lindell 2009: 261–263.)

Lindellin (2009) käyttämän nimityksen *morsekoodi* ohella suomessa esiintyy myös muun muassa vakiintunut käsite *Morsen* tai *morseaakkoset*²⁷ sekä yhdyssana *morsemerkki*, joka vastaa morsekoodin rakenneyksikköä (ks. kaavio 17). Nämä termit ovat muodostuneet *eponymisesti* eli tässä tapauksessa niiden keksijän nimen mukaisesti (ks. Valpola 2000: 285). Morfeemin *morse-* toinen esiintymä edustuu yhdyssanamuodossa esiintyvien eponyymien *morseaakkoset* ja *morsemerkki* määriteosana. Tämä ilmaisee vastaavan ihmisyksilön sukunimen perusteista possessiivisuutta tai kuuluvuutta. Työssäni pidän verbin *morsettaa* kantavartaloa *morse-* substantiivin, henkilönimen *Morse* edustajana, joka viittaa ensisijaisesti tämän henkilön laatimaan, kommunikaatiovälineenä toimivaan koodiin (ks. kaavio 17).

Verbijohdos *televisioida* on johdettu substantiivista *televisio*. Tämän denotaation ytimenä on tiedon siirtäminen, joka toteutetaan radioaaltojen välityksellä televisiovastaanottoon asti (ks. Häkkinen 2004: 1294).

Edellisestä tulee ilmi, että verbit *morsettaa* ja *televisioida* motivoituvat semanttisesti tarkoitteista, joiden käyttötarkoitus on tyypillisesti pitkällä välimatkalla²⁸ tapahtuva kahden osapuolen välinen tiedon välittäminen. Niinpä pidän verbejä niin sanottuina *viestin lähettämisperbeinä*, jotka ilmaisevat tiedon siirtämistä, joka toteutetaan välineen välityksellä (Pajunen 2001: 353).

Morsekoodin ja television soveltumisesta voi päätellä, että ne kuuluvat Schlesingerin (1995: 64) erottamiin niin sanottuihin *tiedonvälityskeinoihin* (*means of communication*). Kummankin välinearvo ja verbien *morsettaa* ja *televisioida* semantiikka on osoitettu kaavioissa 17 ja 18. Kaavion 17 varsinaisena välineen edustajana pidän eponyymia *morsemerkki* merkityksessä 'morsekoodin rakenneyksikkö'. Valintani perustuu kyseisen

²⁷ Muista vakiintuneista käsitteistä ks. NS, s.v. *morseaakkoset*.

²⁸ Lekseemin *televisio* etymologinen kuvaus osoittaa selvästi tarkoitteen vastaavaa käyttötarkoitusta. Tämä näkyy sanan kreikkalaislähtöisestä prefiksistä *tele-*, joka vastaa suomen yhdyssanan määriteosana esiintyvää epäitsenäistä morfeemia *kauko-* (Häkkinen 2004: 1294). Toisaalta verbin *morsettaa* tapauksessa morsekoodin yleispätevä käyttö mahdollistaa kahdenvälisen kommunikaation etäisyydestä riippumatta (ks. Lindell 2009: 263).

eponyymin vakiintuneisuuteen sekä sen merkityksen neutraaliuteen esimerkiksi sanaan *morseaakkoset* nähden. Lekseemi *morseaakkoset* viittaa vain kirjainten koodaamiseen.

<i>Morse</i> N (ELOLLINEN) SUBSTANTIIVI)	>	<i>morsemerkki</i> N (ELOTON) SUBSTANTIIVI)	>	<i>morse-</i> ('morsemerkki') + <i>tta</i>	>	<i>morsettaa</i>
vierasperäinen erisnimi; kanta		eponyymi; VÄLINE (tiedonvälityskeino; koodi)		välinearvo; kantavartalo		verbistin instrumentatiivi- nen verbijohdos

KAAVIO 17. Viestin lähettämisverbin *morsettaa* semanttinen kuva.

<i>televisio</i> N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>televisi(o > Ø)-</i>	+	<i>oi</i>	>	<i>televisioida</i>
VÄLINE; kanta (tiedonvälityskeino; kanava)		välinearvo; kantavartalo		verbistin		instrumentatiivinen verbijohdos

KAAVIO 18. Viestin lähettämisverbin *televisioida* semanttinen kuva.

Viestin lähettämisverbien *morsettaa* ja *televisioida* käyttäytyminen lauseympäristöissään näkyy esimerkkilauseiden [15] ja [16] analyyseista. Lauseista muun muassa näkyy, että teossa käytetty väline ilmaisee myös sille ominaista siirrettävän viestin muotoa. Näin morsemerkkejä hyödynnetään grafeemivastikkeina viestien välittämiseen. Sen sijaan televisio toimii siirtokanavana liikkuvalla kuvalla ja siihen synkronisesti soveltuneelle äänelle. Esimerkkilause [15] lisäksi todistaa, että morsetuksessa kyse on enimmäkseen morsekoodin käyttämisestä viestintäkeinona kuin vain sähköisen lennättimen toimintaan viittaavasta merkityksestä. Kyseinen esimerkkilause osoittaa myös sen, että morsekoodi on sovellettavissa monella eri tavalla ja monessa käyttöyhteydessä.

[15] Kyllä, oi kyllä, **hänen häpykielensä *morsettaa***, hänen häpyhuultensa symbaalit säestävät kuningas Salomon tanssia ja hänen kohdunkaulassaan kypsyy homeerinen eepos, mutta samanaikaisesti Axelin työntyvä ja työntyvä ja yhä uudelleen työntyvä liike puristaa häntä tarpeitten lähteen, tunteitten alkukehdon suuntaan. (Y)

— — [hänen] **häpykielensä**

morsettaa — —

AGENTTI /
ihmisen
ruumiinosa

AGENTIN aiheuttama teko (*abstraktin, kehon viestin lähettäminen kehon omistajalle eli KOKIJALLE*); teon välittäjä on metaforisesti käytetty väline (*morsekoodi*)

[16] Illalla Kiekko-Espoo pelasi Matinkylässä Jokereita vastaan ja **ottelu *televisioitiin***. (L)

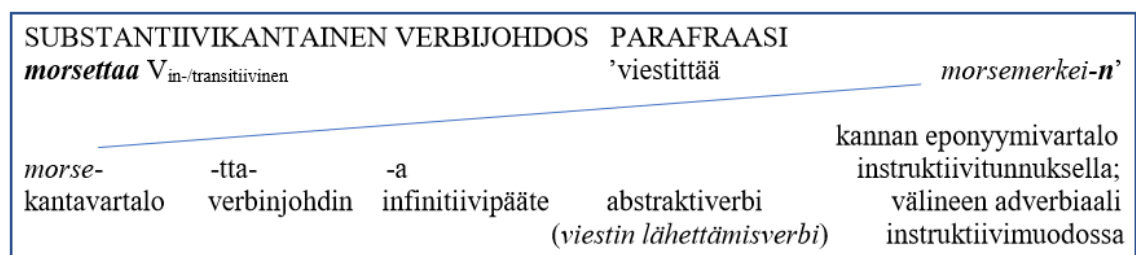
– – **ottelu**

televisioitiin.

PATIENTTI/ ilmaisemattoman, identiteetiltään epämääräisen AGENTIN_{MON} (passiivi) eloton aiheuttama teko (*pitkille etäisyyksille radioaaltojen välityksellä tapahtunut PATIENTIN liikkuvan kuvan ja äänen suora lähettäminen ja vastaanottaminen*); teon välittäjä on tähän käyttötarkoitukseen rakennettu väline (*televisio*)

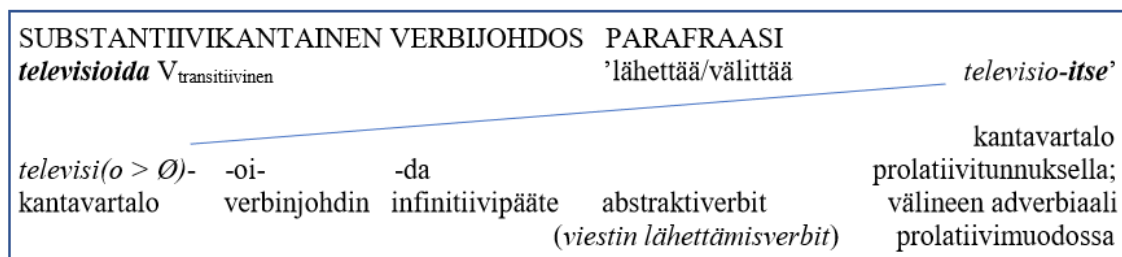
Kaavio 19 ilmaisee verbin *morsettaa* ja sen KS:n parafrasien morfosyntaktista kuvaa, joka poikkeaa luvun 4.1 muista verbijohdoksista. Teon väline eli morsemerkeistä rakentunut *morsekoodi* edustuu parafrasissa instruktiivisijapäätteellä *-n* varustettuna välineen adverbialina. Kyseinen sijapäätte liittyy sanan vokaalivartaloon monikossa (*morsemerke-i-n*). Instruktiivilla on tässä samanlainen semanttinen tehtävä kuin edellisissä alaluvuissa välineen adverbialia koodaavalla adessiivilla eli se kantaa välineen merkityksen (ks. myös ISK 2010: § 1263).

Lisäksi verbin *morsettaa* kantavartalo *morse-* ei vastaa parafrasien välineen adverbialin vartaloa *morsemerkei-* morfologisesti, vaan semanttisesti (ks. kaavio 17), mikä myös poikkeaa muiden verbien ja niiden parafrasien morfosyntaktisesta kuvasta. Vaikka Penttilän (1963: 271) sekä ISK:n (2010: § 430) mukaan yhdyssanan vartalo voi esiintyä verbijohdoksen kantavartalona (*välilehd-ittää*), näin ei kuitenkaan käy verbin *morsettaa* tapauksessa (**morsemerki-ittää*).



KAAVIO 19. Viestin lähettämisverbin *morsettaa* ja sen parafrasien morfosyntaktinen kuva.

Poikkeuksena muista analysoimistani verbijohdoksista on myös KS:n esittämä, verbin *televisioida* parafraasi (ks. kaavio 20), jossa välineen adverbialina edustuu prolatiivijohdos *televisio-itse*. Prolatiivin käyttö tässä seuraa tarkoitteen *televisio* käyttötarkoitusta, joka merkitsee väylää (televisiolähetysten välittäminen radioaaltoja pitkin) ja välinettä (varsinainen televisiolaite, jonka avulla televisiolähetystä vastaanotetaan) (ks. myös ISK 2010: § 385).



KAAVIO 20. Viestin lähettämisverbin *televisioida* ja sen parafrasain morfosyntaktinen kuva.

4.2 Instruktiiviset verbijohdokset

Instruktiiviset verbijohdokset ovat tutkimusaineistoni toiseksi suurin ryhmä, ja niitä on yhteensä 10. Kaikille näille verbeille on yhteistä, että niiden kannan tarkoitteen sijainti muuttuu verbin ilmaiseman teon seurauksena (ks. 3.3.2). Niinpä tämän luvun instruktiiviset verbijohdokset kuuluvat Pajusen (2001) semanttiseen verbierotteluun pohjautuviin asettamisverbeihin (ks. mt.: 231–238). Olen analysoinut asettamisverbejä jo tutkimukseni instrumentatiivisten verbijohdosten yhteydessä (ks. 4.1.6). Silloin huomioin erityisesti välineellä toteutunutta asettamista.

Instruktiivista merkitystä ilmaisevien asettamisverbien keskuudesta erottautuu huomattava määrä erilaisia ryhmiä, joilla on yhteisiä merkityspiirteitä. Täten olen jäsentänyt asettamisverbit semanttisiin alaryhmiin seuraten Pajusen (2001: 232) esittämää kriteeriä, joka koskee siirrettävän tarkoitteen päätesijainnin luonnetta. Näin olen erottanut niin sanotut *päällystämiserbit* (4.2.1), *varustamiserbit* (4.2.2), *levittämiserbit* (4.2.3) ja *lisäämiserbit* (4.2.4).

4.2.1 Päällystämiserbit *laatoittaa*, *levyttää*, *paperoida*, *pietä*

Tutkimusaineistoni instruktiiviset verbijohdokset *laatoittaa*, *levyttää*, *paperoida* ja *pietä* on johdettu elottomista substantiiveista *laatta*, *levy*, *paperi* ja *piki*. Edellinen nominikaksikko vastaa laakeita, kattamiseen tarkoitettuja jaottomia, kun taas jälkimmäinen aineena esiintyviä jaollisia tarkoituksia (ks. KS). Tarkoitteiden ulkonäöstä, ominaisuuksista ja tyypillisestä käyttötarkoituksesta on pääteltävissä, että kyseisistä entiteeteistä johdetut verbit voidaan lukea niin sanotuiksi *päällystämiserbeiksi*.

Päällystämisverbit eroavat asettamisverbien muista semanttisista alaryhmistä siten, että siirrettävä tarkoite muodostaa objektitarkoitteessaan pinnan, ja objektitarkoite on tyypillisesti esine tai alue (Pajunen 2001: 234).

Verbien *laatoittaa*, *levyttää*, *paperoida* ja *pietä* kantasubstantiivit *laatta*, *levy*, *paperi* ja *piki* ilmaisevat siirrettäviä tarkoitteita, joten ne edustavat semanttista roolia TEEMA. Kaaviot 21 ja 22 näyttävät päällystämisverbien *laatoittaa* ja *levyttää* sekä *paperoida* ja *pietä* semanttisen kuvan, josta kuvastuu kyseinen rooli inherentisti teema-arvona.

laatta ^N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>laat(a > o)-</i>	+	<i>itta</i>	>	<i>laatoittaa</i>
levy ^N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>levy-</i>	+	<i>ttä</i>	>	<i>levyttää</i>
TEEMA; kanta (kattamiseen tarkoitettu esine)		teema-arvo; kantavartalo		verbistin		instruktiivinen verbijohdos

KAAVIO 21. Päällystämisverbien *laatoittaa* ja *levyttää* semanttinen kuva.

paperi ^N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>paper(i > Ø)-</i>	+	<i>oi</i>	>	<i>paperoida</i>
piki ^N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>pi(ki > Øe)-</i>	+	<i>t</i>	>	<i>pietä</i>
TEEMA; kanta (kiinteä/nestemäinen aine)		teema-arvo; kantavartalo		verbistin		instruktiivinen verbijohdos

KAAVIO 22. Päällystämisverbien *paperoida* ja *pietä* semanttinen kuva.

Päällystämisverbien *laatoittaa*, *levyttää*, *paperoida* ja *pietä* instruktiivisuus ja sille ominaiset semanttiset piirteet ilmenevät esimerkkilauseiden [17], [18], [19] ja [20] analyyseistä. Niistä vain esimerkkilause [19] mahdollistaa verbin semanttisen tarkastelun argumenttirakenteen avulla. Sen sijaan esimerkkilauseet [17], [18] ja [20] esittävät käsittelemäni verbijohdokset substantiivilausekkeiden laajennuksina TU-partisiipin muodossa. Koska esimerkkilauseiden predikaatit eivät vaikuta analysoitavista verbijohdoksista motivoituneiden partisiippien semantiikkaan, keskityn tarkastelemaan esimerkkilauseiden [17], [18] ja [20] substantiivilausekkeitä.

[17] Avasin tallinoven jyrkän lukon, peruutin Pietariin *laatoitetun Volkswagen Passatin* ulos ja ajoin Mersun talliin. (TNM)

– – **laatoitetun**

identiteetiltään epämääräisen AGENTIN aiheuttaman päättyneen teon tulos; tätä tekoa edustaa MÄÄRÄNPÄÄNÄ esiintyvän pienen alueen päällystäminen TEEMANA toimivalla esineellä, joka tässä käyttöyhteydessä vastaa metaforisesti ilmaistua auton rekisterikilpeä

Volkswagen Passatin [auton] – –.

MÄÄRÄNPÄÄ, johon tämä tulos kohdistuu / esine / varsinaisena TEEMAN kontaktialueena MÄÄRÄNPÄÄN kanssa on tämän etu- ja takapäässä sijaitseva pieni alue

[18] Keskellä valkoiseksi **levytettyä laipiota** riippui navastaan kiinnitettynä kaksilapainen lentokoneen potkuri. (TNM)

– – **levytettyä**

identiteetiltään epämääräisen AGENTIN aiheuttaman päättyneen teon tulos; tätä tekoa vastaa MÄÄRÄNPÄÄN edustaman alueen päällystäminen TEEMANA toimivilla, alueiden kattamiseen tarkoitetuilla levyillä

laipiota – –.

MÄÄRÄNPÄÄ, johon tämä tulos kohdistuu / alue

[19] **Osa** ikkunoista **oli paperoitu**, täytyi vetää veitsellä auki, jotta olisin saanut enemmän ilmaa. (KMRS)

Osa [ikkunoista]

MÄÄRÄNPÄÄ, jota tämä teko luonnehtii / alue

identiteetiltään epämääräisen AGENTIN (tilapassiivi) aiheuttama päättynyt teko, joka vastaa MÄÄRÄNPÄÄN edustaman alueen päällystämistä TEEMANA olevalla kiinteällä aineella (*paperi*)

oli paperoitu – –.

[20] Minun täytyi näet aina olla yksinäinen sen mitan mukaan, mikä minulle oli mitattu, ja siksi olin jo syntymäni yönä purjehtinut yksin virtaa alas **pietyssä kaislavenessä**. (SE)

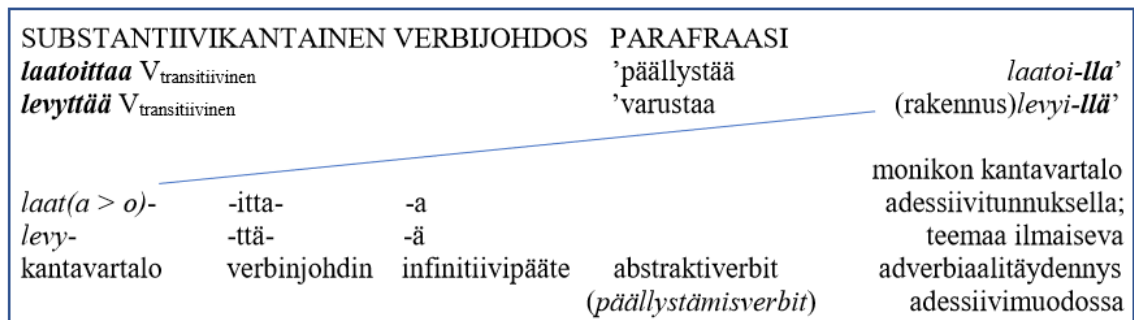
– – **pietyssä**

identiteetiltään epämääräisen AGENTIN aiheuttaman päättyneen teon tulos; tekoa edustaa MÄÄRÄNPÄÄNÄ olevaan esineeseen pinnan tekeminen TEEMAA vastaavaa nestemäistä ainetta (*piki*) käyttäen

kaislavenessä.

MÄÄRÄNPÄÄ, johon tämä tulos kohdistuu / esine

KS:n verbien *laatoittaa*, *levyttää*, *paperoida* ja *pietä* parafraasien rakennetta havainnollistan morfosyntaktisesti kaavioiden 23 ja 24 avulla.



KAAVIO 23. Päällystämisverbien *laatoittaa* ja *levyttää* ja niiden parafraasien morfosyntaktinen kuva.

SUBSTANTIIVIKANTAINEN VERBIJOHDOS			PARAFRAASI	
<i>paperoida</i> V _{transitiivinen}			'päällystää'	<i>paperi-lla</i> '
<i>pietä</i> V _{transitiivinen}			'päällystää'	<i>pie-llä</i> '
<i>paper</i> (<i>i</i> > Ø)-	-oi-	-da		kantavartalo adessiivitun-
<i>pi</i> (<i>ki</i> > Øe)-	-t-	-ä		nuksella; teemaa ilmaiseva
kantavartalo	verbinjohdin	infinitiivipääte	abstraktiverbit	adverbiaalitäydennys
			(<i>päällystämisverbit</i>)	adessiivimuodossa

KAAVIO 24. Päällystämisverbien *paperoida* ja *pietä* ja niiden parafrasien morfosyntaktinen kuva.

Päällystämisverbien merkitykseltään prototyyppisenä abstraktiverbinä pidän verbiä *päällystää*, joka esiintyy erästä poikkeusta lukuun ottamatta kaikissa kaavioiden 23 ja 24 parafraaseissa. Poikkeus löytyy kaaviosta 23 verbin *levyttää* parafrasista. Siinä toimii abstraktiverbinä verbi *varustaa*, jota pidän varustamisverbien prototyyppisenä abstraktiverbinä (ks. 4.2.2). Tulkitsen sen tässä kuitenkin päällystämisverbiksi, ja perustelen tulkintani analogialla. Katson siis rakennuslevyjen ulkonäön ja käyttötarkoituksen vastaavan laattojen ominaisuuksia ja käyttötarkoitusta. Tällä tavoin verbin *levyttää* merkitys korostaa rakennuslevyjen kattamista samalla tavoin kuin verbin *laatoittaa* merkitys laattojen.

Huomattakoon myös päällystämisverbin *pietä* parafraasi (ks. kaavio 24), jonka ohella KS tarjoaa vaihtoehdot 'tehdä pikiseksi' ja 'käsitellä piellä'. Olen päättänyt jättää sisällyttämättä nämä vaihtoehdot kaavioon 24, koska pidän parafrasien edustajaksi valitsemaani 'päällystää piellä' prototyyppisenä ja samalla neutraalina verbin *pietä* merkityksen vastineena.

Kaavioissa 23 ja 24 on havaittavissa muun muassa kullekin parafrasikaksikolle ominainen morfologinen yhteispiirre. Tämä koskee eroa verbien kantavartalon luvun luonteessa. Verbien *laatoittaa* ja *levyttää* yksikkövartalot *laato-* ja *levy-* edustuvat parafraaseissa monikon muodossa *laatoi-* ja *levyi-*. Sen sijaan verbikaksikon *paperoida* ja *pietä* kantavartalot *paper-* ja *pie-* sekä näiden parafrasiesiintymät *paperi-* ja *pie-* vastaavat luvultaan toisiaan ja ovat yksikössä. Tästä on pääteltävissä, että verbien *laatoittaa* ja *levyttää* kantavartaloiden parafrasiesiintymien monikkomuoto vahvistaa tarkoitteiden *laatta* ja *levy* esineellisyyttä ja jaottomuutta. Sen sijaan verbien *paperoida* ja *pietä* kantavartaloiden yksikkömuoto vahvistaa tarkoitteiden *paperi* ja *piki*

aineellisuutta ja jaollisuutta. (Jaottomien ja jaollisten entiteettien semanttisesta vaikutuksesta lukuun ks. myös ISK 2010: § 554; 555.)

Verbien *laatoittaa* ja *levyttää* jaottomien tarkoitteiden *laatta* ja *levy* luvun luonteesta on vielä lisättävä, että molemmat verbit mahdollistavat siirrettävän tarkoitteensa tulkitsemisen sekä yksikkö- että monikkomuodossa. Kuten näkyy esimerkkilauseista [17] ja [18], tulkinnan yksilön ja yksilöjoukon välillä ratkaisee lähinnä käyttöyhteys sekä myös kielenpuhujan maailmantietous.

Kaavioiden 23 ja 24 parafraaseista näkyy yhteinen morfologinen piirre. Tämä on verbien kantavartaloesiintymien varustaminen *lla*-adessiivisijapäätteellä (*laatoi-lla*, *levyi-llä*, *paperi-lla*, *pie-llä*). Tästä voidaan huomata, että suomi soveltaa instruktiivisten verbijohdosten kohdalla samanlaista morfologista koodaamisen menetelmää, jonka näkee suurimmassa osassa luvun 4.1 parafraaseja (esimerkiksi *katsella kiikari-lla*, ks. kaavio 6). Luvun 4.1 parafraasit kuvaavat instrumentatiivisten verbijohdosten merkitystä. Niihin koodatun adessiivisijan semanttinen tehtävä on ilmaista toiminnan välinettä, ja vastaavat adessiivilausekkeet edustavat syntaktisesti verbin vapaisiin määritteisiin kuuluvaa välineen adverbialia.

Koska tulkitsemisessä instruktiivisten verbijohdosten kannan tarkoitteen TEEMAKSI, pidän myös näiden parafrasien adessiivilla varustettujen lausekkeiden tarkoitteita saman roolin edustajina. Tällöin adessiivin semanttisen tehtävän kuvaaminen välineeksi ei sovi semanttisen roolin TEEMA ominaisuuksiin. Niinpä katson, että adessiivilausekkeet *laatoilla*, *levyillä*, *paperilla* ja *piellä* eivät voikaan edustaa välineen adverbialia.

Instruktiivisten verbijohdosten adessiivilausekkeiden morfosyntaktinen tulkinta voi olla ongelmallista. Esimerkiksi Penttilä (1963: 420) kuvaa merkitykseltään instruktiivisessa esimerkkilauseessaan *Koju katettiin havuilla ja heinillä* adessiivin tehtävää keinon adessiiviksi. Siihen hän laskee sekä keinoa että välinettä ilmaisevan merkityksen (ks. 4.1.1). Tässä yhteydessä ISK (2010: § 1252) esittää, että adessiivisija ilmaisee toiminnan välinettä, eikä teos tarjoa tämän sijan tulkintaa, joka vastaisi TEEMAN ominaisuuksia. Lisäksi teoksessa jopa korostetaan adessiivin välineen merkitystä kutsumalla verbin *varustaa* adessiivilauseketta niin sanotuksi **välinetäydennykseksi** (mt.: § 489).

Sen sijaan Leino ym. (2001: 426–427) tunnistavat verbin *varustaa* adessiivilausekkeen tarkoitteen edustuvan semanttisena roolina VÄLINE sekä TEEMA. He taustoittavat toteamansa sillä, että kyseessä ei ole tavallinen väline, koska agentti myös muuttaa kyseessä olevan tarkoitteen sijainnin, minkä seurauksena on tämän kosketussaatto verbin objektitarkoitteen kanssa.

Pajunen (2001: 231; 232) luonnehtii asettamisverbien sijaintinsa muutokseen joutunutta tarkoitetta *siirrettäväksi*. Hän täsmentää tämän edelleen joko *levitettäväksi* tai *materiaaliksi* päällystämisverbien adessiivilausekkeena edustuvan tarkoitteen kuvaamisessa ja *välineeksi* tai *aineeksi* varustamisverbien yhteydessä (mt.: 234).

Päällystämisverbien (sekä yleisesti instruktiivisten verbijohdosten) adessiivilausekkeen tulkitseminen TEEMAKSI on tuettavissa tarkastelemalla kyseisten verbien argumenttirakennetta muotin avulla. Muodostaakseen tietäytyyppisen muotin verbin on kannettava samanlaista merkitystä kuin kyseisen muotin (ISK 2010: § 449). Koska päällystämisverbit kuuluvat semanttisesti asettamisverbeihin, niitä voi luonnostaan soveltaa niin sanottuun *asettamismuottiin* (ks. ISK 2010: § 480). Hyödynnän tässä ISK:n esimerkkiä *sivellä, töhriä seinä (maalilla)* ja sen asettamismuotin varianttia *sivellä, töhriä maalia seinään*. ISK luonnehtii sulkeissa olevaa ilmausta *maalilla* määritteenä edustuvaksi välineen adverbialiksi. Vaihdan tämän ilmauksen luvun 4.1 tavoin välineen adverbialina pitämäni ilmaukseen *pensselillä: sivellä, töhriä seinä (pensselillä)*. Kuten näkyy, muokkaamastani esimerkistä ei voi muodostaa asettamismuottia ISK:n esimerkin mukaisesti: **sivellä, töhriä pensseli seinään* (vrt. Clark–Clark 1979: 778). Ilmauksen *pensseli* sisältävä asettamismuotti toimisi vain, jos tarkoite *pensseli* säilyy adessiivimuodossa ja täten välineen adverbialina: *sivellä, töhriä maalia seinään (pensselillä)*. Tämä on osoitus siitä, että adessiivilausekkeet *maalilla* ja *pensselillä* ovat syntaktisesti sekä semanttisesti eriarvoisia.

Pajunen (2001: 231) kuvailee asettamisverbien kannan ilmaisemaa TEEMAA hänen yksinkertaistamallaan parafrasilla 'laittaa kannan ilmaisema tarkoite jonnekin'. Kuten voidaan nähdä, Pajusen parafraasi on muodoltaan asettamismuotti, ja TEEMA esiintyy siinä täydennyksenä: **laittaa Ø jonnekin*. Kutsun tätä täydennystä niin sanotuksi *teemaobjektiksi*. Niinpä on myös oletettavissa, että asettamisverbien kantaa edustavalla adessiivilausekkeella on täydennyksen piirteitä. Tästä syystä luonnehdin verbien *laatoittaa, levyttää, paperoida ja pietä* (sekä muiden työssä käsittelemieni instruktiivisten

verbijohdosten) parafraaseissa esiintyviä adessiivilausekkeita morfosyntaktisesti niin sanotuiksi *teemaa ilmaiseviksi adverbialitäydennyksiksi*.

4.2.2 Varustamisverbit *kukittaa, lastoittaa*

Instruktiivista merkitystä ilmaisevista asettamisverbeistä erottautuu toinen semanttinen alaryhmä nimeltään *varustamisverbit*. Ne ilmaisevat siirrettävän tarkoitteen lisäämistä objektitarkoitteeseen, joka voi olla merkitykseltään esine, alue tai olio. (Pajunen 2001: 234.) Katson tarkoitteen lisäämisen luonteen riippuvan ensinnäkin objektitarkoitteen elollisuudesta tai elottomuudesta. Tämä on osoitettu vastaavasti habitiivilauseella (*tytöllä on kukkia* [ihmistarkoite]; Kytömäki 1977: 189–190) ja myönteisellä eksistentiaalilauseella (*y:ssä on sokeria* [eloton tarkoite]; mt.: 193; ks. 3.3.2).

Samantyyppisesti myös Leino ym. (2001: 426–427) luonnehtivat siirrettävän entiteetin lisäämisen luonnetta verbin *varustaa* esimerkillä. Heidän mukaansa siirrettävä päättyy joko henkilöviitteisen objektitarkoitteen haltuun tai osaksi ei-henkilöviitteistä tai elotonta objektitarkoitetta erottamattoman omistuksen eli osa–kokonaisuus-suhteen perusteella.

Osa–kokonaisuus-suhdetta nimitetään myös *meronymiaksi* ja sen osapuolia *holonymiksi* (kokonaisuus) ja *meronymiksi* (osa). Meronymia kuvaa sellaista kahden entiteetin välistä suhdetta, jossa toista entiteettiä pidetään yleisesti osana toista, kuten esimerkiksi *ruumiissa on pää* tai *linnalla on siivet*. (Kuiiri 2012: 35–36.)

Meronymian määritelmästä voi päätellä, että Leinon ym. (2001: 426–427) toteamus osa–kokonaisuus-suhteen soveltumisesta siirrettävän päätesijainnin luonnehtimiseen ei ole ihan täsmällinen. Syynä on se, että objektitarkoitteen varustaminen voi tapahtua myös tilapäisesti ja satunnaisesti, mikä siis ei täytä meronymian kriteeriä (esimerkiksi *varustaa polkupyörä koristeella*). Katson tällöin, että Kytömäen (1977) esittämä objektitarkoitteen varustamislunonteen kuvaaminen myönteisen eksistentiaalilauseen avulla on neutraali.

Verbit *kukittaa* ja *lastoittaa* on johdettu substantiiveista *kukka* ja *lasta*. Kumpikin nomini eroaa semanttisilta ominaisuuksiltaan alaluvussa 4.2.1 käsittelemieni päällystämisverbien *laatoittaa, levyttää, paperoida* ja *pietä* kantanomineista. Lekseemi *kukka* ilmaisee

prototyypillisesti elollista oliota ja käyttötarkoitukseltaan määrittelemätöntä tarkoitetta. Toisaalta on syytä korostaa, että lekseemin toimiessa varustamisverbin *kukittaa* kantana se viittaa leikattuun kukkaan, jonka voi täten katsoa esineeksi (ks. esimerkkilause [21]; kaavio 25). Sana *lasta* kantaa välikappaleen merkityksen, jota voi tarkentaa edelleen tukivälineeksi (ks. KS, s.v. *lasta* 2.). Substantiivi *lasta* vahvistaa muun muassa sen, että myös välikappaleena olevaan käyttötarkoitukseen valmistettu esine voi toimia semanttisena roolina TEEMA (ks. 3.3.2; esimerkkilause [22]; kaavio 26).

Verbit *kukittaa* ja *lastoittaa* ovat semanttisesti motivoituneet siirrettävistä tarkoitteista *kukka* ja *lasta* (ks. kaavio 25 ja 26). Nämä tarkoitteet siis heijastuvat verbien semanttisessa kuvassa inherentisti esiintyvinä teema-arvoina.

<i>kukka</i> _{N (ELOLLINEN SUBSTANTIIVI)}	>	<i>kuk(a > Ø)-</i> ('leikattu kukka, esine')	+	<i>itta</i>	>	<i>kukittaa</i>
TEEMA; kanta (olio; kasvi)		teema-arvo; kantavartalo		verbistin		instruktiivinen verbijohdos

KAAVIO 25. Varustamisverbin *kukittaa* semanttinen kuva.

<i>lasta</i> _{N (ELOTON SUBSTANTIIVI)}	>	<i>last(a > o)-</i>	+	<i>itta</i>	>	<i>lastoittaa</i>
TEEMA; kanta (tukiväline)		teema-arvo; kantavartalo		verbistin		instruktiivinen verbijohdos

KAAVIO 26. Varustamisverbin *lastoittaa* semanttinen kuva.

Käsittelen varustamisverbien *kukittaa* ja *lastoittaa* semantiikkaa esimerkkilauseiden [21] ja [22] avulla. Esimerkkilauseessa [21] esiintyy verbi *kukittaa* substantiivilausekkeen laajennuksena TU-partisiipin muodossa. Esimerkkilauseen [22] analyysissa hyödynnän verbin *lastoittaa* argumenttirakennetta.

[21] ***Kukitetut syytetyt*** asetettiin seisomaan patsaan eteen, päin yleisöä. (TPA3)

Kukitetut

identiteetiltään epämääräisen AGENTIN aiheuttaman päätyneen teon tulos; tekoa vastaa HYÖTYJÄN (*ihmiset*) juhlallinen varustaminen (*omistus*) TEEMANA olevilla entiteeteillä (*leikattu kukka*)

syytetyt –.

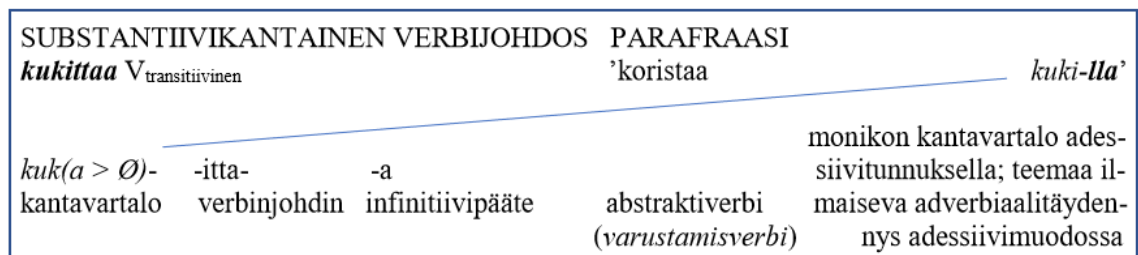
HYÖTYJÄ, johon tulos kohdistuu / elollinen / ihmiset

[22] Pitkän koeajan jälkeen tuli aika, jolloin muut pukivat päälleni valkoisen vaateen puhdistauduttuani pyhin menoin, ja *sain* vastaanottohallissa oppia kiskomaan hampaita väkevien miesten suusta, sitoa haavoja, puhkaista paiseita ja *lastoittaa* taittuneita *jäseniä*. (SE)

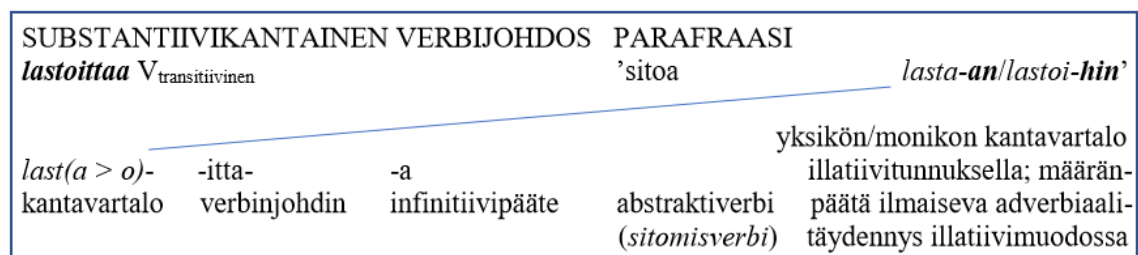
— <i>sain</i>	<i>lastoittaa</i>	<i>jäseniä</i> .
persoonapääätteeseen (yks.1.pers.)	pääteko, jota edustaa ihmisten ruumiinosien hoitotarkoituksessa tapahtuva varustaminen	MÄÄRÄNPÄÄ / elollisten
yhdistyneen AGENTIN aiheuttaman	TEEMANA olevilla tarkoitteilla (<i>lasta</i>) / TEEMANA toimivien tarkoitteiden (<i>lasta</i>) asettaminen	tarkoitteiden (ihmisten)
pääteon luvallisuus	MÄÄRÄNPÄÄNÄ toimiviin ihmisten ruumiinosiin	ruumiinosat

Esimerkkilauseen [21] kuvaama varustamisen luonne vastaa omistusta, koska HYÖTYJÄNÄ edustuva tarkoitteiden joukko *syytetyt* ilmaisee ihmistarkoitteita. Varustamisen luonne on tällöin kuvattavissa habitiivilauseella *syytetyillä on kukkia*. Sen sijaan esimerkkilauseen [22] MÄÄRÄNPÄÄ *jäseniä* viittaa ihmisten ruumiinosiin. Verbin *lastoittaa* kuvaamaa varustamisen luonnetta täten edustaa myönteinen eksistentiaalilause *jäsenessä* [raajassa] *on lasta* (**jäsenellä* [raajalla] *on lasta*).

Kaaviot 27 ja 28 osoittavat varustamisverbien *kukittaa* ja *lastoittaa* parafrasien morfosyntaktisen kuvan. Molemmat parafraasit ovat esitetty KS:ssa. Verbin *lastoittaa* GUSKS:n parafraasi on havainnollistettu kaavion 29 avulla.



KAAVIO 27. Varustamisverbin *kukittaa* ja sen parafrasien morfosyntaktinen kuva.



KAAVIO 28. Varustamisverbin *lastoittaa* ja sen KS:n parafrasien morfosyntaktinen kuva.

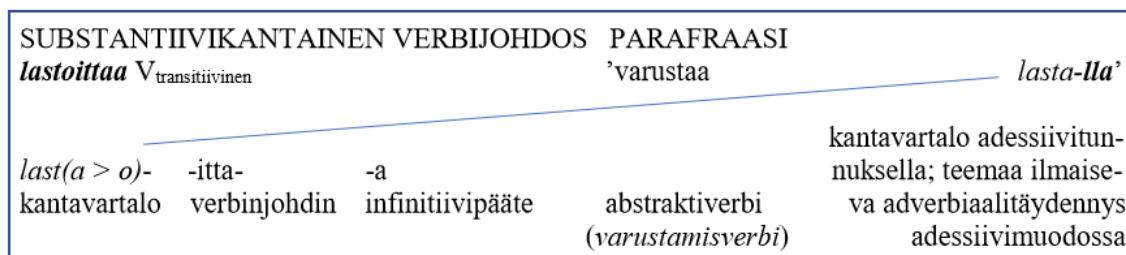
Kaaviossa 27 esitetty verbin *kukittaa* parafraasi muodostuu abstraktiverbistä *koristaa* ja adessiivilausekkeesta *kukilla*, josta TEEMANA toimiva verbin kanta *kukka* heijastuu. Adessiivisijapäätte liittyy kantavartaloon monikkomuodossa (*kuki-*). Se viittaa tarkoitteen *kukka* jaottomuuteen ja sen tulkinnanvaraiseen käyttöön yksikkönä tai monikkona verbin *kukittaa* ilmaisemassa toiminnassa. Adessiivilauseke *kukilla* edustuu syntaktisesti teemaa ilmaisevana adverbiaalitäydennyksenä (ks. 4.2.1). Parafrasin abstraktiverbi *koristaa* on tulkittavissa varustamisverbiksi (ks. Pajunen 2001: 234, s.v. *koristella*).

Kaavio 28 esittää verbin *lastoittaa* parafrasin 'sitoo lastaan tai lastoihin', joka on muodoltaan asettamismuotti. Parafraasi eroaa muista työni asettamisverbien parafraaseista, koska se keskittyy kuvaamaan verbin merkitystä direktionaalisesti (ks. ISK 2010: § 317). Niinpä verbin kanta *lasta* ja sen parafrasikuvastumat, illatiivilausekkeet *lastaan* ja *lastoihin*, edustuvat semanttisena roolina MÄÄRÄNPÄÄ. Sen sijaan TEEMAN roolin kantaa parafrasissa toinen tarkoite, joka on teemaobjektin asemassa (ks. 4.2.1): *sitoo **jalka** lastaan*. Saadakse verbin *lastoittaa* merkityksen instruktiiviseksi, sen parafraasi 'sitoo lastaan tai lastoihin' on muunnettava siten, että teemaobjektina toimii verbin kanta *lasta*: *sitoo **lasta** jalkaan*. Abstraktiverbi *sitoo* kuuluu asettamisverbien niin sanottuihin *sitomisverbeihin* (Pajunen 2001: 235).

Verbin *lastoittaa* kantavartalo *lasto-* esiintyy parafrasissa 'sitoo lastaan tai lastoihin' yksikkö- ja monikkomuodossa. Tämä kertoo siitä, että tarkoite *lasta* on jaoton entiteetti. Täten myös käsitys sen käytöstä yksilönä tai yksilöjoukkona riippuu kontekstista sekä tässä tapauksessa myös maailmantiedosta (lastaa tyypillisesti käytetään yksi per raaja).

Verbin *lastoittaa* instruktiivista tulkintaa tukee se, että verbi osallistuu *lokatiivin objektivointiin* (ks. Pajunen 2001: 236–238). Sen edellyttää verbin merkityksessä oleva teema-arvo. Vastaavasti verbi ei voi osallistua lokatiivin objektivointiin, kun teema-arvon sijaan on muun muassa määränpää-arvo. (Mt.: 237–238.) Niinpä verbin *lastoittaa* lokatiivin objektivointi näyttää seuraavalta: *lastoittaa **jalka*** eli 'laittaa lasta **jalkaan**'.

Verbin *lastoittaa* kuulumisen varustamisverbeihin on osoitettu selkeästi GUSKS:n parafrasilla 'varustaa lastalla' (ks. kaavio 29). Tämä toimii muodoltaan prototyyppisenä varustamisverbien parafrasina. Se sisältää varustamisverbien prototyyppisen abstraktiverbin *varustaa* ja adverbiaalitäydennyksenä edustuvan adessiivilausekkeen *lasta-lla*, jonka tarkoite vastaa semanttista roolia TEEMA.



KAAVIO 29. Varustamisverbin *lastoittaa* ja sen GUSKS:n parafraasin morfosyntaktinen kuva.

4.2.3 Levittämisverbit *purppuroida*, *saveta*

Levittämisverbit edustuvat semanttisesti asettamisverbien alaryhmänä, ja käsittelin niitä jo instrumentatiivisten verbijohdosten yhteydessä. Silloin semanttisen analyysini keskiössä oli VÄLINEELLÄ toteutunut levittäminen (ks. 4.1.6, asettamisverbi *lapioida*).

Instruktiivista merkitystä ilmaisevien levittämisverbien teematarkoitteen sijaintimuutosta vastaa alue tai muu sijainti, johon tämä on siirretty levittämällä tai sekoittamalla (Pajunen 2001: 232–233). Juuri tekotapa voi vaikuttaa käsityksen saamiseen siirrettävän sisärakenteesta ja käyttötarkoituksesta. Tällä tavalla katson levittämisverbien eroavansa luvun 4.2.2 varustamisverbeistä, joiden tekotapa on suhteessa siirrettäväänsä määrittelemätön (esimerkiksi *varustaa kukilla, aseella, lääkkeillä*). Täten myös Pajusen konkreettisten esimerkkiverbien perusteella luen levittämisverbien siirrettävän kuuluvaksi ensisijaisesti kiinteiden aineiden joukkoon. Toisaalta esimerkiksi verbi *punata* (ks. mt.: 233) näyttää viittaavan konkreettisen väriaineen lisäksi myös abstraktina tarkoitteena edustuvan värin levittämiseen.

Levittämisverbit *purppuroida* ja *saveta* ovat motivoituneet semanttisesti ja morfologisesti abstraktista substantiivista *purppura* ja elottomasta substantiivista *savi*. Sana *purppura* tarkoittaa abstraktina entiteettinä edustuvaa väriä (ks. KS, s.v. *purppura* 2.; esimerkkilause [23]; kaavio 31). Lekseemi *savi* ilmaisee kiinteää ainetta (ks. KS). Vaikka abstrakti purppuraväri ei edusta fyysistä tarkoitetta, se on tulkittavissa metaforisesti sopivaksi levittämis- tai sekoittamistarkoitukseen. Sen sijaan konkreettinen aine *savi* kelpaa vastaavaan tarkoitukseen kiistatta sekä merkitykseltään että tietyltä tyypilliseltä

käytöltään (ks. esimerkkilause [24]). Kaavio 30 osoittaa verbien *purppuroida* ja *saveta* semanttisen rakenteen.

<i>purppura</i> N (ABSTRAKTI SUBSTANTIIVI)	>	<i>purppur(a > Ø)-</i>	+ <i>oi</i>	>	<i>purppuroida</i>
<i>savi</i> N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>sav(i > e)-</i>	+ <i>t</i>	>	<i>saveta</i>
TEEMA; kanta		teema-arvo; kantavartalo		verbistin	instruktiivinen
(jaollinen; abstrakti entiteetti (väri) / kiinteä aine)					verbijohdos

KAAVIO 30. Levittämisverbien *purppuroida* ja *saveta* semanttinen kuva.

Seuraavaksi analysoin levittämisverbien *purppuroida* ja *saveta* esiintymien semantiikkaa esimerkkilauseiden [23] ja [24] avulla.

[23] Edessä on ilta, odotettu, uneksittu, **naishaaveitten *purppuroima*** maaliskuun **ilta**, valtiopäivätanssiaisten ilta. (TYH)

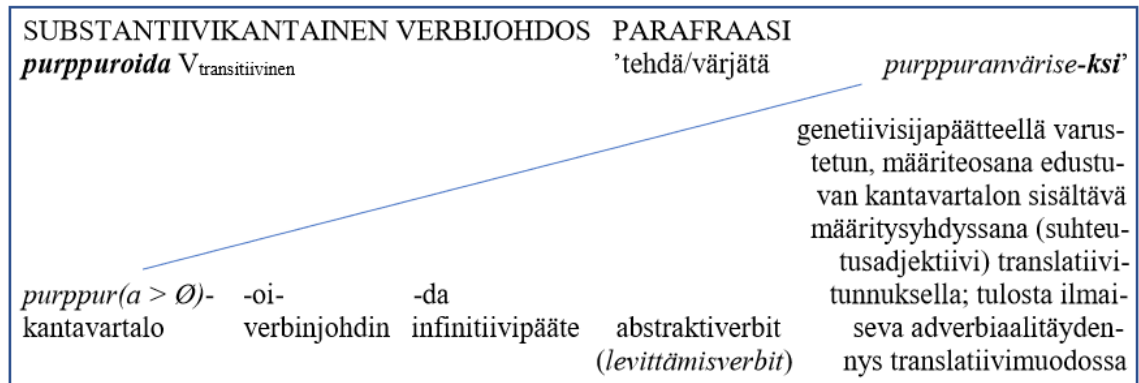
— — naishaaveitten	<i>purppuroima</i>	ilta — —.
AGENTTI /	AGENTIN aiheuttama teko, jota vastaa metaforinen,	MÄÄRÄN-
abstrakti	TEEMANA toimivan abstraktin entiteetin (<i>purppura-</i>	PÄÄ /
tarkoite	<i>väri</i>) levittäminen tai sekoittaminen MÄÄRÄNPÄÄNÄ	abstrakti
	edustuvaan abstraktiin entiteettiin (<i>ilta</i>)	tarkoite

[24] [Siellä raivataan suota. — — Joka vuosi syntyikin uutta peltoa joku sarka.] Lisäksi **savettiin suota** ja parannettiin ojitusta. (TPA3)

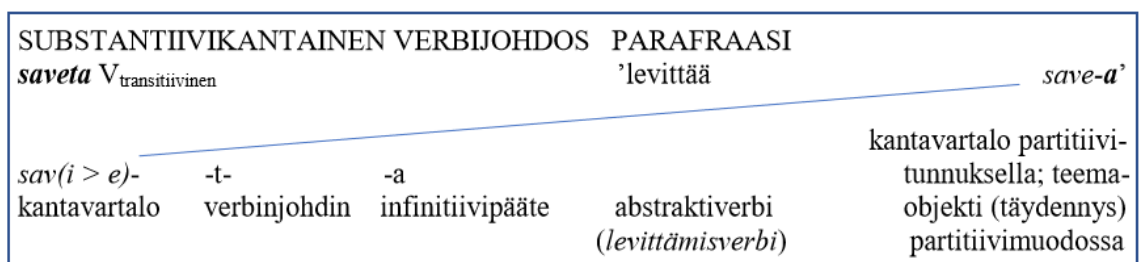
— — savettiin	suota — —.
ilmaisemattoman, identiteetiltään epämääräisen AGENTIN _{MON} (passiivi)	MÄÄRÄN-
aiheuttama teko, jota edustaa TEEMANA olevan kiinteän aineen (<i>savi</i>)	PÄÄ/alue
levittäminen MÄÄRÄNPÄÄNÄ edustuvalle alueelle (<i>suo</i>)	

Esimerkkilause [24] hakasuluissaan olevine lisälauseineen kuvaa suoviljelyssä käytettyä vanhaa, perinteistä menetelmää. 1700-luvulta lähtien soista tehtyjen peltojen maanparannus koski saven tai hiekan levittämistä pellolle, jonka jälkeen pelto poltettiin (Talve 2012: 67). Väinö Linnan (1920–1992) teoksen *Täällä Pohjantähden alla* kolmas osa, josta esimerkkilause [24] on otettu, kuvaa suomalaista maaseutuelämää sisällissodan jälkeen. Silloin sarkojen polttoviljelyä ei enää harrastettu (mt.: 68).

Kaaviot 31 ja 32 esittävät KS:n verbien *purppuroida* ja *saveta* parafraaseja, joita olen analysoinut morfosyntaktisesti.



KAAVIO 31. Levittämisverbin *purppuroida* ja sen parafraasin morfosyntaktinen kuva.



KAAVIO 32. Levittämisverbin *saveta* ja sen parafraasin morfosyntaktinen kuva.

Keino abstraktin tarkoitteen *purppura* levittämisen kuvaamiseen näkyy kaaviossa 31 esitetystä verbin *purppuroida* parafrasista 'tehdä tai värjätä purppuranväriseksi'. Parafraasi on muodoltaan niin sanottu *muuttamismuotti*, joka edustuu niin sanotun *tilanmuutosmuotin* tyypinä (ks. ISK 2010: § 481). Niinpä parafraasi keskittyy kuvaamisessa ensisijaisesti tarkoitteen *purppura* siirtämisestä syntyneeseen tulokseen kuin sinänsä tarkoitteen siirtämiseen. Siirtämisestä syntyneessä tuloksessa kyseisellä tarkoitteella on kuitenkin keskeinen rooli. Verbin *purppuroida* parafraasi on tältä osin poikkeuksellinen työni muiden instruktiivisten verbijohdosten parafrasien kannalta.

Muuttamismuotissa objektin tilamuutoksen luonnetta ilmaistaan translatiivisijapäätteellä varustetulla adverbialitäydennyksellä, jota kutsun niin sanotuksi tulosta ilmaisevaksi adverbialitäydennykseksi. Verbin *purppuroida* parafrasien tapauksessa sitä edustaa ilmaus *purppuranväriseksi*²⁹. Ilmaus on rakenteeltaan määritysyhdyssana, josta verbin

²⁹ Yllä mainituista syistä en kuvaile adverbialitäydennystä *purppuranväriseksi* teemaa ilmaisevaksi, vaikka pidänkin tarkoitetta *purppura* siirrettävänä entiteettinä (ks. kaavio 30). Toisaalta kyseisen adverbialitäydennyksen luonnehtiminen tulosta ilmaisevaksi toimii tässä tapauksessa vain uuden tilan syntymisen kuvaamisen merkityksessä. Tarkoitetta *purppura* ei voi sinänsä katsoa kyseisen adverbialitäydennyksen kannalta tulosta ilmaisevaksi, koska TULOS

kantasubstantiivi *purppura* kuvastuu genetiivimuotoisena määriteosana *purppuran-*. Määritysyhdyssanan edusosa *-väriseksi* on substantiivista *väri* derivoitu adjektiivijohdos, joka kuuluu niin sanottuihin *suhteutusadjektiiveihin* (ks. ISK 2010: § 270). Kyseessä oleva määritysyhdyssana on vaihdettavissa muodoltaan yksinkertaiseen lekseemiin *purppura*, joka kantaa vastaavan merkityksen. Näin verbin *purppuroida* kanta näkyisi parafrasista paremmin: 'tehdä tai värjätä *purppuraksi*'. Koska sana *purppura* on polyseeminen (ks. KS), katson yhdyssanaa *purppuranvärinen* koskeneen sananvalinnan korostavaksi sen, että kyseessä on abstraktina entiteettinä edustuva purppuraväri.

Levittämisverbin *purppuroida* parafrasien abstraktiverbit *tehdä* ja *värjätä* kuuluvat muuttamismuotin tyypillisten verbiedustajien joukkoon. Jälkimmäistä abstraktiverbiä Pajunen (2001: 232–233) luonnehtii kuuluvaksi levittämisverbeihin.

Kaaviossa 32 esitetty verbin *saveta* parafraasi on asettamismuotti. Parafraasi muodostuu toisaalta abstraktiverbistä *levittää*, jonka voi tulkita levittämisverbien prototyyppiseksi edustajaksi. Parafrasien objektiasemassa esiintyy toisaalta partitiivimuotoinen teemaobjekti *save-a*, josta verbin *saveta* kanta *savi* kuvastuu. Siirrettävän läpinäkyvän morfosyntaktisen koodaamisen takia katson verbin *saveta* parafrasirakenteen prototyyppiseksi instruktiivista merkitystä ilmaisevien asettamisverbien kuvailijaksi.

4.2.4 Lisäämisverbit *kaasuttaa*, *kahvittaa*

Samoin kuin levittämisverbit, myös lisäämisverbit on mainittu jo instrumentatiivisten verbijohdosten yhteydessä (ks. 4.1.6, asettamisverbi *kauhoa*). Lisäämisverbit ovat semanttisesti lähellä levittämisverbejä. Ne vaikuttavat eroavan niistä lähinnä vain siirrettävän tarkoitteensa fysikaalisilla ominaisuuksilla, jotka sitten säätelevät lisäämisen teon ja lisättävän sijaintimuutoksen luonnetta (ks. Pajunen 2001: 232–233). Näin lisäämisverbien semanttista roolia TEEMA edustaa nestemäinen aine, jota lisätään tyypillisesti säiliöön, astiaan tai toiseen aineeseen kaatamalla (mt.: 232).

tarkoittaa ensinnäkin entiteettiä, joka ei ole olemassa ennen verbin ilmaisemaa toimintaa (ks. 3.2.5.3). Abstrakti tarkoite *purppuraväri* ei täytä TULOSEN kriteeriä, koska se on sellaisenaan olemassa jo ennen verbin *purppuroida* ilmaisemaa tekoa (vrt. 4.3.1).

Instruktiivisina verbijohdoksina edustuvat verbit *kaasuttaa* ja *kahvittaa* on johdettu konkreettisista, elottomista substantiiveista *kaasu* ja *kahvi*. Vastaavassa kontekstissa sana *kaasu* ilmaisee nestemäisestä polttoaineesta ja ilmasta koostuvaa seosta, jota käytetään polttomoottorilla varustetun kulkuneuvon liikkeeseen saattelemisessa (ks. KS, s.v. *kaasu* 2.b.). Käytännössä vastaava seos pääsee kulkuneuvon polttomoottorin kampikammioon, jonka katson jonkinlaiseksi säiliöksi tai astiaksi. Siinä seos palaa ja kiihdyttää näin kulkuneuvoa³⁰. Verbin *kahvittaa* kantana oleva lekseemi *kahvi* taas viittaa suomalaisen juomakulttuurin erääseen keskeisimmistä aineksista. Tarkoitteen sijaintimuutoksen luonnetta voi vastata esimerkiksi kahvikuppi, -kannu tai -säiliö.

Mainittakoon, että ainesanat *kaasu* ja *kahvi* ovat merkitykseltään polyseemisiä (ks. KS). Niiden oikean luokkaominaisuuden ja käyttötarkoituksen tulkinta riippuu tällöin lähinnä kontekstista sekä maailman- ja kulttuuritiedosta (ks. esimerkkilauseet [25] ja [26]).

Kaavio 33 osoittaa tarkoitteiden *kaasu* ja *kahvi* siirrettävyyttä, johon perustuu lisäämisverbien *kaasuttaa* ja *kahvittaa* semantiikka.

<i>kaasu/kahvi</i> N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>kaasu-/kahvi-</i>	+	<i>tta</i>	>	<i>kaasuttaa/kahvittaa</i>
TEEMA; kanta (aine; nestemäisen polttoaineen ja ilman seos / juoma)		teema-arvo; kantavartalo		verbistin		instruktiivinen verbijohdos

KAAVIO 33. Lisäämisverbien *kaasuttaa* ja *kahvittaa* semanttinen kuva.

Esimerkkilauseet [25] ja [26] esittävät verbit *kaasuttaa* ja *kahvittaa* alkuperäisissä kaunokirjallisissa teksteissä. Analysoin lauseiden argumenttirakennetta seuraavasti.

[25] Näin saavat alkunsa kaikki mustavalkoiset tarinat, **Biko** ajatteli ja *kaasutti* sinisen **bussin** loivaan ylämäkeen. (IO)

³⁰ Tästä näkökulmasta olisi mahdollista tulkita tarkoite *kaasu* myös VÄLINEEKSI: *kulkuneuvon nopeutta lisätään kaasulla*. Kulkuneuvon kiihdyttäminen on kuitenkin vasta kaasun lisäämisen seuraus. Toisin sanoen ilman kaasun varsinaista päästämistä polttomoottoriin kulkuneuvon kiihdyttäminen ei ole mahdollista. Tästä syystä katson ensisijaisesti aineen *kaasu* siirrettäväksi tarkoitteeksi, joka vasta siirtämisen jälkeen toimii välineenä.

Kaasumaisessa muodossa esiintyvää tarkoitetta *kaasu* voidaan käyttää esimerkiksi myrkkynä. Silloin verbi *kaasuttaa* edustaa ensisijaisesti instrumentatiivista verbijohdosta, jossa kyseessä oleva tarkoite toimii tappamisen välineenä (esimerkiksi *kaasuttaa kirjoja*).

– – Biko	kaasutti	bussin – –.
AGENTTI/	AGENTIN aiheuttama teko, jota edustaa TEEMANA	MÄÄRÄNPÄÄ /
ihminen	olevan nestemäisen polttoaineen ja ilman seok- sen (<i>kaasu</i>) lisääminen kulkuneuvossa (<i>bussi</i>)	kulkuneuvo / kulku- neuvon polttomoottorin
	MÄÄRÄNPÄÄNÄ edustuvan polttomoottorin	kampikammio, joka
	kampikammioon; tekoa seuraa kulkuneuvon	toimii varsinaisena
	ajonopeuden lisääminen	MÄÄRÄNPÄÄNÄ

[26] **Väki** kutsuttiin koolle ja **kahvitettiin**. (TPA1)

Väki

kahvitettiin.

HYÖTYJÄ (ihmis- joukko) / MÄÄRÄN- PÄÄ (kahvikupit, joilla ihmisjoukko on varustettu	ilmaiseimattoman, identiteetiltään epämääräisen AGENTIN _{MON} (passiivi) aiheuttama teko, jota vastaa TEEMANA olevan nes- temäisen aineen (<i>kahvi</i>) lisääminen MÄÄRÄNPÄÄNÄ edustu- viin astioihin (<i>kahvikuppi</i>), joilla HYÖTYJÄNÄ toimiva ihmis- joukko on varustettu; teon tarkoituksena on kestitä kyseistä väkeä
---	---

Verbien *kaasuttaa* ja *kahvittaa* kuvaama aineiden *kaasu* ja *kahvi* lisääminen on ilmaistu epäsuorasti, toisaalta bussin kiihdyttämisen ja toisaalta väen kestitsemisen taustalla (ks. esimerkkilauseet [25] ja [26]). Saman osoittavat myös verbien parafraasit 'kiihdyttää (auton) polttomoottoria (kaasupoljinta painamalla)' (KS, s.v. *kaasuttaa* 2.) ja 'tarjota jollekulle kahvia, kestitä jotakuta kahvilla' (KS, s.v. *kahvittaa* 1.). Täten katson, että sekä verbien lause-esiintymien semantiikkaan että parafraaseihin pätee kausaalinen aiheutus- ja seuraussuhde (ks. ISK 2010: § 463). Niinpä verbin *kaasuttaa* parafraasin ilmaisemana kaasupolkimen painamisen seurauksena on kaasuseoksen lisääminen polttomoottoriin, minkä johdosta kulkuneuvo lisää nopeuttaan. Lisäämisen luonne on tässä tapauksessa myös suorassa riippuvuussuhteessa. Verbin *kahvittaa* parafraasin ilmaisema kahvin tarjoilu tapahtuu käytännössä lisäämällä kahvia kuppiin tai kuppeihin. Ilman tätä varsinaista tekoa ei olisikaan kyse kestitsemisestä kahvilla.

Yllä esitettyjen parafraasien ilmaisemaa tarkoitteiden *kaasu* ja *kahvi* lisäämistä on vaikea analysoida morfosyntaktisesti aiempien parafraasimallien tavoin. Korvaan täten verbien *kaasuttaa* ja *kahvittaa* KS:n parafraasit omillani niin, että aineiden *kaasu* ja *kahvi* lisäämisen tarkoitus jää taustalle ja huomio on sen sijaan kiinnitetty näiden varsinaisen lisäämisen tekoon. Käytän mallina levittämisverbin *saveta* parafraasia 'levittää savea', jonka KS on esittänyt ja jota pidän asettamisverbien prototyyppisenä parafraasina (ks. 4.2.3). Mukautan tämän parafraasin lisäämisverbien semantiikan mukaisesti siten, että korvaan levittämisverbien prototyyppisen abstraktiverbin *levittää* lisäämisverbien vastaavalla verbillä *lisätä*. Näin syntyvät verbien *kaasuttaa* ja *kahvittaa* parafraasit 'lisätä kaasua' ja 'lisätä kahvia', joiden morfosyntaktinen kuva on osoitettu kaaviossa 34.

SUBSTANTIIVIKANTAINEN VERBIJOHDOS			PARAFRAASI	
<i>kaasuttaa</i> V _{transitiivinen}			'lisätä	<i>kaasu-a'</i>
<i>kahvittaa</i> V _{transitiivinen}			'lisätä	<i>kahvi-a'</i>
<i>kaasu-/kahvi-</i>	-tta-	-a		
kantavartalo	verbinjohdin	infinitiivipääte	abstraktiverbit (<i>lisäämisverbit</i>)	kantavartalo partitiivitu- nuksella; teemaobjekti (täy- dennys) partitiivimuodossa

KAAVIO 34. Lisäämisverbien *kaasuttaa* ja *kahvittaa* ja niistä laatimieni parafrasien morfosyntaktinen kuva.

Kaavion 34 parafrasit edustavat rakenteeltaan asettamismuottia. Ainetarkoitteet *kaasu* ja *kahvi* käyttäytyvät morfosyntaktisesti partitiivimuotoisina teemaobjekteina (*kaasu-a*, *kahvi-a*), jotka liittyvät asettamismuotin muodostavaan verbiin *lisätä*. Määränpäätä ilmaisevana täydennyksenä voi toimia luvun alussa mainittu säiliö, astia tai toinen aine.

4.3 Faktiiviset verbijohdokset

Faktiivisia verbijohdoksia esiintyy aineistossani 6: *aateloida*, *letittää*, *munia*, *nimikoida*, *ojittaa* ja *viipaloida*. Kuten nähtiin luvussa 4.2, instruktiivisten verbijohdosten kannan tarkoitteen siirrettävyys rajoittaa verbien ilmaiseman semanttisen kirjon pelkkään asettamiseen. Sen sijaan faktiiviset verbijohdokset edustavat hyvin heterogeenisiä semanttisia alaryhmiä. Se johtuu pääasiassa siitä, että kielenulkoisessa todellisuudessa tarkoitteen muodostaminen on monipuolisen toiminnan varassa. Erotan siis niin sanotut *luokitteluverbit* (4.3.1), *käsittelyverbit* (4.3.2) ja *valmistamisverbit* (4.3.3).

4.3.1 Luokitteluverbi *aateloida*

Faktiivinen verbijohdos *aateloida* on derivoitu substantiivista *aateli*, joka tarkoittaa etuoikeutettua, entisajan sääty-yhteiskuntaan kuulunutta yläluokkaa³¹ (KS, s.v. *aateli*).

³¹ Suomessa säätyvaltiopäivät järjesteltiin vuoteen 1906 saakka, jolloin se korvattiin yksikamarisella eduskunnalla. Aatelisperintö jatkuu Suomessa yhä edelleen, mutta sen entisajan etuoikeudet on vuosikymmenien varrella lakkautettu. (Ks. Dumell 2018.)

Verbi *aateloida* ilmaisee henkilön nimittämistä edellä esitetyn yläluokan jäseneksi. Täten se edustaa niin sanottuihin *puheaktiverbeihin* lukeutuvaa alaryhmää verbaalisia teko-*verbejä* nimeltään *luokitteluverbit*. (Pajunen 2001: 352–353.)

Verbi *aateloida* on epätyypillinen faktiivisten verbijohdosten joukossa, koska sen kantasubstantiivin *aateli* ilmaisema, yhteiskuntaluokkaa tarkoittava abstrakti referentti on sinänsä olemassa jo ennen verbin osoittamaa toimintaa (vrt. 4.2.3, levittämisverbi *purppuroida*). Täten faktiivisen teon johdosta muodostettavaksi uudeksi tarkoitteeksi katson kyseisen yhteiskuntaluokan konkreettisen kuvastamisen. Aateloitumisen fyysinen manifestaatio voi siis edustua esimerkiksi ainoalaatuisena sukuvaakunana ja aatelissormuksena. Samalla aateloitumisesta voi syntyä uusia abstrakteja entiteettejä, kuten muun muassa aatelissäädyn uusi jäsenyys ja siitä johtuvat etuoikeudet, arvonimi ja jopa uusi sukunimi.

Uuden referentin muodostamista edustava semanttinen rooli TULOS sisältyy inherentisti faktiivisen verbijohdoksen *aateloida* semantiikkaan. Tämä on osoitettu kaaviossa 35.

<i>aateli</i> _{N (ABSTRAKTI SUBSTANTIIVI)}	>	<i>aatel(i > Ø)-</i>	+	<i>oi</i>	>	<i>aateloida</i>
TULOS; kanta (säätö-yhteiskunnan yläluokka)		tulosarvo; kantavartalo		verbistin		faktiivinen verbijohdos

KAAVIO 35. Luokitteluverbin *aateloida* semanttinen kuva.

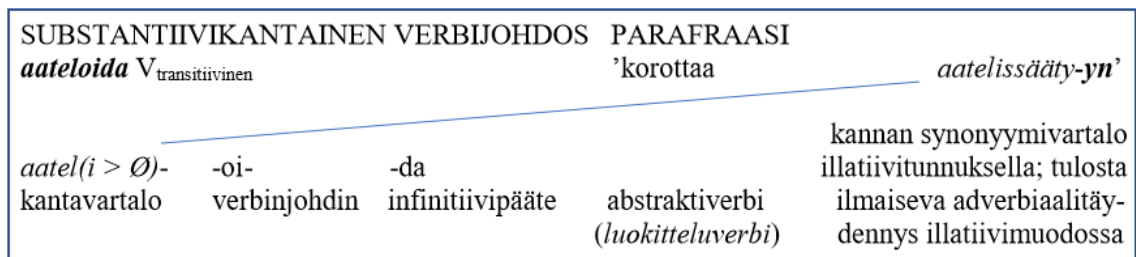
Esimerkkilause [27] esittää luokitteluverbin *aateloida* kantaman merkityksen sovelluttuna aitoon lausekokonaisuuteen. Analysoin tätä merkitystä käyttäen verbin argumenttirakennetta.

[27] Kolmesataa vuotta sitten minun **sukuni** *aateloitiin*, kun sen kantaisä antoi ratsunsa kuninkaalle. (KMRS)

— — [minun] **sukuni** *aateloitiin* — —.
 PATIENTTI ilmaisemattoman, identiteetiltään epämääräisen AGENTIN_{MON}
 (passiivi) aiheuttama teko, jota vastaa TULOSENA edustuvan uuden
 tarkoitteen (*aatelisjäsenyys ja sen konkreettiset ja abstraktit manifestaatiot*) muodostaminen nimittämällä; teko kohdistuu PATIENTTIIN (*suku*)

Esimerkkilauseen [27] argumenttirakenne [*minun*] *sukuni aateloitiin* on muunnettavissa tuloslauseeksi, joka yhä korostaa käsityksen uuden referentin muodostamisesta: [*minun*] *suvustani tehtiin aatelineen*. Adjektiivi *aatelineen* on johdettu substantiivista *aateli*, joka toimii verbin *aateloida* kantana ja on semanttiselta rooliltaan TULOS (ks. kaavio 35).

KS esittää luokitteluverbin *aateloida* merkityksen parafrasilla 'korottaa aatelissäytyyn', jonka morfosyntaktisen rakenteen kuvaan kaavion 36 avulla.



KAAVIO 36. Luokitteluverbin *aateloida* ja sen parafrasien morfosyntaktinen kuva.

Kaaviosta 36 näkyy, että verbin *aateloida* parafraasi muodostuu abstraktiverbistä *korottaa* ja illatiivimuotoisesta lekseemistä *aatelissäyty*. Abstraktiverbiä *korottaa* voi luonnehtia verbin *aateloida* tavoin verbaaliseksi tekoverbiksi, ja se kuuluu luokitteluverbeihin. Lekseemi *aatelissäyty* on verbin *aateloida* kannan *aateli* synonyymi (ks. KS, s.v. *aatelissäyty*) ja on rakenteeltaan määritysyhdyssana. Sen määriteosa *aatelis-* on niin sanottu *yhdysosamuoto*, joka vastaa substantiivin tai adjektiivin *aatelineen* sanavartaloa (ks. ISK 2010: § 416). Nomini *aatelineen* on johdettu substantiivista *aateli*, joka on luokitteluverbin *aateloida* kanta.

Syntaktisesta näkökulmasta kaaviossa 36 esitetty luokitteluverbin *aateloida* parafraasi vastaa tilanmuutosmuottiin kuuluvaa niin sanottua *tarkoittamismuottia* (ks. ISK 2010: § 481). Parafrasien abstraktiverbi *korottaa* edustuu kyseisessä muotissa rakenteellisena ytimenä. Muotin illatiivisijapäätteellä varustettu komponentti *aatelissäyty-yn* toimii adverbiaalitäydennyksenä. Tämä kantaa merkityksen tuloksena olevasta tilasta, joka seuraa muottiverbin *korottaa* ilmaisemasta korottamisen teosta.

4.3.2 Käsitlemisverbit *letittää*, *nimikoida*, *ojittaa*, *viipaloida*³²

Analysoin käsitlemisverbejä jo instrumentatiivisten verbijohdosten yhteydessä (ks. 4.1.5). Paneuduin silloin tutkimaan niiden osoittamaa kohteensa käsitlemistä verbiin sisältyneen semanttisen roolin VÄLINE välityksellä. Tässä luvussa olevat käsitlemisverbit taas ilmaisevat olemassa olevaan kohteeseen kohdistuvaa käsitlemisen tekoa, jonka seurauksena on uuden referentin muodostaminen. Vastaava uusi tarkoite toimii semanttisena roolina TULOS ja on leksikalisoitu kyseisten käsitlemisverbien semantiikkaan (ks. kaaviot 37, 38 ja 39).

Samoin kuin instrumentatiiviset verbijohdokset, niin myös faktiiviset verbijohdokset voivat ilmaista monipuolista käsitlemistä. Täten tutkimusaineistoni käsitlemisverbit *letittää*, *nimikoida*, *ojittaa* ja *viipaloida* on jaettavissa semanttisiin alaryhmiin, jotka on luokiteltu käsitlemisen tavan ja tarkoituksen perusteella (ks. Pajunen 2001: 159). Siispä tulkitsen verbit *letittää* ja *ojittaa* niin sanotuiksi *muokkaamisverbeiksi*, verbin *nimikoida* *ompelemisverbiksi* ja verbin *viipaloida* *leikkaamisverbiksi*.

Pajunen (2001: 161) mukaan muokkaamisverbit tarkoittavat enimmäkseen rajatun maanpinnan tai siellä esiintyvän aineen muokkaamista. Tästä näkökulmasta siis ryhmään lukeutuisi lähinnä vain faktiivinen verbi *ojittaa*. Toisaalta laajemmin katsottuna verbi *letittää* on myös sovellettavissa kohteensa (esimerkiksi hiukset) muokkaamisen ilmaisemiseen. Tällä tavalla rajatuksi alueeksi ymmärrän ihmisen pään (ks. esimerkkilause [28]).

Pajunen (2001: 161) luonnehtii ompelemisverbejä aineen pinnan käsitlemistä ompelemalla tarkoitaviksi. Koska faktiivisen verbin *nimikoida* ilmaisema teko toteutuu yleensä ompelemalla (ks. KS, s.v. *nimikoida*), katson verbin kyseisen semanttisen alaryhmän edustajaksi (ks. myös kaavio 41).

³² Pajunen (2001: 234) esittää verbin *nimikoida* merkitystä lähellä sijaitsevan verbin *kirjoa* asettamisverbeihin kuuluvana päällystämiserbinä (päällystämiserbeistä ks. 4.2.1). Samoin hän antaa ymmärtää, että verbin *ojittaa* kannan tarkoite *oja* on olemassa jo ennen verbin ilmaisemaa toimintaa esittämällä verbin osallistuvan lokatiivin objektivointiin (mt.: 237; lokatiivin objektivoinnista ks. 4.2.2 varustamisverbi *lastoittaa*). Tällä lailla verbit *nimikoida* ja *ojittaa* olisi tulkittavissa luvun 4.2 instruktiivisen merkityksen kantaviksi asettamisverbeiksi. Kuten näkyy kaavioista 37 ja 38, verbien *nimikoida* ja *ojittaa* kantojen ilmaisemat referentit *nimikkokirjain* ja *oja* syntyvät vasta kyseisten verbien suorittaman teon johdosta. Niinpä niitä ei voi katsoa asettamisverbeiksi. Pidän siis verbejä *nimikoida* ja *ojittaa* faktiivisten verbijohdosten edustajina.

Käsitlemisverbien semanttiset alaryhmät tarjoavat tarkentavan kuvan käsitlemisen tavasta. Käsitlemisen tapa voi olla suorassa riippuvuussuhteessa muodostettavan tarkoitteen ulkonäköominaisuuksiin, vaikka nämä ilmenevät useimmiten jo tarkoitetta edustavan lekseemin semantiikasta. Toiminnan tavan ja sen tuloksen ulkonäön välinen vaikutus voi paljastua esimerkiksi kaksikon *leipäviipale* ja *leipäpala* semanttisesta erosta. Sanan *leipäviipale* referentti viittaa leikkaamiseen, jonka johdosta referentin pinnat ovat tyypillisesti sileät. Sen sijaan lekseemin *leipäpala* tarkoite voi viitata repimiseen, joka aiheuttaa, että tarkoitteen pinnat ovat karkeat.

Lisäksi käsitlemisen tapa voi vaikuttaa käsitykseen uuden referentin muodostamisessa käytetyn välineen ominaisuuksista sekä myös käsitlemisen kohteesta. Tämä viittaa prototyyppisesti elottomaan tarkoitteeseen (ks. 4.1.5). Näin esimerkiksi referentin *viipale* leikkaaminen toteutetaan tyypillisesti terävällä reunalla varustetulla esineellä (esimerkiksi veitsi), kun taas referentin *mekko* ompeleminen putkimaisella, piikillä varustetulla esineellä *neula*.

Käsitlemisverbit *letittää*, *ojittaa* ja *viipaloida* on johdettu elottomista substantiiveista *letti*, *oja* ja *viipale*. Nämä siis edustavat verbien kantoina ja edustavat semanttista roolia TULOS. Näin tulosarvo sisältyy inherentisti verbien *letittää*, *ojittaa* ja *viipaloida* semantiikkaan, kuten on osoitettu kaaviossa 37.

letti ^N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>leti-</i>	+	<i>ttä</i>	>	<i>letittää</i>
oja ^N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>oj(a > Ø)-</i>	+	<i>itta</i>	>	<i>ojittaa</i>
viipale ^N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>viipal(e > Ø)-</i>	+	<i>oi</i>	>	<i>viipaloida</i>
TULOS; kanta (punos/ura/siivu)		tulosarvo; kantavartalo		verbistin		faktiivinen verbijohdos

KAAVIO 37. Käsitlemisverbien *letittää*, *ojittaa* ja *viipaloida* semanttinen kuva.

Käsitlemisverbin *nimikoida* semanttinen kuva on verrattuna edellä esitettyyn verbikolmikkoon sikäli kompleksinen, että sen verbikannan muoto ja luonne voivat johtaa tulkinnanvaraisuuteen. Täten verbin *nimikoida* semanttisen kuvan rakenteesta esitän kaksi vaihtoehtoa, jotka on osoitettu kaavioiden 38 ja 39 avulla. Kaavioista näkyy,

että verbin *nimikoida* kantana pidän substantiivia *nimikko*, jonka merkityksen tulkitsen kyseisen verbin semantiikan yhteydessä seuraavasti: 'olio tai esine, joka on määrätty, omistettu jollekulle, jota joku pitää omanaan, hoidossaan, käytössään, nimissään; – –' (NS, s.v. *nimikko*). Katson lekseemin *nimikko* merkityksen entiteetin omistamisesta keskeiseksi piirteeksi, josta verbin *nimikoida* semantiikka motivoituu. Omistus sinänsä on abstrakti ominaisuus. Keskityn täten ensin sen konkreettiseen kuvastamiseen nimikkokirjaimen muodossa (ks. kaavio 38), minkä jälkeen siirryn omistuksen abstraktimman manifestaation kuvaamiseen (ks. kaavio 39).

Kaaviossa 38 on esitetty verbin *nimikoida* kanta *nimikko* elottomana tai elollisena substantiivina, josta motivoituu semanttisesti elottomaan viittaava nomini *nimikkokirjain*. Lekseemi *nimikkokirjain* on rakenteeltaan määritysyhdyssana, jossa määriteosana esiintyvä *nimikko*- luonnehtii edusosana toimivaa ainesta *-kirjain*. Kyseinen yhdyssana siis viittaa erisnimen alkukirjaimeen, joka syntyy verbin *nimikoida* kuvaaman kohteensa käsittelemisen johdosta (ks. kaavio 41). Tämä semanttisena roolina TULOS edustuva uusi entiteetti kantaa merkitystä käsittelemisen kohteen elollisesta omistajasta.

<i>nimikkokirjain</i> _{N (ELO- < nimikko} _{N (ELOTON/ > nimik(ko > Ø)- ('nimikkokirjain') + oi > nimikoida} <small>TON SUBSTANTIIVI) ELOLLINEN SUBSTANTIIVI)</small>				
TULOS; määritysyhdyssana (erisnimen alkukirjain, joka viittaa kohteen omistajaan)	kanta (esine/olio)	tulosarvo; kantavartalo	verbistin	faktiivinen verbijohdos

KAAVIO 38. Käsittelemisverbin *nimikoida* semanttinen kuva 1.

Kaaviossa 39 on osoitettu toinen käsittelemisverbin *nimikoida* semanttisen kuvan vaihtoehtorakenne. Siinä verbijohdoksen kanta *nimikko* esiintyy vain elottomana substantiivina. Elottomuus tässä tapauksessa viittaa verbin *nimikoida* käsittelykohteeseen, joka on prototyyppisesti eloton esine. Verbi ilmaisee kohteensa nimikoimista, jonka seurauksena on kohteen uuden ominaisuuden muodostaminen eli se, että kohteesta tulee nimikko. Semanttiseksi rooliksi TULOS tulkitsen referentin *nimikko* tarkoittaman omistuksen.

nimikko N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	nimik(ko > Ø)-	+	oi	>	nimikoida
TULOS; kanta (TULOKESEN on omistus; esine, joka on omistettu jollekulle)		tulosarvo; kantavartalo		verbistin		faktiivinen verbijohdos

KAAVIO 39. Käsitlemisverbin *nimikoida* semanttinen kuva 2.

Käsitlemisverbien *letittää*, *nimikoida*, *ojittaa* ja *viipaloida* kaunokirjalliset esiintymät paljastuvat InterCorpin tarjoamista esimerkkilauseista [28], [29], [30] ja [31].

[28] Baabuska silitteli rohtuneella rahajavalla kämmenellään minun tiukansileää **letitettyä päätäni** ja kertoi miltä näytti kun pihanurmien kauniit kipsitontut tuijottivat merelle päin surullisina päät kainalossa. (SOKT)

— — **letitettyä**

identiteetiltään epämääräisen AGENTIN aiheuttaman
päätyneen teon tulos; tekoa vastaa semanttiselta
rooliltaan TULOS olevan referentin (*letti/letit*)
muodostaminen muokkaamalla PATIENTTINA
edustuvan tarkoitteen (*hiukset*)

pätäni [’hiukset’] — —.

PATIENTTI, johon teon tulos
kohdistuu; elollisen tarkoit-
teen (ihminen) ruumiinosan
(pää) karvapeite (hiukset);
rajattu alue (pää)

[29] [— —] vaikka Kuoleman kirjanpito ei noudata ihmisen kalenteria tahdon nähdä Sarahin haudallani uudessa tyylikkäässä surupuvussa kukkakimppua laskemassa, pyyhkimässä silmäkulmaa nenäliinalla **jonka nimikoin** toissa jouluksi, nyökkäämässä kirkkoherralle pelkällä niskallaan, sillä joillekuille suru antaa arvokkuutta kuin kasvaisi itseään päätä pitemmäksi, Sarahille se sopisi, Thomas Davies on eri juttu [— —] (HDP)

— — **jonka [nenäliinan]**

PATIENTTI/
eloton/
kangaskappale

persoonapäätteeseen (yks.1.pers.) yhdistyneen AGENTIN
aiheuttama teko, jota edustaa TULOKESEN olevan entitee-
tin (*omistajaa ilmaisevat nimikkokirjaimet*) tai ominai-
suuden (*PATIENTTIA koskeva omistus*) synty ompelemal-
la PATIENTTINA toimivan kangaskappaleen (*nenäliina*)

nimikoin — —

[30] Sinä syksynä oli pitkälle lumetonta ja **Jussi ojitti suota**. (TPA1)

— — **Jussi ojitti**

AGENTTI/
ihminen AGENTIN aiheuttama teko, jota edustaa TULOKESEN
esiintyvän referentin (*ojat*) muodostaminen muok-
kaamalla PATIENTTINA olevan maanpinnan (*suo*)

suota.

PATIENTTI /
eloton / rajat-
tu maanpinta

[31] Valmistin voileivän, **viipaloin** päälle **tomaattia** ja ripottelin niiden päälle hieman merisuolaa ja siemenjauheen. (D)

— — **viipaloin**

persoonapäätteeseen (yks.1.pers.) yhdistyneen AGENTIN aiheuttama
teko, jota vastaa TULOKESEN edustuvan entiteetin (*viipaleita*) muo-
dostaminen leikkaamalla PATIENTTINA toimivan hedelmän (*tomaatti*)

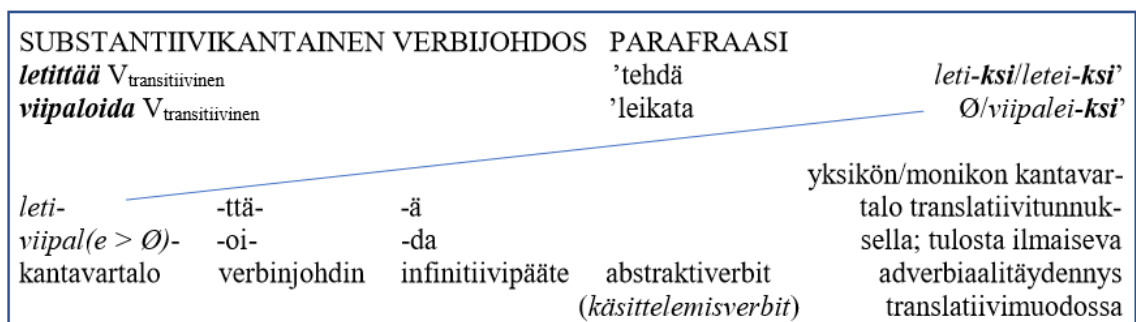
tomaattia — —.

PATIENTTI/
eloton/
hedelmä

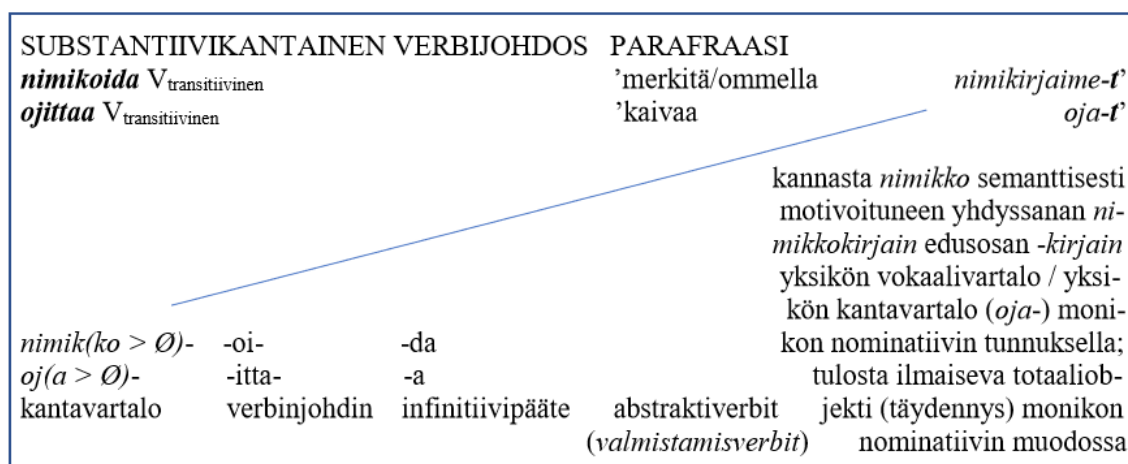
Käsitlemisverbien *letittää*, *nimikoida*, *ojittaa* ja *viipaloida* KS:n parafrasien morfosyntaktinen analyysi on esitetty kaavioiden 40 ja 41 avulla. Yhteisten piirteiden perusteella olen jakanut kyseiset parafrasit kahteen osaan niin, että verbit *letittää* ja *viipaloida* on käsitelty kaavion 40 yhteydessä ja verbit *nimikoida* ja *ojittaa* kaavion 41 kohdalla.

Ennen varsinaista morfosyntaktisten analyysien esittämistä on mainittava kaksi huomautusta. Ensinnäkin verbiä *nimikoida* koskeva määritelmä 'merkitä (tavallisesti ompelemalla) liinavaatteisiin nimikirjaimet, –' (KS) esiintyy kaaviossa 41 supistuneessa muodossaan. Muoto perustuu verbin kantaa edustavaan komponenttiin *nimikirjaimet* ja abstraktiverbiin *merkitä*. Tämän ohelle olen lisännyt verbin *ommella*. Verbi *ommella* on esitetty määritelmässä nimikoimisen teon tavanomaista tapaa ilmaisevana verbinä ja näin toimii perusteluna luvun alussa esittämäni toteamukseen, että käsitlemisverbi *nimikoida* on mahdollista tulkita ompelemisverbiksi.

Toinen huomautus koskee käsitlemisverbin *letittää* parafrasia. KS esittää verbin merkityksen seuraavasti: 'palmikoida'. Täten pystyäkseen tutkimaan verbin *letittää* parafrasien komponentteja muokkasinkin analogisesti verbin *palmikoida* parafrasien 'tehdä palmikoksi tai palmikoiksi' (KS) verbin *letittää* merkityksen mukaiseksi: 'tehdä letiksi tai leteiksi'.



KAAVIO 40. Käsitlemisverbien *letittää* ja *viipaloida* ja niiden parafrasien morfosyntaktinen kuva.



KAAVIO 41. Käsitlemisverbien *nimikoida* ja *ojittaa* ja niiden parafrasien morfosyntaktinen kuva.

Kaaviossa 40 olevien käsitlemisverbien *letittää* ja *viipaloida* parafrasien rakenne edustuu tilanmuutosmuottiin kuuluvana muuttamismuottina. Verbit *tehdä* ja *leikata* toimivat parafrasien abstraktiverbeinä, ja luonnehdin niitä sellaisinaan käsitlemisverbeiksi. Niiden käsitlemisen tekoa ilmaiseva merkitys ei muutu myöskään siinä tapauksessa, jos ne ajatellaan osaksi muuttamismuottia, koska muotin objektitarkoitteet ovat jo olemassa (*tehdä jokin letiksi* tai *leteiksi*, *leikata jokin viipaleiksi*). Niinpä verbit *tehdä* ja *leikata* ilmaisevat objektinsa käsitlemistä ja näin toimivat käsitlemisverbeinä.

Tekemisen ja leikkaamisen seurauksena on tulos, jota edustavat translatiivisijapäätteellä varustetut adverbialitäydennykset *leti-ksi*, *letei-ksi* ja *viipalei-ksi*. Verbin *letittää* kanta *letti* kuvastuu parafrasissa yksikkö- ja monikkovartaloisena (*leti-*, *letei-*), kun taas verbin *viipaloida* kanta *viipale* vain monikkovartaloisena (*viipalei-*).

Kaaviossa 41 esitetyt käsitlemisverbien *nimikoida* ja *ojittaa* parafrasit edustavat rakenteeltaan asettamismuottia. Muotin ydin muodostuu parafrasien abstraktiverbeistä *merkitä*, *ommella* ja *kaivaa*, jotka sinänsä on mahdollista tulkita käsitlemisverbien edustajiksi. Tämä muuttuu abstraktiverbien ollessa osana vastaavaa muottia. Semanttisesta näkökulmasta muotissa esiintyy objekti, joka ilmaisee verbien *merkitä*, *ommella* ja *kaivaa* toiminnan johdosta syntynyttä tulosta (*nimikirjaimet*, *ojat*). Niinpä käsitlemisverbien *nimikoida* ja *ojittaa* parafrasien rakenneosien välillä hallitsevat suhteet osoittavat lähinnä valmistamista kuin käsitlemistä. Pidän siis abstraktiverbejä *merkitä*, *ommella* ja *kaivaa* valmistamisverbeinä (vrt. Pajunen 2001: 159; 162–163).

Tulosta ilmaiseva objekti on parafraaseissa koodattu monikon nominatiivilla (*nimikirjaime-t*, *oja-t*), ja kyseessä on totaaliobjekti. Verbin *ojittaa* kanta *oja* heijastuu parafrasista yksikkövertalona *oja-*. Sen sijaan verbin *nimikoida* kantana pitämäni lekseemi *nimikko* ei kuvastu parafrasista yhtä läpinäkyvästi. Se edustuu siinä komponenttina *nimikirjaimet*, ja sen yhteys tähän komponenttiin perustuu lähinnä yhteiseen semantiikkaan (ks. myös kaavio 38). Lekseemi *nimikko* kantaa merkityksen omistetusta entiteetistä. Nimikirjaimet taas ovat prototyyppisesti henkilön erisnimen alkukirjaimet, jotka ilmaisevat hänen omistaja-asemaansa sitä kohtaan, johon ne ovat nimikoimalla merkitty.

Lisäksi lekseemistä *nimikko* on muodostettavissa yhdyssana *nimikkokirjain*, joka sopii verbin *nimikoida* parafrasikomponenttiin *nimikirjaimet* seuraavista syistä. Ensinnäkin yhdyssana *nimikkokirjain* toimii sanan *nimikko* merkityksen ja nimikoimisen toteutumismuodon (nimikirjaimet) semanttisena ja morfologisena yhdistelmänä. Toiseksi verbiin *nimikoida* sisältyneen semanttisen roolin TULOS näkökulmasta referentti *nimikkokirjain* toimii myös konkreettisena tuloksen osoittajana. Tältä kannalta se siis vastaa parafrasikomponenttiaan *nimikirjaimet*.

4.3.3 Valmistamisverbi *munia*

Verbi *munia* on tutkimusaineistoni ainoa tyypillisesti intransitiivinen faktiivinen verbijohdos³³. Intransitiivisuudestaan huolimatta se lukeutuu kausatiivista toimintaa ilmaiseviin verbeihin (ks. Kytömäki 1977: 190). Kriteerejä, jotka tekevät verbistä semanttisesti kausatiivisen, on Kytömäen (mt.: 101) mukaan kaksi. Ensimmäinen on verbin subjektin kyky aiheuttaa toiminta. Toinen kriteeri edellyttää, että verbikannan ilmaisema muodostettava referentti ei synny osaksi subjektin kantamaa tarkoitetta, vaan itsenäiseksi entiteetiksi³⁴. Tämän perusteella luonnehdin verbijohdosta *munia* niin

³³ Transitiivisena käyttäytyvän verbin *munia* tapauksista ks. taulukko 5 osiossa Liitteet.

³⁴ Tässä suhteessa verbi *munia* eroaa esimerkiksi verbistä *kukkia*, joka on myös intransitiivinen verbi, ja jota ISK (2010: § 363) luonnehtii, samoin kuin verbiä *munia*, faktiiviseksi verbijohdokseksi. Kytömäen (1977: 102) mukaan verbi *kukkia* ilmaisee enimmäkseen tilaa, jossa verbin subjekti esiintyy. Hän perustelee vastaavaa toteamalla, että verbin *kukkia* subjekti ei toimi prototyyppisenä teon aiheuttajana, vaan pikemminkin muodostettavan tarkoitteen lokatiivina: *pensas kukkii* eli 'kukkia on olemassa pensaassa [] / [] pensaassa on kukkia' (mt.: 100). Tästä

sanotuksi *valmistamisverbiksi*. Verbin *munia* kaltainen valmistamisverbi ilmaisee uuden tarkoitteen aiheuttamista luomalla (Pajunen 2001: 162).

Valmistamisverbi *munia* on johdettu elottomasta substantiivista *muna*. Tämä tarkoittaa munivan eläimen muodostamaa, kuorella peitettyä lisääntymissolua (KS). Katson, että entiteetti *muna* edustuu semanttisena roolina TULOS, koska se syntyy itsenäiseksi verbin subjektin aiheuttaman munimisen johdosta. Vastaava on osoitettu kaaviossa 42. Siitä kuvastuu verbin *munia* semanttinen ja morfologinen motivoituminen muodostettavana entiteettinä edustuvasta lekseemistä *muna*.

<i>muna</i> N (ELOTON SUBSTANTIIVI)	>	<i>mun(a > Ø)-</i>	+	<i>i</i>	>	<i>munia</i>
TULOS; kanta (munivan eläimen kuorella peitetty lisääntymissolu)		tulosarvo; kantavartalo		verbistin		faktiivinen verbijohdos

KAAVIO 42. Valmistamisverbin *munia* semanttinen kuva.

Otin InterCorpista seuraavan esimerkkilauseen [32], jonka pohjalta tutkin valmistamisverbin *munia* semanttista käyttäytymistä. Hyödynnän analyysissäni verbin muodostamaa argumenttirakennetta.

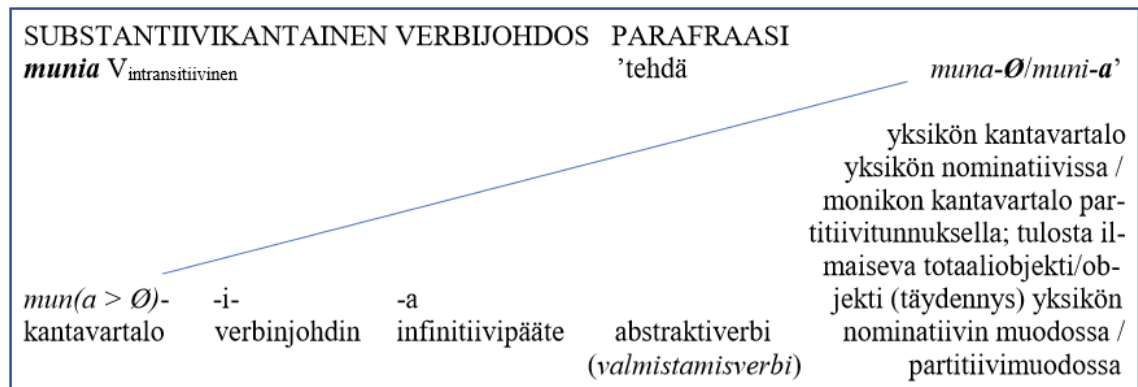
[32] – ***Ei mummo ole*** tietääkseni ennenkään ***muninut***, vastasi Golde kylmästi. (KISH)
Ei mummo ***ole muninut*** – –.

AGENTTI/ ihminen AGENTIN aiheuttaman teon negaatio, joka kiistää sen, että ihmis-
tarkoitteinen AGENTTI suorittaa tämän eläimille tarkoitetun teon;
tekoa vastaa semanttisena roolina TULOS toimivan referentin
(*muna/munia*) muodostaminen luomalla

Kuten esitin alussa, pidän valmistamisverbin *munia* ilmaisemaa toimintaa kausatiivisena (ks. myös ISK 2010: § 463). Koska kyseessä on tässä tapauksessa intransitiivinen verbi, verbin ilmaiseman teon johdosta syntynyt tarkoite *muna* tai *munia* ei edustu itsenäisenä lauseenjäsenenä (objekti). Sen sijaan muodostettava tarkoite sisältyy inherentisti

myös näkyy, että muodostettava entiteetti *kukkia* (nominin *kukka* monikon partitiivi) syntyy osaksi subjektin referenttiä *pensas*. Lisäksi Kytömäen esimerkki *pensas kukkii* on muunnettavissa tilaa ilmaisevaksi ilmaukseksi 'pensas on kukassa' (vrt. Kytömäki 1977: 100; ks. KS, s.v. *kukkia*; ks. myös ISK 2010: § 1245). Tilan ilmauksen soveltaminen verbin *munia* merkityksen kuvaamiseen ei sen sijaan onnistu: *kana munii* *'kana on munassa'.

verbijohdokseen (ks. kaavio 42). Tilanne muuttuu, kun analysoidaan verbin merkitystä kuvaavaa parafrasaa 'tehdä muna tai munia' (KS). Esitän verbin *munia* parafrasin morfosyntaktisen kuvan kaavion 43 avulla.



KAAVIO 43. Valmistamisverbin *munia* ja sen parafrasin morfosyntaktinen kuva.

Kaaviosta 43 näkyy, että valmistamisverbin *munia* parafraasi edustuu muodoltaan asettamismuottina. Parafrasin abstraktiverbi *tehdä* toimii muotissa semanttisesti valmistamisverbinä, mikä myös vahvistaa päätökseni luokitella verbi *munia* valmistamisverbiksi. Valmistamisen lopputulos heijastuu parafrasista komponentteina *muna* ja *munia*, joiden kautta verbin *munia* kanta *muna* kuvastuu.

Komponentti *muna* rakentuu morfologisesti yksikön nominatiivissa olevasta yksikön kantavartalosta (*muna-Ø*) ja edustuu syntaktisesti tulosta ilmaisevana totaaliobjektina. Komponentti *munia* muodostuu partitiivisijapäätteellä varustetusta monikon kantavartalosta (*muni-a*) ja toimii tulosta ilmaisevana objektina.

5 Päätelmät

Johtaminen on olennainen tapa tuottaa uusia sanoja suomessa, joka on agglutinoiva kieli. Tutkimukseni painopisteenä on erityisesti substantiivikantaisten verbijohdosten johtaminen. Kyseisiä verbijohdoksia käsitellen ensisijaisesti semanttisesta näkökulmasta, mutta tarkastelussa otan huomioon myös niiden parafrasien morfosyntaktisen rakenteen. Tämä monipuolinen tarkastelu, jonka keskipisteeksi valitsin merkityksen, perustuu

kognitiiviselle kielennäkemykselle, jota sovellan tutkimuksessani. Yhdyn olettamukseen siitä, että muun muassa morfologia ja syntaksi palvelevat kielen merkitystä. Tältä kannalta katson, että analyysissa esitetty verbijohdosten parafraasien morfosyntaktinen tarkastelu toimii erottamattomana osana verbijohdosten semanttista tarkastelua.

Toiseksi omaksun kognitiivisen kielitieteen näkemyksen kielenpuhujan tavasta viitata kielenulkoiseen referenttiin. Tämän mukaan kielenkäyttäjä hyödyntää kaikkea tietoa, mikä hänellä kyseisestä referentistä on. Tämä tieto kuvastuu viitattavan tarkoitteen semanttisesta sisällöstä. Niinpä tutkimuksessani oletan, että referentin merkitys käsittää inherentisti sellaisen tiedon, jota rajoittaa vain puhujan oma maailmantietous ja jota kutsun työssäni *lisätiedoksi*. Lisätieto pohjautuu ensisijaisesti kielenkäyttäjän kulttuuriseen taustaan. Pysin osoittamaan tätä analyysiosassani paitsi oman kielitajuni niin myös esimerkkilauseiden ja tietokirjallisuuteen perustuvien tietojen avulla. Koska kielenulkoiseen referenttiin viitataan yleensä substantiivilla, lisätiedon lähteenä toimii ensi sijassa käsiteltävän verbijohdoksen kanta. Verbijohdoksen ilmaisema lisätieto motivoituu siis pääasiassa kantana edustuvan tarkoitteen merkityksestä.

Verbijohdoksen kykyä ilmaista lisätietoa voi toisaalta määrätä myös kannan semanttinen rooli. Taulukosta 2 näkyy kannan semanttisen roolin vaikutus substantiivikantaisen verbijohdoksen kuvaamaan asiaintilaan. Työni analyysiosassa olen havainnollistanut kaavioilla, että käsiteltävien verbijohdosten kantana edustuu kolme eri semanttisen roolin tyyppiä. Nämä ovat VÄLINE instrumentatiivisten verbijohdosten kohdalla, TEEMA instruktiivisten verbijohdosten yhteydessä ja TULOS faktiivisten verbijohdosten tapauksessa. Taulukossa 2 käytetty lyhenne *A* viittaa semanttiseen rooliin AGENTTI. Vastaavasti lyhenne *P* edustaa PATIENTTIA, *K* KOKIJAA, *Ä* ÄRSYKETTÄ, *TE* TEEMAA, *M* MÄÄRÄNPÄÄTÄ, *H* HYÖTYJÄÄ, *V* VÄLINETTÄ ja *TU* TULOSTA. Merkki + viittaa siihen, että osallistuja realisoituu asiaintilassa merkkiä vastaavassa lohkossa olevan semanttisen roolin muodossa. Merkkiä Ø on käytetty osoittamaan sitä, että osallistuja ei realisoitu asiaintilassa missään muussa kuin vain yhdessä semanttisessa roolissa. Toisin sanoen verbijohdos edustuu tutkimusaineistossani intransitiivisena verbinä.

TAULUKKO 2. Kannan semanttisen roolin vaikutus substantiivikantaisen verbijohdoksen kuvaaman asiointilan keskeisiin osallistujiin ja niiden semanttiseen rooliin.

		verbijohdos	asiointilan keskeisten osallistujien semanttinen rooli								
			A	P	K	Ä	TE	M	H	V	TU
kannan semanttinen rooli	VÄLINE	<i>haarukoida</i>	+	+				+		+	+
		<i>kauhoa</i>	+				+	+	+		
		<i>keihästää</i>	+	+							
		<i>kepittää</i>	+	+							+
		<i>kiikaroida</i>			+	+					
		<i>laivata</i>	+				+	+			
		<i>lapioida</i>	+				+	+			
		<i>lusikoida</i>	+	+							
		<i>morsettaa</i>	+	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
		<i>pamputtaa</i>	+	+							
		<i>piiluta</i>	+	+							
		<i>pyöräillä</i>	+	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
		<i>sahata</i>	+	+							+
		<i>televisioida</i>	+	+							
		<i>vasaroida</i>	+	+							+
		<i>vihtoa</i>	+	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
	TEEMA	<i>kaasuttaa</i>	+					+			
		<i>kahvittaa</i>	+					+	+		
		<i>kukittaa</i>	+						+		
		<i>laatoittaa</i>	+					+			
		<i>lastoittaa</i>	+					+			
		<i>levyttää</i>	+					+			
		<i>paperoida</i>	+					+			
		<i>pietä</i>	+					+			
		<i>purppuroida</i>	+					+			
		<i>saveta</i>	+					+			
	TULOS	<i>aateloida</i>	+	+							
		<i>letittää</i>	+	+							
		<i>munia</i>	+	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
		<i>nimikoida</i>	+	+							
		<i>ojittaa</i>	+	+							
		<i>viipaloida</i>	+	+							

Taulukkoon 2 on koottu niitä analyysini tuloksia, jotka kuvaavat verbijohdoksen kannan semanttisen roolin vaikutusta asiointilan osallistujien roolijakaumaan. Taulukosta näkyy,

että verbien argumenttien roolijakauma on vakaa TULOSTA ilmaisevan kannan tapauksessa ja suhteellisen vakaa myös TEEMAA kantavan kannan kohdalla. Sen sijaan horjuntaa esiintyy jossain määrin VÄLINETTÄ edustavan kannan yhteydessä. Tämän lisäksi intransitiivisia verbejä löytyy aineistostani neljä. Ne ovat instrumentatiiviset verbijohdokset *morsettaa*, *pyöräillä* ja *vihtoa* sekä faktiivinen verbijohdos *munia*.

TULOXSENA toimiva kanta aiheuttaa kumpaankin aineistoni transitiiviseen faktiiviseen verbijohdokseen soveltuvan agenttiivisen tulkinnan, joka kohdistuu PATIENTTIIN (ks. taulukko 2). Toisin sanoen verbin kuvaamassa tilanteessa uusi tarkoite syntyy AGENTIN aiheuttaman teon seurauksena. Teko suuntautuu toiseen, jo olemassa olevaan entiteettiin.

TEEMAA edustava kanta aiheuttaa verbijohdoksensa subjektin agenttiivisen tulkinnan. AGENTTI siirtää teema-arvoa kantavan entiteetin joko elottomaan objektitarkoitteeseen, jolloin tätä nimitetään MÄÄRÄNPÄÄKSI, tai ihmistarkoitteen haltuun, jolloin tämä on HYÖTYJÄ. Taulukko 2 esittää sen, että eniten siirtymiä kohdistuu MÄÄRÄNPÄIHIN (8/10). Sen sijaan verbin *kahvittaa* referentin *kahvi* sijainnin luonne voidaan tulkita sekä MÄÄRÄNPÄÄKSI että HYÖTYJÄKSI. Vain HYÖTYJÄKSI voidaan taas luonnehtia verbin *kukittaa* referentin loppusijainnin luonnetta.

VÄLINEENÄ edustava transitiivisen verbin kanta aiheuttaa heterogeenisen asiointilan argumenttien roolijakauman (ks. taulukko 2). Sen mukaan eniten on roolikaksikkoa AGENTTI ja PATIENTTI (9/13). Siispä valtaosassa aineistoni esimerkkilauseita AGENTTI käyttää VÄLINETTÄ ja tämä vaikuttaa PATIENTTIIN. Asiointila, jossa AGENTTI ja PATIENTTI esiintyvät, on täydennetty tapauksittain muilla argumenteilla, jotka ovat MÄÄRÄNPÄÄ, toinen VÄLINE ja TULOS. Kolmessa tapauksessa verbin kannan välinearvo aiheuttaa sellaisen agenttiivisen tulkinnan, joka kohdistuu TEEMAAN. Tämänäyttöinen asiointila on tällöin täydennetty siirrettävän entiteetin loppusijaintia luonnehtivalla argumentilla. Tämä on MÄÄRÄNPÄÄ ja HYÖTYJÄ verbin *kauhoa* tapauksessa ja MÄÄRÄNPÄÄ verbien *laivata* ja *lapioida* kohdalla. Kannan välinearvo aiheuttaa lisäksi sellaisen osallistujatulkinnan, jota vastaa roolikaksikko KOKIJA ja ÄRSYKE. Tämä koskee verbiä *kiikaroida* ja sen välinettä *kiikari*. Roolikaksikko KOKIJA ja ÄRSYKE on tutkimusaineistoni kannalta poikkeuksellinen, ja se ei siis esiinny missään muualla kuin instrumentatiivisen verbijohdoksen *kiikaroida* yhteydessä.

Taulukossa 2 esitetyistä tuloksista voidaan päätellä, että tärkeä rooli on lisäksi sillä, mitä kannan tarkoite ilmaisee kielenulkoisessa maailmassa, ja mihin toimintoihin sitä tyypillisesti käytetään. Tällöin TULOSTA edustavan kannan tarkoitteen merkityksellä ei näytä olevan erityistä vaikutusta asiointilan argumenttien roolijakaumaan.

Sen sijaan TEEMAN roolia kantavan kannan tarkoitteen semantiikka näyttää aiheuttavan muutoksia instruktiivisten verbijohdosten argumenttien roolijakaumassa (ks. taulukko 2). Jakauman kriteerinä on tällöin ollut siirrettävän entiteetin eloton tai elollinen loppusijainti. Eloton loppusijainti vastaa hyvin TEEMANA olevan tarkoitteen semantiikkaa. Siinä keskeisintä on ollut entiteetin tyypillinen käyttötarkoitus kielenulkoisessa maailmassa. Toisaalta kulttuuriperinteeseen pohjautuva tieto juomatarkoitteesta *kahvi* viittaa siihen, että verbin *kahvittaa* kuvaaman asiointilan roolijakaumaan vaikuttaa myös tämän teon tarkoituksena oleva kestitseminen. Kestitseminen kahvilla edellyttää siis kahviastian käytön ohella myös ihmistarkoitteisen vastaanottajan. Samoin kulttuuriperusteista voidaan päätellä, että verbin *kukittaa* kannan tarkoite *kukka* 'leikattu kukka' annetaan tyypillisesti ihmiselle. Toisaalta tarkoite *kukka* voidaan sijoittaa myös elottomaan objektitarkoitteeseen koristamisen tarkoituksessa. Tällöin eloton objektitarkoite kantaa määränpää-arvoa (ks. taulukko 5, s.v. *kukittaa*).

VÄLINETTÄ kantavan kannan tarkoitteen vaikutus verbin argumenttien roolijakaumaan kuvastuu taulukosta 2. AGENTTINA toimii tyypillisesti ihmistarkoite, joka hyödyntää välikappaletta sellaisessa toiminnassa, jota säätelee välineelle ominainen käyttötarkoitus ja ulkonäköominaisuudet. Tällöin esimerkiksi vasaraa käytetään prototyypillisesti teossa, joka kohdistuu elottomaan kohteeseen, jossa se aiheuttaa muutoksen. Tätä kohdetta siis vastaa PATIENTTI. Sen sijaan esimerkiksi laivaa hyödynnetään siten, että sen avulla entiteetti siirretään paikasta A paikkaan B. Täten argumentteina ovat vastaavasti TEEMA ja MÄÄRÄNPÄÄ. Verbin *kiikaroida* semanttisesta asiointilaprofiilista voidaan sanoa, että väline *kiikari* ei välttämättä edellytä kausatiivista toimintaa, sillä kiikarin välityksellä toteutetun teon varsinainen ja ensisijainen toiminta onkin katsominen.

Substantiivikantaisen verbijohdoksen kannan tarkoitteen semantiikka ei vaikuta vain verbin kuvaaman asiointilan osallistujien roolijakaumaan, vaan myös verbijohdoksen merkitykseen sinänsä. Tästä kertoo taulukko 3.

TAULUKKO 3. Kannan tarkoitteen vaikutus substantiivikantaisen verbijohdoksen merkitykseen.

verbijohdosten merkitysryhmä	Pajusen (2001) sem. verbiryhmä	verbijohdos	kanta	kannan merkitys
instrumentatiiviset verbijohdokset	ajamisverbit	<i>pyöräillä</i>	<i>pyörä</i>	polkupyörä; liikennöintikeino; kulkuneuvo; ajamisväline
	asettamisverbit	<i>kauhoa</i>	<i>kauha</i>	ensisijainen työkalu; asettamisväline
		<i>lapioida</i>	<i>lapio</i>	
	kuljettamisverbit	<i>laivata</i>	<i>laiva</i>	liikennöintikeino; kulkuneuvo; kuljettamisväline
	käsittelyverbit	<i>piiluta</i>	<i>piilu</i>	ensisijainen työkalu; käsittelyväline
		<i>sahata</i>	<i>saha</i>	
		<i>vasaroida</i>	<i>vasara</i>	
	lyömisverbit	<i>kepittää</i>	<i>keppi</i>	ensisijainen työkalu; lyömisväline
		<i>pamputtaa</i>	<i>pamppu</i>	
		<i>vihtoa</i>	<i>vihta</i>	
	nauttimisverbit	<i>haarukoida</i>	<i>haarukka</i>	toissijainen työkalu; ruokailuväline
		<i>lusikoida</i>	<i>lusikka</i>	
instruktiiviset verbijohdokset	näköhavaintoverbit	<i>kiikaroida</i>	<i>kiikari</i>	toissijainen työkalu; optinen laite
	tappamisverbit	<i>keihästää</i>	<i>keihäs</i>	ensisijainen työkalu; muinaisase
	viestin lähettämisperbit	<i>morsettaa</i>	<i>Morse</i>	vierasperäinen erisnimi; eponyymi <i>morsemerkki</i> ; tiedonvälityskeino; koodi
		<i>televisioida</i>	<i>televisio</i>	tiedonvälityskeino; kanava
	levittämisperbit	<i>purppuroida</i>	<i>purppura</i>	abstrakti entiteetti; väri
		<i>saveta</i>	<i>savi</i>	kiinteä aine
	lisäämisverbit	<i>kaasuttaa</i>	<i>kaasu</i>	nestemäisen polttoaineen ja ilman seos
		<i>kahvittaa</i>	<i>kahvi</i>	juoma
	päälystämisperbit	<i>laatoittaa</i>	<i>laatta</i>	kattamiseen tarkoitettu esine
		<i>levyttää</i>	<i>levy</i>	rakennuslevy; kattamiseen tarkoitettu esine
		<i>paperoida</i>	<i>paperi</i>	kiinteä aine
	varustamisverbit	<i>pietä</i>	<i>piki</i>	nestemäinen aine
faktiiviset verbijohdokset	käsittelyverbit	<i>kukittaa</i>	<i>kukka</i>	olio; kasvi; tässä: leikattu kukka, esine
		<i>lastoittaa</i>	<i>lasta</i>	tukiväline
		<i>letittää</i>	<i>letti</i>	punos; käsittelytuote
		<i>nimikoida</i>	<i>nimikko</i>	1) nimikkokirjain; kohteen omistajaan viittaava erisnimen alkukirjain; 2) omistus; jollekulle omistettu esine
	luokitteluverbit	<i>ojittaa</i>	<i>oja</i>	ura; käsittelytuote
		<i>viipaloida</i>	<i>viipale</i>	siivu; käsittelytuote
	valmistamisverbit	<i>aateloida</i>	<i>aateli</i>	abstrakti entiteetti; sääty-yhteiskunnan yläluokka
				munivan eläimen kuorella peitetty lisääntymissolu; muniminen tuote

Taulukkoon 3 on kerätty ne tutkimustulokset, jotka syntyivät verbijohdosten semanttisen kuvan ja toisaalta kannan tarkoitteen merkityksen analyysistä. Taulukossa esitän Anneli

Pajusen (2001) semanttisia verbiryhmiä, joita hyödynnän aineistoni verbijohdosten kuvaamisessa. Verbiryhmien kirjo osoittaa verbijohdosten perinteisten pääryhmien semanttisen värikyyden. Tämä värikkyys pohjautuu ensisijaisesti tiettyyn pääryhmään kuuluvan verbijohdoksen kannan tarkoitteen merkitykseen ja siihen, mihin toimintoihin tarkoitteen on tyypillistä olla sidoksissa. Merkityssisältönsä perusteella entiteetti voi täydentää lisäksi verbinsä merkityksen lisätiedoilla, jotka ovat entiteetille ominaisia. Esitän seuraavaksi yhteenvedon kannan tarkoitteen merkitykseen perustuvista verbien lisätiedoista, sillä nämäkin ovat tutkimusanalyysini tuloksia.

Välineellä toimiminen vaikuttaa instrumentatiivisten verbijohdosten kykyyn ilmaista laajaa kirjoa semanttisia lisätietoja. Nämä koskevat muun muassa tekotapaa, kohteen ominaisuuksia sekä erilaisia tilanteen konteksteja ja nyansseja. Tällöin ajamisverbi *pyöräillä* viittaa vaakasuoraan, maassa toteutuvaan ajamiseen polkemalla reittiä pitkin. Teko kertoo liikkujan aktiivisesta kehon osasta (jalat) sekä siitä, että hän saattelee itseään liikkeeseen omaa voimaa käyttäen.

Asettamisverbien *kauhoa* ja *lapioida* semantiikka viittaa kohteen luokkaominaisuuteen, joka käy ilmi välineiden *kauha* ja *lappio* ulkonäköominaisuuksista ja käyttötarkoituksesta. Näin verbi *kauhoa* ilmaisee tyypillisesti nestemäisen aineen nostamista ammentamalla ja asettamista sijoituspaikkaan, joka on valmistettu vastaanottamaan tämäntyyppistä ainetta. Verbi *lapioida* taas ilmaisee lähinnä kiinteän aineen siirtämistä.

Kuljettamisverbi *laivata* herättää mielikuvan kulkureitin ja -tavan ominaisuudesta, joka on veden pinnalla tapahtuva vaakasuora liikkuminen. Verbin välinearvosta voidaan päätellä, että kyseessä on isohko kulkuneuvo, joka pystyy poimimaan ison määrän kuljetettavaa. Lisäksi voidaan ottaa selvää kohteen luonteesta, joka on elollinen tai eloton ja jota tyypillisesti saatellaan määränpäähän.

Käsitlemisverbit *piiluta*, *sahata* ja *vasaroida* tarkoittavat elottoman kohteen muokkaamista. Kohteena voi olla aine tai siitä valmistettu kappale. Tämä voidaan päätellä välineen ulkonäöstä ja käyttötarkoituksesta, joista käy ilmi myös tekotapa. Kohteen ollessa poikkeuksellisesti elollinen kyseessä on tämän terveydentilan tahallinen vahingoittaminen, jolloin välinettä käytetään aseena. Verbi *piiluta* ilmaisee puumateriaalin veistämistä. Sen merkitykseen sisältyy kulttuurihistoriallinen nyanssikin, joka viittaa perinteiseen hirsien muotoilemiseen. Verbin *sahata* ilmaisema leikkaaminen

vaatii tyypillisesti isoa fyysistä voimaa kohteen koostumuksen tai koon takia, ja teon luonne näyttää olevan vaikutukseltaan vahingollisempi kohteelle. Verbi *vasaroida* ilmaisee tyypillisesti voimakasta takomista, joka kohdistuu metallimateriaaliin.

Lyömisverbit *kepittää*, *pamputtaa* ja *vihtoa* eroavat käsittelemisverbeistä siten, että lyömisverbien kohde on tyypillisesti elollinen. Välineen rakenteesta ja käytöstä johtuu se, että verbien *kepittää* ja *pamputtaa* merkitykseen sisältyy lyömisen kielteinen nyanssi, joka viittaa väkivaltaisuuteen. Sen sijaan verbi *vihtoa* ilmaisee myönteistä lyömisen kokemusta, joka toteutuu ihmistarkoitteen kylpemisen yhteydessä. Niinpä verbillä *vihtoa* on tärkeä asema suomalaisen saunakulttuuriin liittyvässä kielenkäytössä.

Nauttimisverbien *haarukoida* ja *lusikoida* välineiden ominaisuudet ja käyttö lisäävät verbisemantiikkaan tietoja tekotavasta sekä kohteen luonteesta, aineellisista piirteistä ja välineen *lusikka* tapauksessa myös määrästä. Niinpä teräväpäinen haarukka ilmaisee tyypillisesti kiinteän ravinnon syömistä keihästäväällä tai lävistävällä. Sen sijaan maljamainen lusikka viittaa nestemäisen tai kiinteän ruoan syömiseen ammentamalla.

Näköhavaintoverbin *kiikaroida* kiikarin käyttötarkoituksena on välittää näköhavaintoa katsottavasta, joka on kaukana katsojasta. Niinpä verbin merkitykseen sisältyy käyttökonteksti, joka viittaa katsottavan kaukaisuuteen. Siihen voi lisäksi liittyä myös katsomisen tarkoitus, joka on katsottavan tutkiminen.

Tappamisverbin *keihästää* merkitys motivoituu muinaisaseesta *keihäs*, jonka ulkonäkö ja käyttö täydentävät verbin merkityksen tiedolla tekotavasta (lävistäminen), -liikkeestä, aiheutuneen haavan luonteesta, teon tarkoituksesta (tappaminen) sekä kontekstista, joka assosioidaan keihään käytön kulttuurihistorialliseen jakaumaan.

Viestin lähettämisverbit *morsettaa* ja *televisioida* ilmaisevat kahdenvälistä tiedon välittämistä. Verbin *televisioida* asiaintilassa tämä tapahtuu pitkällä välimatkalla radioaaltoja käyttäen, ja tiedot ovat muodoltaan liikkuva kuva ja ääni. Sen sijaan verbin *morsettaa* ilmaiseman tiedonsiirron välineenä on morsekoodi, joka soveltuu laajaan käyttökontekstiin ja mahdollistaa näin kommunikaation etäisyydestä riippumatta.

VÄLINE mahdollistaa kannan tarkoitteen merkityksen melko rajattoman heijastumisen verbin merkitykseen. Lisäksi luvun 4.1 välinearvoa edustavat kantasubstantiivit

ilmaisevat prototyypistä välikappaletta (vrt. takomisväline *vasara* ja esine *pöytä*). Välinearvoa kantavan kannan tarkoite vaikuttaa siis laajasti verbin merkitykseen. Katson tämän johtuvan pääasiassa VÄLINEEN asemasta kausaaliketjussa. Sijoituessaan AGENTIN ja PATIENTIN väliin VÄLINE näyttää perivän AGENTIN aktiivisuutta tämän toteuttavan energiasiirron johdosta. VÄLINE saa siis tilaisuuden toteuttaa itseään tilanteessa.

Sen sijaan TEEMAA edustavan kannan tarkoitteen merkitys näyttää näkyvän vähemmän instruktiivisten verbijohdosten semantiikasta. TEEMAN roolia kantaa luonteeltaan värikäs joukko referenttejä, mikä eroaa välinearvoa kantavien referenttien luonteesta, jossa kaikki ovat prototyypisiä välikappaleita. Tulkitsen asian johtuvan TEEMAN siirrettävyydestä. Tällöin teemalla voidaan katsoa olevan itseisarvo, mikä voi selittää sen tarkoitteen värikästä semanttista luonnetta. Tämä myös tarkoittaa, että instruktiiviset verbijohdokset keskittyvät ensisijaisesti ilmaisemaan tarkoitteen toimimista siirtämisen objektina, mikä voi rajoittaa TEEMAN merkityspiirteiden kuvastumista verbin semantiikkaan.

TEEMANA olevan kannan tarkoitteen merkitys vaikuttaa aineistoni instruktiivisten verbijohdosten semantiikkaan vaihtelevasti. Toisaalta ainakin yksi semanttinen piirre näyttää olevan yhteinen eli se, että jaottomat TEEMANA edustuvat kannan tarkoitteet käyttäytyvät eri tavalla kuin jaottomat VÄLINEINÄ toimivat kannan tarkoitteet. Ero on siinä, että teemareferenttien lukumäärä voi vaihtua riippuen esimerkiksi kontekstista ja maailmantiedosta. Niinpä teematarkoite voi ilmaista joko yksilöä tai yksilöjoukkoa.

Levittämisverbien *purppuroida* ja *saveta* objektitarkoite on eloton (alue) tai abstrakti. TEEMA *purppura* ilmaisee väriä, joten verbin *purppuroida* teko tarkoittaa objektin värjäämistä. Verbin *saveta* TEEMA *savi* on kiinteä aine, jonka levittämisen tarkoituksena on suomalaismaaseudulla perinteisesti harrastettu soista tehtyjen peltojen maanparannus.

Lisäämisverbien *kaasuttaa* ja *kahvittaa* varsinainen objektitarkoite on eloton, mikä johtuu nestemäisistä tarkoitteista *kaasu* ja *kahvi*. Niitä lisätään joko ajoneuvon polttomoottorin kampikammioon verbin *kaasuttaa* tapauksessa tai kahvikuppiin, -kannuun tai -säiliöön verbin *kahvittaa* kohdalla. Niiden lisäämisen seurauksena ja tarkoituksena on ajoneuvon nopeuden kiihdyttäminen ja kahvikulttuuriin kuuluva vieraiden kestitseminen.

Päällystämisverbien *laatoittaa*, *levyttää*, *paperoida* ja *pietä* objektitarkoite on eloton. Syynä on teematarkoitteiden ulkonäkö, ominaisuudet ja tyypillinen käyttö. Niinpä jaottomat, muodoltaan laakeat referentit *laatta* ja *levy* vastaavat lähinnä alueen kattamista. Sen sijaan aineet *paperi* ja *piki* mahdollistavat sekä alueen että esineen päällystämisen.

Varustamisverbien *kukittaa* ja *lastoittaa* tarkoitteet *kukka* ja *lasta* täydentävät verbiensä merkitystä kaikista vähiten. Verbien tekotapa (varustaminen) on suhteessa siirrettävään tarkemmin määrittelemätöntä. TEEMOJEN *kukka* ja *lasta* semanttinen vaikutus rajoittuu siis ilmaisemaan pääasiassa tilanteen vivahdetta. Tällöin verbin *kukittaa* teosta paljastuu juhlallisuus ja verbin *lastoittaa* teosta hoitotarkoitus. Maailmantiedolla voidaan lisäksi tarkentaa teossa käytettävän tarkoitteen *lasta* kappalemäärä, joka on tyypillisesti yksi per raaja. Tästä käy ilmi myös se, että verbin *lastoittaa* teon objektitarkoite on elollinen. Sen sijaan verbin *kukittaa* toiminta voi viitata sekä elolliseen että elottomaan referenttiin.

Myös TULOKESEN edustuvan kannan tarkoitteen merkitys voi vaikuttaa faktiivisen verbijohdoksen semantiikkaan. Tarkoitteen ominaisuudet ja käyttö voivat siis täydentää verbin merkityksen tiedoilla tarkoitteen synnyintavasta ja kohteesta, josta se on tehty tai johon syntymisen toiminta muuten kohdistuu. Tämä pätee lähinnä käsittelemisverbeihin *letittää*, *nimikoida*, *ojittaa* ja *viipaloida* sekä luokitteluverbiin *aateloida*.

Käsittelemisverbien *letittää*, *nimikoida*, *ojittaa* ja *viipaloida* kohde on eloton. Entiteettien synnyintapa voi riippua niiden ulkonäöstä ja pohjautua lisäksi maailmantietoon. Niinpä letti muodostuu esimerkiksi hiuksia punomalla, ojat maanpinnan kaivamalla ja viipaleet esimerkiksi hedelmää leikkaamalla. Kannan *nimikko* uudeksi tarkoitteeksi voidaan katsoa omistus, joka kuvastuu joko konkreettisina nimikirjaimina tai kohteen abstraktina ominaisuutena, ja syntyy tyypillisesti kangaskappaletta ompelemalla. Lisäksi tekotapa voi viitata referentin muodostamisessa käytetyn välineen ominaisuuksiin. Näin esimerkiksi viipaleen leikkaaminen toteutetaan tyypillisesti terävällä reunalla varustetulla esineellä, kun taas nimikkokirjainten ompeleminen putkimaisella, piikillä varustetulla esineellä. Verbin *ojittaa* merkitykseen sisältyy lisäksi tieto kulttuuriperinteeseen liittyvästä peltoa koskevasta maanparannuksen keinosta.

Luokitteluverbin *aateloida* tekotapa (nimittäminen) kohdistuu ihmiseen. Koska kanta *aateli* tarkoittaa jo olemassa olevaa yhteiskuntaluokkaa, aateloitumisesta syntyneiksi entiteeteiksi voidaan tulkita esimerkiksi sukuvaakuna, aatelissormus, aatelissäädyn uusi

jäsenyys ja siitä johtuvat etuoikeudet sekä arvo- ja sukunimi. Valmistamisverbin *munia* tarkoitteen *muna* semantiikka viittaa teon suorittajaan, joka on prototyyppisesti eläin.

Taulukko 3 esittää, että verbijohdosten eri pääryhmissä voi esiintyä samoja semanttisia verbiryhmiä. Näin käsittelemisverbit esiintyvät sekä instrumentatiivisten että faktiivisten verbijohdosten yhteydessä. Sama pätee instruktiivisia verbijohdoksia edustaviin lisäämis- ja levittämisverbeihin, joiden parina ovat instrumentatiivisina verbijohdoksina toimivat asettamisverbit. Kannan tarkoitteen esiintyminen tietyssä semanttisessa roolissa näyttää siis motivoituvan ensi sijassa siitä, missä tehtävissä tarkoite tyypillisesti esiintyy. Niinpä välineen käyttöä ilmaisevien käsittelemisverbien kannan välineenä on referentti, joka on valmistettu kohteen käsittelemiseksi (esimerkiksi vasara). Faktiivisten verbijohdosten käsittelemisverbien tulosarvoa kantava kanta ilmaisee taas entiteettiä, joka syntyi kohteen käsittelemisestä (esimerkiksi viipale). Instrumentatiivisiin verbijohdoksiin kuuluvien asettamisverbien *kauhoa* ja *lapioida* välineet *kauha* ja *lappio* on valmistettu objektin siirtämiseksi. Näiden ulkonäkö on lisäksi sidoksissa sen luokkaominaisuuksiin. Instruktiivisiin verbijohdoksiin kuuluvien lisäämis- ja levittämisverbien kanta on paitsi semanttiselta rooliltaan niin myös merkitykseltään tyypillinen siirrettävä. Esimerkiksi väri *purppura* levitetään objektitarkoitteeseen tämän värjäämisen tarkoituksessa.

Kognitiivisen kielitieteen oletuksiin perustuvassa työssäni lähestyn substantiivikantaisten verbijohdosten merkitystä lisäksi morfosyntaktiselta kannalta. Morfosyntaktisen analyysin kohteeksi valitsin verbijohdoksen parafraasin, joka toimii sen merkityksen kuvailijana. Tutkin siis parafraasin rakennetta ja komponentteja. Paneudun erityisesti kannan semanttisen roolin morfosyntaktisen koodaamisen kartoittamiseen, jonka esitän taulukossa 4. Valtaosa parafraaseista on otettu Kielitoimiston sanakirjasta. Poikkeukset on merkitty asteriskilla *. Esitän verbin *lastoittaa* muodossa *lastoittaa 1* ja *lastoittaa 2*. Edellinen muoto viittaa KS:n parafraasiin, jota pidän työssäni ensisijaisena. Jälkimmäisen parafraasi 'varustaa lastalla' on otettu GUSKS:sta. Parafraasi on toiminut tärkeänä tukena verbin *lastoittaa* luokitteluksessa varustamisverbiksi. Sisällytän sen siis myös taulukkoon 4 osoittaakseni sen morfosyntaktisia ominaisuuksia. Verbien *kaasuttaa* ja *kahvittaa* KS:n parafraaseja on vaikea analysoida morfosyntaktisesti aiempien työssäni käytettyjen parafraasimallien tavoin. Korvasin siis kyseisten verbien KS:n parafraasit omillani. Laadin myös verbin *letittää* parafraasin, jonka KS korvaa verbillä *palmikoida*. Muokkasin tällöin analogisesti verbin *palmikoida* parafraasin 'tehdä palmikoksi tai palmikoiksi' (KS) verbin *letittää* merkityksen mukaiseksi: 'tehdä letiksi tai leteiksi'.

TAULUKKO 4. Kannan semanttisen roolin kuvastuminen suomen muoto- ja lauserakenteeseen.

kannan s. rooli	verbijohdos	parafraasi	kannan morfologi- nen koodaaminen	kannan syntaktinen koodaaminen
VÄLINE	<i>haarukoida</i>	syödä/keihästää <i>haarukalla</i>	adessiivi -lla	välineen adverbiaali
	<i>kauhoa</i>	ammentaa <i>kauhalla</i>		
	<i>keihästää</i>	lävistää/tappaa <i>keihäällä</i>		
	<i>kepittää</i>	lyödä <i>kepillä</i>		
	<i>kiikaroida</i>	katsella <i>kiikarilla</i>		
	<i>laivata</i>	lähettää/kulje(tu)ttaa <i>laivalla</i>		
	<i>lapioida</i>	siirtää/nostaa <i>lapiolla</i>		
	<i>lusikoida</i>	syödä/ammentaa <i>lusikalla</i>		
	<i>pamputtaa</i>	lyödä/piestä <i>pampulla</i>		
	<i>piiluta</i>	veistää <i>piilulla</i>		
	<i>pyöräillä</i>	ajaa <i>polkupyörällä</i>		
	<i>sahata</i>	leikata <i>sahalla</i>		
	<i>vasaroida</i>	takoa <i>vasaralla</i>		
	<i>vihtoa</i>	hakata <i>vihdalla</i>		
	<i>morsettaa</i>	viestittää <i>morsemerkein</i>	instruktiivi -n	
	<i>televisioida</i>	lähettää/välittää <i>televisioitse</i>	prolatiivi -itse	
TEEMA	<i>kukittaa</i>	koristaa <i>kukilla</i>	adessiivi -lla	teemaa ilmaiseva adverbiaalitäydennys
	<i>laatoittaa</i>	päällystää <i>laatoilla</i>		
	<i>lastoittaa</i> 2*	varustaa <i>lastalla</i>		
	<i>levyttää</i>	varustaa (<i>rakennus</i>) <i>levyillä</i>		
	<i>paperoida</i>	päällystää <i>paperilla</i>		
	<i>pietä</i>	päällystää <i>piellä</i>		
	<i>kaasuttaa</i> *	lisätä <i>kaasua</i>	partitiivi -a	teemaobjekti (täydennys)
	<i>kahvittaa</i> *	lisätä <i>kahvia</i>		
	<i>saveta</i>	levittää <i>savea</i>		
	<i>lastoittaa</i> 1	sitoo <i>lastaan/lastoihin</i>	illatiivi -an/-hin	määränpäätä ilmaiseva adverbiaalitäydennys
<i>purppuroida</i>	tehdä/värjätä <i>purppuranväriseksi</i>	translatiivi -ksi	tulosta ilmaiseva adverbiaalitäydennys	
TULOS	<i>aateloida</i>	korottaa <i>aatelissäätyn</i>	illatiivi -yn	tulosta ilmaiseva adverbiaalitäydennys
	<i>letittää</i> *	tehdä <i>letiksi/leteiksi</i>	translatiivi -ksi	
	<i>viipaloida</i>	leikata <i>viipaleiksi</i>		
	<i>nimikoida</i>	merkitä/ommella <i>nimikirjaimet</i>	mon. nominatiivi -t	tulosta ilmaiseva totaali- objekti (täydennys)
	<i>ojittaa</i>	kaivaa <i>ojat</i>		
	<i>munia</i>	tehdä <i>muna/munia</i>	nominatiivi/partitiivi -Ø/-a	tulosta ilmaiseva totaali- objekti/objekti (täydennys)

Taulukossa 4 on esitetty ne morfosyntaktisen analyysin tulokset, jotka koskevat kannan semanttisen roolin koodautumista verbijohdoksen parafrasien rakenteeseen. Taulukosta näkyy, että VÄLINETTÄ kantava kanta koodautuu morfologisesti useimmiten *IIA*-adessiivisijapäätteellä (14/16). Adessiivin tehtävä on tässä kuvailla toiminnan välinettä. Verbin *morsettaa* teon välineenä toimii kannasta *Morse* semanttisesti motivoitunut eponyymi *morsemerkki*, josta rakentuu morsekoodi. VÄLINE koodautuu verbin *morsettaa* parafraasiin *n*-instruktiivisijapäätteellä, joka tässä yhteydessä kantaa välineen merkityksen. Verbin *televisioida* tapauksessa VÄLINE kuvastuu parafrasista prolatiivijohdoksella *televisioitse*. Prolatiivin käyttö osoittaa television käyttöä, joka merkitsee väylää ja välinettä. Välinearvo koodautuu syntaktisesti instrumentatiivisten verbijohdosten parafraaseista välineen adverbialina. Vaikka välineen adverbiali on verbin vapaa määrite, se toimii kyseisissä parafraaseissa kannan kuvastumana. Täten se on yksi keskeisimmistä morfosyntaktisista sekä semanttisista parafrasien rakenneosista.

TEEMAA kantava kanta koodautuu morfologisesti instruktiivisten verbijohdosten parafraaseihin neljällä eri tavalla (ks. taulukko 4). Näistä yleisintä on koodaaminen *IIA*-adessiivilla (5+1/10). 5+1 viittaa ylimääräiseen verbiin *lastoittaa* 2, jonka parafrasien morfosyntaktisia piirteitä pidän tutkimustulosten määrällisessä selvityksessäni toissijaisina. Toiseksi suurin esiintymämäärä teema-arvon morfologisia kuvastumia kuuluu *a*-partitiivisijapäätteelle (3/10). Verbin *lastoittaa* 1 teema-arvoa on merkitty kahdella illatiivin allomorfivariantilla. *an*-allomorfi liittyy yksikön kantavartaloon ja *hin*-allomorfi monikon kantavartaloon. Verbin *purppuroida* väriä tarkoittava kanta *purppura* näkyy parafrasissa määritysyhdyssanasta *purppuranvärinen*. Se on suhteutusadjektiivi, ja kanta siitä kuvastuu genetiivimuotoisena määriteosana *purppuran-*. Sana *purppura* on polyseeminen, joten tämän adjektiivin käyttö korostaa kannan värin merkitystä. Kannan parafrasikuvastuma on varustettu *ksi*-translatiivisijapäätteellä (*purppuranväriseksi*).

Syntaktiselta käyttäytymiseltään TEEMAA edustava kanta on melko heterogeeninen (ks. taulukko 4). Toisaalta rooliesiintymillä on ainakin yksi yhteinen piirre eli se, että ne ovat kaikki täydennyksiä. Adessiivisijaisia teema-arvon parafrasiesiintymiä kutsun teemaa ilmaiseviksi adverbialitäydennyksiksi. Pyrin tällä tavalla erottamaan ne välinearvoa kantavista adessiivilla merkityistä välineen adverbialeista, joita käsittelin instrumentatiivisten verbijohdosten yhteydessä. Katson, että TEEMAA ja toisaalta VÄLINETTÄ kantava verbijohdoksen kanta ei voi kuvastua samanlaisena syntaktisella tasolla, koska kummatkin semanttiset roolit eroavat toisistaan merkityspiirteiltään.

Niinpä TEEMAA ei voi luonnehtia verbin vapaaksi määritteeksi, koska TEEMAN siirrettävyyteen rakentuvasta perusluonteesta on oletettavissa, että sillä on täydennyksen piirteitä. Nämä paljastuvatkin selkeästi verbien *kaasuttaa*, *kahvittaa* ja *saveta* parafraaseista, jotka ovat muodoltaan asettamismuotteja. Kantojen parafrasiesiintymät on tällöin varustettu *a*-partitiivisijapäätteellä, ja ne toimivat parafraaseissa täydennyksinä. Kutsun näitä kannan partitiiviesiintymiä teemaobjekteiksi.

Taulukossa 4 esitetty verbin *lastoittaa* 1 KS:n parafraasi 'sitoo lastaan tai lastoihin' ilmaisee, että kannan *lasta* parafrasikuvastumat, illatiivilausekkeet *lastaan* ja *lastoihin*, edustuvat MÄÄRÄNPÄINÄ. Koska parafraasi on edellisen tavoin asettamismuotti, kutsun vastaavia illatiivilausekkeitä määränpäätä ilmaiseviksi adverbiaalitäydennyksiksi. Tällöin teema-arvoa kantaa parafrasissa teemaobjektin asemassa oleva toinen tarkoite: *sitoo **jalka** lastaan*. Parafraasi voidaan muuntaa siten, että teemaobjektina toimii verbin kanta *lasta*: *sitoo **lasta** jalkaan*. Verbin *purppuroida* parafraasi on muodoltaan muuttamismuotti, joka keskittyy ensisijaisesti teon tuloksen ilmaisemiseen. Niinpä kannan parafrasiesiintymä *purppuranväriseksi* edustaa syntaktisesti tulosta ilmaisevaa adverbiaalitäydennystä. Verbin *purppuroida* merkitystä kuvailevan muuttamismuotin käyttö voidaan tulkita tavaksi ilmaista abstraktin tarkoitteen *purppura* levittämistä.

TEEMAA edustavaa kantaa voidaan lisäksi kuvailla syntaktisesti sen mukaan, päätyykö sen tarkoite elolliseen vai elottomaan sijaintiin (ks. myös taulukko 2). Tämä on osoitettu esimerkiksi ilmausten *kukittaa tyttö* ja *sokeroida pulla* tapauksessa habitiivilauseella (*tytöllä on kukkia* [ihmistarkoite]) ja myönteisellä eksistentiaalilauseella (*pullassa on sokeria* [eloton tarkoite]). Näin TEEMANA edustuu lauseiden subjekti (*kukkia*, *sokeria*).

TULOSTA ilmaisevan kannan morfologinen kuvastuminen aineistoni verbijohdosten parafraaseihin on osoitettu taulukossa 4. Yleisimmät ovat ne kannan parafrasiesiintymät, jotka on varustettu *ksi*-translatiivisijapäätteellä (2/6) ja monikon nominatiivilla *-t* (2/6). Muu TULOSEN morfologinen merkintä on illatiivisijapäätte, joka liittyy verbin *aateloida* kannan *aateli* synonyymien *aatelissääty* yksikön vartaloon. Verbin *munia* tapauksessa TULOSEN sijapäättemerkintöjä on kaksi, mikä johtuu referentin *muna* määrästä. Näin päätteetön yksikön nominatiivi merkitsee sitä, että TULOSENA on yksi muna. Sen sijaan partitiivisijapäätteellä varustettu kannan *muna* monikon vartalo *muni-*viittaa siihen, että TULOS on kvantitatiivisesti epämääräinen.

Syntaktisesta näkökulmasta TULOS on koodattu homogeenisesti ja läpinäkyvästi, ja se edustuu täydennyksenä (ks. taulukko 4). Verbien *aateloida*, *letittää* ja *viipaloida* parafraasi on muodoltaan tilanmuutosmuotti. Kannan parafrasiesiintymät kantavat siis merkityksen tuloksena olevasta tilasta, joka seuraa muottiverbien ilmaisemasta teosta. Kutsun illatiivilla ja translatiivilla varustettuja TULOXSIA tulosta ilmaiseviksi adverbialitäydennyksiksi. Verbien *nimikoida*, *ojittaa* ja *munia* parafrasina taas toimii asettamismuotti. Verbien tulosarvot *nimikirjaimet*, *ojat* ja *muna* koodautuvat parafraaseihin tulosta ilmaisevina totaaliobjekteina. Sen sijaan verbin *munia* toinen tulosarvo *munia* edustuu parafrasissa tulosta ilmaisevana objektina.

TULOSTA edustavaa kantaa voidaan koodata syntaktisesti myös tuloslauseen avulla. Tuloslause korostaa käsitystä uuden referentin muodostamisesta, kuten käy ilmi esimerkiksi ilmauksesta *viipaloida sitruuna* tehdystä lauseesta *sitruunasta tulee viipaleet*. Toinen tapa kuvailla tulosarvoa kantavaa kantaa on myönteisen eksistentiaalilauseen avulla. Se näyttää esimerkiksi verbin *munia* tapauksessa seuraavalta: *munia on olemassa*. Lauseessa muodostettava entiteetti edustuu subjektina (*munia*).

Verbijohdoksen parafraasi rakentuu kantalokomponenttinsa ohella yhdestä tai useasta abstraktiverbistä. Tutkimusaineistoni verbijohdosten parafrasien abstraktiverbit näkyvät taulukosta 4. Niistä oli minulle iso apu luokitellessani aineistoni verbijohdoksia Pajusen (2001) esittämiin semanttisiin verbiryhmiin, jotka taas löytyvät taulukosta 3. Parafrasien abstraktiverbien analyysistä käy ilmi, että valtaosa niistä vastasi merkitykseltään samaa verbiryhmää, jonka edustajaksi katsoin myös kyseisen käsiteltävän verbijohdoksen. Verbin parafrasien abstraktiverbi näyttää siis olevan vuorovaikutuksessa toisaalta kannan semanttisen roolin ja toisaalta kannan referentin ominaisuuksien ja käyttötarkoituksen kanssa. Niinpä voidaan ajatella, että verbijohdoksen semanttinen luonne koostuu kahdesta pilarista. Näistä toinen on merkitykseltään yksinkertainen, samaan verbiryhmään kuuluva abstraktiverbi, joka luonnehtii, minkä tyyppisestä tapahtumasta on kyse. Toinen pilari taas edustaa kannan referentin merkitystä ja käyttöä, joista kyseisen tapahtuman semanttinen tulkinta edelleen motivoituu.

Poikkeuksia aineistossani on vain kolme, ja ne löytyvät varustamisverbin *lastoittaa* KS:n parafrasista 'sitoa lastaan tai lastoihin' sekä käsittelemisverbien *nimikoida* ja *ojittaa* parafraaseista. Varustamisverbin *lastoittaa* parafrasien abstraktiverbi *sitoa* ei kuulu varustamisverbeihin, vaan on merkitykseltään sitomisverbi. Toisaalta näiden merkitysero

ei ole iso, sillä sitomis- sekä varustamisverbit lukeutuvat yhteiseen asettamisverbien yläluokkaan. Sen sijaan käsittelemisverbien *nimikoida* ja *ojittaa* parafraasien abstraktiverbit ovat merkitykseltään valmistamisverbejä, sillä parafrasien rakenneosien välillä hallitsevat suhteet osoittavat lähinnä valmistamista kuin käsittelemistä. Syynä on se, että parafraaseissa esiintyvät objektit *nimikirjaimet* ja *ojat* ilmaisevat abstraktiverbien *merkitä*, *ommella* ja *kaivaa* teon johdosta syntynyttä tulosta. Niinpä objektitarkoitteita *nimikirjaimet* ja *ojat* ei voidakaan käsitellä, koska niitä ei ole ennestään olemassa.

Verbijohdosten semanttista tutkimusta, joka keskittyy kannan tarkoitteen funktioihin ja niiden vaikutukseen asiointilaan, voidaan jatkaa moneen suuntaan. Instrumentatiivisten, instruktiivisten ja faktiivisten verbijohdosten ohella eräs mahdollisuus tarjoutuu muiden substantiivikantaisten verbijohdosten semanttisesta tarkastelusta, jonka osuus nähdäkseni on fennistiikan kentässä melko vähäinen. Niinpä tarkastelun kohteeksi voidaan ottaa muun muassa privatiivisia, direktionaalisia, reseptiivisiä, translatiivisia ja essentiaalisia verbijohdoksia sekä kaptatiiveja. Tämän tyyppistä tutkimusta voidaan myös laajentaa käännöstieteen alalle. Tällöin voidaan tutkia suomen kielen substantiivikantaisten verbijohdosten merkitykseen vaikuttavia kannan funktioita suhteessa siihen, miten verbijohdoksen semanttiset ominaisuudet kuvastuvat kohdekieleen.

AINESLÄHTEET

InterCorp = *InterCorp-korpus suomi, versio 9*. Julkaistu 9.9.2016. [Online.] Laatineet Fárová, L. – Vavřín, M. Tšekin kansalliskorpuksen instituutti, Praha. [Viitattu 12.9.2018.] Saatavissa: <http://www.korpus.cz>.

Tuomi, Tuomo 1980: *Suomen kielen käänteissanakirja*. Toinen, korjattu painos. SKST 274. SKS, Helsinki.

LÄHTEET

Anhava, Jaakko 1998: *Maailman kielet ja kielikunnat*. Gaudeamus, Helsinki.

Chafe, Wallace L. 1970: *Meaning and the Structure of Language*. The University of Chicago Press, Chicago–London.

Clark, Eve V. – Clark, Herbert H. 1979: When Nouns Surface as Verbs. *Language* 55, s. 767–811. [Verkkoartikkeli.] Linguistic Society of America, Baltimore. [Viitattu 20.5.2018.] Saatavissa: <https://www-jstor-org.ezproxy.utu.fi/stable/412745>.

Dumell, Matts 2018: *Dok: Velvoittava perintö*. [Dokumenttielokuva.] Aika 43:33–44:15. Julkaistu 16.3.2018, Vidi-Press. [Viitattu 13.7.2018.] Saatavissa: <https://areena.yle.fi/1-4145534>.

Fillmore, Charles J. 1968: The Case for Case. *Universals in Linguistic Theory*, s. 1–88. Ed. by Emmon Bach and Robert T. Harms. Holt, Rinehart and Winston, London – New York – Sydney – Toronto.

GUSKS = Gummerus Uusi suomen kielen sanakirja. [Online.] <http://kirjasto.utu.fi> > MOT-sanakirjat. [Viitattu 11.9.2018.] Saatavissa: <https://mot-kielikone-fi.ezproxy.utu.fi/mot/turkuyo/netmot.exe>.

Haddington, Pentti – Sivonen, Jari 2010: Johdanto. *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede*. S. 7–17. Toimittaneet Pentti Haddington ja Jari Sivonen. Gaudeamus, Helsinki.

Haipus, Marjatta – Pääkkönen, Helvi 1980: *Nykysuomen denominaalisista verbijohdoksista*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 19. Oulun yliopisto, Oulu.

Hakulinen, Auli – Karlsson, Fred 1988: *Nykysuomen lauseoppia*. Toinen painos. SKST 350. SKS, Helsinki.

Hakulinen, Lauri 2000: *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Viides, muuttamaton painos. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.

Huumo, Tuomas 2004: *Lause ja merkitys. Lausesemantiikan perusteet*. Opintomoniste. Turun yliopiston suomen kieli, Turku.

Häkkinen, Kaisa 2004: *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. WSOY, Helsinki.

ISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2010: *Iso suomen kielioppi*. Neljäs painos. SKST 950. SKS, Helsinki.

Jääskeläinen, Petri 2004: *Instrumentatiivisuus ja nykysuomen verbinjohto. Semanttinen tutkimus*. Väitöskirja. Jyväskylä Studies in Humanities 22. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Kangasmaa-Minn, Eeva 1973: *Primaaristen johdinainesten funktioista*. Commentationes Fennicae ex Institutio linguae Fennicae Universitatis Turkuensis editae 8. Turku.

----- 1982: Derivaatiokielioppia I: verbijohdokset. *Sananjalka* 24, s. 43–63. Suomen Kielen Seura, Turku.

----- 1994: Derivaatio kielellisenä prosessina. *Sananjalka* 36, s. 37–43.

Karlsson, Fred 1983: *Suomen kielen äänne- ja muotorakenne*. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva.

Kasik, Reet 1989: Eestin ja suomen verbinjohto. *Sananjalka* 31, s. 81–92.

KKTK = Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

KKTKJ = Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja.

Koivisto, Vesa 1991: *Suomen verbikantaisten UtU-verbijohdosten semantiikkaa*. Suomi 161. SKS, Helsinki.

----- 2013: *Suomen sanojen rakenne*. Suomi 202. SKS, Helsinki.

Koski, Mauno 1978: Suomen sananjohdon perustyyppit. *Papers from the Conference on General Linguistics, Seili 24.–25.8.1978*. S. 103–117. Suomen kielitieteellisen yhdistyksen julkaisuja 2. Publications of The Linguistic Association of Finland, Turku.

----- 1982: *Suomen johto-opin morfologiaa*. Fennistica 4. Åbo Akademi. Finska institutionen. Turku.

KS = Kielitoimiston sanakirja 1.0. [Online.] <http://kirjasto.utu.fi> > MOT-sanakirjat. [Viitattu 11.9.2018.] Saatavissa: <https://mot-kielikone-fi.ezproxy.utu.fi/mot/turkuyo/netmot.exe>.

Kuiri, Kaija 2012: *Johdatus semantiikkaan*. Finn Lectura, Helsinki.

Kytömäki, Leena 1977: *Suomen verbijohdosten generointia*. Lisensiaatintyö. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos, Turku.

----- 1990: Nominikantaisten verbijohdosten rakennemalleja. *Sananjalka* 32, s. 49–75. Suomen Kielen Seura, Turku.

----- 1991: Mikä on johdosten paikka? *Sananjalka* 33, s. 7–29. Suomen Kielen Seura, Turku.

----- 1992: *Suomen verbiderivaation kuvaaminen 1600-luvulta nykypäiviin*. Väitöskirja. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 40. Turun yliopisto, Turku.

Langacker, Ronald W. 1987: *Foundations of Cognitive Grammar. Volume I. Theoretical Prerequisites*. Stanford University Press, Stanford.

Larjavaara, Matti 2007: *Pragmasemantiikka*. SKST 1077. SKS, Helsinki.

Lehtinen, Tapani 1974: Johto-opin periaatteita. *Vir.*, s. 302–308.

Leino, Pentti 1994: Morfeemien polysemia. *Näkökulmia polysemiaan*. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 2. S. 11–35. Toim. Pentti Leino ja Tiina Onikki. KIELI 8. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.

----- 1999: *Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 1. Toinen painos. KIELI 7. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.

Leino, Pentti – Herlin, Ilona – Honkanen, Suvi – Kotilainen, Lari – Leino, Jaakko – Vilkkumaa, Maija 2001: *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa*. SKST 813. SKS, Helsinki.

Lepäsmä, Anna-Liisa – Lieko, Anneli – Silfverberg, Leena 1996: *Miten sanoja johdetaan: Suomen kielen johto-oppia*. Finn Lectura, Helsinki.

Lindell, Ismo 2009: *Sähkön pitkä historia*. Otatieto. Helsinki University Press, Helsinki.

Lyons, John 1977: *Semantics II*. Cambridge University Press, Cambridge – New York – Melbourne.

Nirkko, Juha (toim.) 2010: *Sauna – pieni perinnekirja*. Folklore. SKS, Helsinki.

NS = *Nyky-suomen sanakirja III–IV*. Kahdeksas painos. WSOY, Porvoo–Helsinki 1983.

Ojanen, Jussi – Uotila-Arcelli, Eeva 1977: Suomen kielen frekventatiivi- ja momentaaniverbien derivaatio. *Vir.* 81, s. 245–264.

----- 1979: Suomen kielen verbien derivaatiomekanismeista. *Vir.*, s. 1–8.

Onikki-Rantajääskö, Tiina 2010: Ronald W. Langacker ja kognitiivisen kielitieteen perusta. *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede*. S. 41–70. Toimittaneet Pentti Haddington ja Jari Sivonen. Gaudeamus, Helsinki.

Pajunen, Anneli 2001: *Argumenttirakenne. Asiantilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen suomen kielessä*. Suomi 187. SKS, Helsinki.

Palmer, F. R. 1981: *Semantics*. Second Edition. Cambridge University Press, Cambridge – London – New York – New Rochelle – Melbourne – Sydney.

Penttilä, Aarni 1963: *Suomen kielioppi*. Toinen, tarkistettu painos. WSOY, Porvoo–Helsinki.

Pörn, Michaela 2004: *Suomen tunnekausatiiviverbit ja niiden lausemaiset täydennykset*. Väitöskirja. Åbo Akademi. Finska språket med litteraturen, Åbo – SKST 1009. SKS, Helsinki.

Raukko, Jarno 1994: Polysemia: merkitysten verkosto – merkityksen verkko. *Näkökulmia polysemiaan*. Suomen kielen kognitiivista kielioppia 2. S. 36–69. Toim. Pentti Leino ja Tiina Onikki. KIELI 8. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos, Helsinki.

Rintala, Päivi 1983: Sananjohdon produktiivisuudesta ja sen rajoituksista. *Nyky-suomen rakenne ja kehitys 1*. S. 96–111. Toimittaneet Auli Hakulinen ja Pentti Leino. Tietolipas 93. SKS, Helsinki.

Räisänen, Alpo 1978: Kantasanan ja johdoksen suhteesta. *Vir.*, s. 321–344.

----- 1988: *Suomen kielen u-johtimiset verbit*. Suomi 141. SKS, Helsinki.

Sananjalka = Suomen Kielen Seuran vuosikirja. Suomen Kielen Seura, Turku.

Schlesinger, Izchak M. 1995: *Cognitive space and linguistic case: semantic and syntactic categories in English*. Cambridge University Press, Cambridge – New York – Melbourne.

Siro, Paavo 1975: *Sijakielioppi*. Gaudeamus, Helsinki.

SKS = Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

SKST = Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia.

Talve, Ilmar 2012: *Suomen kansankulttuuri*. Uusi nidottu laitos. Teos on julkaistu ensimmäisen kerran 1979. SKST 514. SKS, Helsinki.

Ullmann, Stephen 1966: Semantic Universals. *Universals of Language: report of a conference held at Dobbs Ferry, New York, April 13-15, 1961*. S. 217–262. Second Edition. Edited by Joseph H. Greenberg. The Massachusetts Institute of Technology Press, Cambridge (Mass.) – London.

Valpola, Veli 2000: *Suuri sivistyssanakirja*. WSOY, Helsinki.

Vesikansa, Jouko 1977: *Johdokset*. Nykysuomen oppaita 2. WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva.

Vilkuna, Maria 2000: *Suomen lauseopin perusteet*. Toinen painos. KKTKJ 90. KKTK–Edita, Helsinki.

Vir. = *Virittäjä*. Kotikielen Seuran aikakauslehti. Kotikielen Seura, Helsinki.

VISK = Ison suomen kieliopin verkkoversio. [Online.] [Viitattu 5.12.2018.] Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>.

LIITTEET

Taulukko 5 esittää aineistoni verbijohdosten muut InterCorpin esiintymät, jotka vastaavat merkitykseltään analysoituja verbejä. Verbien vieressä, hakasuluissa oleva numero viittaa analyysiosassa käsiteltyyn esimerkkilauseeseen, jota taulukossa 5 ei enää esitetä. Pelkän ajatusviivan sisältävä rivi tarkoittaa, että muuta esiintymää ei verbijohdoksesta ole.

TAULUKKO 5. Tutkimusaineistoni substantiivikantaisten verbijohdosten muut semanttisesti samanlaiset InterCorpin esiintymät esimerkkilauseineen.

	instrumen- tatiiviset v.	esimerk- kilause	muut esimerkkilauseet	
1	<i>haarukoida</i>	[1]	–	1
2	<i>kauhoa</i>	[11]	Hän otti hellalta, aina lämpimästä isosta kattilasta kuumaa vettä, <i>kauhoi</i> kylmävesisangosta siihen haalennusta, kastoi rievuksi alennetun hiutuneen pellavapyyhkeen ja alkoi pyyhkiä olemattomia pölyjä kamarinsa valokuvista. (TNM)	2
3	<i>keihästää</i>	[7]	Sillä nähdessään sotilaiden käyvän tosiaan rynnäkköön antoivat papit sulkea pylonin portit, kunnes kansa pakeni joka taholle kuin pelästynyt lammaslauma ja verestä villiintyneet neekerit ajoivat heitä takaa ja surmasivat heitä nuolillaan ja hyökkäysvaunut ajoivat pitkin katuja <i>keihästäen</i> jokaisen pakenijan. (SE) Kävelimme myös temppelin puistossa, mutta sen käytävillä kasvoi nurmea ja sen puut oli hakattu ja varastettu ja pyhästä järvestä oli <i>keihästetty</i> kaikki ikivanhat kalat, ja jos jonkun näimme tässä puistossa, jonka farao oli määrännyt kansan kävelypaikaksi ja lasten ilokentäksi, niin hän oli ryysyinen ja pelokas ja likainen kulkija, joka katseli väijyen meitä. (SE) Kuitenkin yritteliäimmät <i>keihästivät</i> kaloja virrasta ja tappoivat lintuja heittopuillaan ja söivät ne salaa. (SE) Nuori Sekenre <i>keihästää</i> kaloja virrasta ja Tut leikkii nukeilla hautajaisia kuten ennenkin. (SE) ”Neekerit <i>keihästivät</i> hänet ja viskasivat hänen ruumiinsa virtaan krokotiilien syötäväksi, koska hän oli uskollinen sinulle. (SE) Huomattuaan hänen päänsä kovuuden Eje ja Horemheb lähtivät pois hänen luotaan, ja seuraavana päivänä tapahtui, että hän meni nälissään <i>keihästämään</i> kaloja virralle ja hänen kaislaveneensä kaatui ja krokotiilit söivät hänen ruumiinsa. (SE) Savun kitkerä haju sieraimissani kävelin sataman pölyssä ja näin edessäni yhä Meritin <i>keihästetyn</i> ruumiin ja pienen Thotin nenä veressä ja pehmyt pojankihara veren tahrimana. (SE) Siten joukkomme joutuivat suuren sekasorron valtaan ja monet juoksivat kauhuissaan hajalle erämaahan ja heettiläiset <i>keihästivät</i> heidät vaunuistaan. (SE) Raivattuaan kylliksi leveän alan raskaille hyökkäysvaunuille heettiläiset, jotka vielä olivat hengissä, nousivat jälleen vaunuihinsa ja ajoivat kiireesti pakoon, mikä herätti suurta riemua Horemhebin joukoissa, niin että he jo luulivat voittaneensa ja kiirehtivät <i>keihästämään</i> kuoppiin sortuneita ja jalkansa katkaisseita hevosia ja heettiläisiä, jotka yrittivät vaunuista pudottaa ryömiä piiloon kivien väliin. (SE)	3

(jatkuu)

TAULUKKO 5 (jatkuu).

4	<i>kepittää</i>	[3]	–	4
5	<i>kiikaroida</i>	[6]	Uula Lismanki mainitsi, että hän oli nähnyt jyrkänteen reunalla parin sak-salaisen ja yhden suomalaisen muodostaman seurueen, joka oli <i>kiikaroinut</i> lintuja juuri silloin, kun Korpelan bussin piti syöksyä mereen. (HJ)	5
6	<i>laivata</i>	[13]	Tämän vuoksi Horemheb ylisti suuresti minua ja <i>laivasi</i> kiireesti lukuisia laivoja viemään joukkoja, elintarpeita ja aseita Ghazaan. (SE) Sillä talven tullen alkoi viljan hinta nousta jälleen Ejen alkaessa faraon nimissä <i>laivata</i> viljaa Syyriaan kilpaillakseen Babylonin viljan pois Syyrian markkinoilta rauhan jälkeen. (SE) Myös on sinun harkittava, voisitko ostaa Syyriasta takaisin viljaa, joka sin-ne on <i>laivattu</i> , sillä joskin rauhansopimuksen mukaan faraon on toimitetta-va viljaa Syyriaan, saa Syyria viljaa myös Babylonista eikä tarvitse kaik-kea tätä viljaa. (SE) Mutta uskon jo, että mitä hyvänsä saattaa tapahtua, koska on tullut sellai-nenkin määräys, ettei tyhjiä ruukkuja enää saa viedä Syyriaan, niin että ruukut on suurin kustannuksin <i>laivattava</i> salaa sinne ja tämä vähentää mi-nun voittoani. (SE) Eikä Horemheb halunnut jättää urheita sontakärsiään nääntymään yksin erämaahan, vaan päätti pysyä heidän luonaan ja kutsui sen tähden koko ar-meijansa erämaahan eikä tällaista ollut vielä koskaan ennen tapahtunut, sillä suuret faraot olivat käydessään sotia Naharanin maassa aina <i>laivan-neet</i> joukkonsa Syyrian kaupunkeihin syksyisin ja jatkaneet vasta sieltä matkaa maitse. (SE) Horemheb saattoi kuitenkin tämän jälkeen meritse <i>laivata</i> muonaa ja jouk-koja Ghazaan ja täydentää varusteensa sekä palauttaa haavoittuneet ja rammatt sotilaansa laivoissa Egyptiin. (SE)	6
7	<i>lapioida</i>	[12]	Laurilan Elma, juuri ja juuri seitsemäntoistavuotias mustakulmainen tyttö, <i>lapioi</i> veljiensä kanssa juoksuhaudaa ja mykisti rivouksia yrittelevät mie-het suorasukaisilla vastauksillaan. (TPA2) Rautajärvi itse <i>lapioi</i> koko voimallaan. (TPA3) Hän katseli, kun pojat <i>lapiioivat</i> kattoa, ja varoitteli näitä putoamasta. (TPA3) Hän alkoi <i>lapioida</i> tarmokkaasti, niin kuin vihaisena kaikelle sille, mikä mahdollisesti voisi sekoittaa hänen suunnitelmansa. (TPA3) Hietaniemen uurnalehdossa oli toisaalta kyllä mahdollisuus säästää uurna-kustannuksissa sillä sinne voitiin vainajan viimeinen tomu <i>lapioida</i> nur-men alle ilman uurnaa. (SM) Linnea kauhistui mielitekoaan, ei hän sentään voisi laukaista asetta vaikka vihasikin yli kaiken uurnalehdossa <i>lapiioivia</i> miehiä. (SM) Koko kämppä oli jo tulella, sotilaat <i>lapiioivat</i> lunta ikkunoista sisään, joku kirosi, ettei voi mennä niin lähelle, sulaa kypärä päähän. (JV) Tien ja kävelypolkujen lumet oli kolattu ja <i>lapioitu</i> tarkasti; [– –] (TNM) Mutta <i>lapioidessani</i> hiekkaa umpeen osui käteni kovaan ja sain käteeni py-hän kuoriaisen, joka oli kaiverrettu punaiseen kiveen, ja sen silminä oli pienet jalokivet ja se oli kaiverrettu täyteen pyhiä merkkejä. (SE)	7
8	<i>lusikoida</i>	[2]	Saatuaan papanat lautasensa reunalle hän hymähti hermostuneesti ja <i>lusi-koi</i> keittoa haluttomasti pari kertaa, pudotti lusikan äkkiä pöytäliinalle, pyyhki suunsa salaatinlehdillä ja sanoi hämillisesti: [– –] (JV)	8
9	<i>morsettaa</i>	[15]	–	9
10	<i>pamputtaa</i>	[4]	Ihmisiä vankitaan ja <i>pamputetaan</i> ...hmhy... (TPA3)	10
11	<i>piiluta</i>	[8]	–	11

(jatkuu)

TAULUKKO 5 (jatkuu).

12	<i>pyöräillä</i>	[14]	Joenrantatietä olisi kesällä ollut varmaan hauska <i>pyöräillä</i> . (L) Hän <i>pyöräili</i> innokkaasti pitkin kylää saaden eukot pelästyneinä väistymään pitkälle metsään ja pitämään mutisevaa ihmettelyä vielä pitkän aikaa jälkeensä. (TPA1) Sanni <i>pyöräili</i> mielellään sulhasensa kanssa pitkin maanteitä, sillä rakkaus lisäsi Jannen todellista komeutta hänen mielikuvituksessaan, ja sen vuoksi sitä oli syytä näyttää muillekin ihmisille. (TPA1) ”Silanterin vävykin siitä <i>pyöräili</i> .” (TPA1) Riihimäelle saakka Vatanen ei ollut päässyt <i>pyöräilemään</i> , sillä liikkuva poliisi oli tiepalveluautollaan sekaantunut tapahtumiin. (JV)	12
13	<i>sahata</i>	[9]	Enkä minäkään halunnut erityisesti suojella tyyppiä, joka oli <i>sahannut</i> toiselta mahan auki, vaikka hän oli todennäköisesti tehnytkin sen jonkinlaisessa juoppoharhaisuuskohtauksessa. [Ja kai olisi parempi, että rangastuksen jakaisi yhteiskunta eikä Hullu-Halttunen.] (L) Osa puista ajettiin <i>sahattavaksi</i> laudoiksi. (TPA1) Sinä et osaa <i>sahata</i> ...sinä nyrskytät sillai... [Sahan täytyy mennä päästä päähän...] (TPA2) Hän meni pelukoppaan, jonka Valtu peitti säkillä ja jota hän sen jälkeen alkoi <i>sahata</i> poikki. Se oli <i>sahattu</i> poikki jo aikaisemmin ja liitetty parilla päreellä jälleen yhteen, ja Aulis oli kyyryssä kopan toisessa päässä kun Valtu hyrskytti nuo pari pärettä poikki. (TPA3) Pukeuduttiin ratsastuspukuun ja -saappaisiin ja menttiin <i>sahaamaan</i> puita yhdessä jonkun eläkevaarin kanssa, joka nyt myös oli palannut työhön nuorten miesten jouduttua armeijaan. (TPA3) ”Joka tapauksessa”, kertoi Arwidsson, ”Forsellesin pojat aikoivat sissien tavoin <i>sahata</i> puut tien molemmin puolin siten, että ne voitaisiin yht’äkkiä kaataa reen eteen ja taakse. (TYH)	13
14	<i>televisioida</i>	[16]	–	14
15	<i>vasaroida</i>	[10]	Ensimmäiset kesät Heikkinen oli innoissaan <i>vasaroinut</i> ruuman pimeydessä näkemättä juuri aurinkoa. [Hän oli niitannut ja hitsannut, kalkuttanut ruostetta vanhoista teräslevyistä, loputtomiin. Mutta alus oli liian suuri ja työvoimaa liian vähän.] (HJ)	15
16	<i>vihtoa</i>	[5]	–	16
	instruktio- viset v.	esimerk- kilause	muut esimerkkilauseet	
17	<i>kaasuttaa</i>	[25]	<i>Kaasuttaisitko</i> oikein kovaa? [– –] Armas <i>kaasuttaa</i> , renkaat sihahtavat ja pureutuvat asvalttiin, ja noin kymmenessä sekunnissa palkansaaja muuttuu pieneksi mustaksi pisteeksi taustapeilissä. (JS) Aulis <i>kaasutti</i> . [Mittari kohosi nopeasti sataan, sataankymmeneen ja sitten sataankahteenkymmeneen, vaikka tiessä oli pahoja kaarteita.] (TPA3) Hän nousi tulkkinsa kanssa omaan autoonsa ja <i>kaasutti</i> pois. (HJ) Korpelan Kuoleman-Linjat <i>kaasutti</i> tiehensä, yhä ylemmäs vuoriston korkeuksiin. (HJ) Aamulla Kuoleman-Linjat <i>kaasutti</i> vihaisesti alas Münsterista ja saapui Geneveen jo ennen yhdeksää. (HJ) Kuvaaja kuunteli vielä hetken, mutta kun ei saanut vastausta nousi vimmossaan autoonsa, <i>kaasutti</i> moottoria, löi vaihteen silmään ja lähti. (JV) Larssonin talon valot paloivat tasaisina, naapurista peruutti tielle musta Audi ja <i>kaasutti</i> Tuusulantien suuntaan, mutta muuten tapahtumat olivat tasan nolla. (TNM) ”Vieläkö osaisit laskea tuon kulmasta kiihtyvyyden tai hidastuvuuden?” kysyin kun Ryshkov <i>kaasutti</i> valoista, mutta tämä pysyi vaiti. (TNM) Jutikkala <i>kaasutti</i> tiehensä. (PAS) Olen jo syvällä pöpelikössä ennen kuin kuulen taksin ärtyneesti <i>kaasuttavan</i> pois. (EPEV)	17

(jatkuu)

TAULUKKO 5 (jatkuu).

18	<i>kahvittaa</i>	[26]	Hän käski Annaa keittämään kahvia ja tämä alkoi joskin tyytymättömänä, sillä ei heillä olisi ollut varaa <i>kahvittaa</i> jokaista poikkeavaa. (TPA1) Jokainen vieras piti <i>kahvittaa</i> , niin kuin nyt esimerkiksi Pappilan Jussikin, jolta ei ikinä kenellekään mitään heltäisi ja joka kiusasi Alma-parkaakin kahvittomana ja luultavasti pikku nälässäkin. (TPA1) Alustalaiset <i>kahvitettiin</i> renkipirtissä, kun taas herrasväki söi ja joi pää-rakennuksessa. (TPA1) Kirkkoherraa <i>kahvitettiin</i> . (TPA1)	18
19	<i>kukittaa</i>	[21]	Ja aina yhtä maireasti hymyillen se ojensi minulle niitä hassuja pieniä tuli-aisiaan, aina sillä oli jotain (ensimmäistä kertaa elämässäni minä tulin aja-telleeksi että ehkä landepaukut ovat anteliaampia ihmisiä kuin stadilaiset, harva mies minua oli sillä tavoin aidosti goovannut ja <i>kukittanut</i> kuin Janne Maalaispoika), pieniä riepumattoja kauniita raakunkuoria vanhoja pelloilta löytämiään hevosenkenkiä uusia perunoita rosollia tai marja-kiisseliä muovisessa tuppervaarissa. (SOKT) Johto herrasväkeä parveili paikalla runsaasti, ja jotta militarismin kaikki säännöt tulisivat täytetyksi, oli muutamia nuorisoliittolaistytöjä pyydetty <i>kukittamaan</i> lähtijät. (TPA2) Samalla hän ääni särkyen alkoi lohdutella vanhusta, selitti että kyllä elämä tästä vielä järjestyisi...varmemmaksi vakuudeksi suuresta surusta Pertti Lahtela noukki eräältä vasta <i>kukitetulta</i> haudalta kukkalaitteen syliinsä. (SM) Hänen tarkoituksensa oli viedä se takaisin samalle haudalle josta Pera oli kukat kähveltänyt, mutta vasta <i>kukitettuja</i> hautoja oli niin monta ettei Lin-neä osannut päättää miltä haudalta kukat olivat peräisin. (SM)	19
20	<i>laatoittaa</i>	[17]	—	20
21	<i>lastoittaa</i>	[22]	Mies taittoi risunpalasen ja <i>lastoitti</i> takakoiven nenäliinasta repimillään suikaleilla. (JV) Hän nosti kättään, näytti <i>lastoitettuja</i> sormiaan. (TNM)	21
22	<i>levyttää</i>	[18]	Huoneiden katot oli <i>levytetty</i> sileiksi, eikä niissä ollut minkäänlaista käyn-tiä ylös. (TNM)	22
23	<i>paperoida</i>	[19]	Myös komeroissa kaikki esineet, kaikki vaatteet on pussitettu, pakattu, <i>pa-peroitu</i> . (IA) Muut ikkunat <i>paperoidut</i> kiinni. (KMRS)	23
24	<i>pietä</i>	[20]	Sen vain varmasti tiedän, etten minä ollut ainoa, joka tulin <i>pietyssä</i> kaislaveneessä alas virtaa. (SE) Paljon kansaa, ylhäisiä ja alhaisia, oli kerääntynyt kultaisen talon muurien luokse ja myös kielletty ranta oli täynnä veneitä, rikkaiden puisia soutu-aluksia ja köyhien <i>piettyjä</i> kaislaveneitä. (SE) Ja he kertoivat minulle, että myös heidän suuri kuninkaansa Sargon, joka alisti kaikki neljä maailmanosaa valtansa alle ja jonka valta ulottui pohjoi-sesta merestä eteläiseen mereen ja joka hallitsi myös meren saaria, oli tul-lut vastasyntyneenä heidän virtaansa alas <i>pietyssä</i> kaislaveneessä eikä ku-kaan tiennyt mitään hänen syntymästään, ennen kuin hänen suuret tekonsa osoittivat, että hän oli syntynyt jumalista. (SE) Siksi minun oli parempi elää ja kuolla yksin, kuten olin yksin tullut pimeässä virran poikki <i>pietyssä</i> kaislaveneessä syntymäni yönä. (SE) Mutta siunaan paperia ja siunaan piirrintäni, sillä ne ovat antaneet minun tuntea, että olen jälleen pieni poika ja purjehdin pitkin virtaa <i>pietyssä</i> kais-laveneessä tuntematta vielä elämän surua ja tiedon tuskaa. (SE)	24
25	<i>purppuroida</i>	[23]	—	25
26	<i>saveta</i>	[24]	—	26

(jatkuu)

TAULUKKO 5 (jatkuu).

	faktiiviset verbijohd.	esimerk- kilause	muut esimerkkilauseet	
27	<i>aateloida</i>	[27]	”Niin, meidän sukumme <i>aateloitiin</i> jo 1600-luvulla. (KMRS)	27
28	<i>letittää</i>	[28]	Minun täytyi silloin olla alle kymmenen, hiukseni ulottuivat vielä lanteille saakka ja sisareni <i>letitti</i> ne usein pääni päälle taidokkaaksi rakennelmaksi jota kutsui Katariinan Kruunuksi. [Kuvissa minulla on siis päässäni leteistä punottu kruunu.] (IA)	28
29	<i>munia</i>	[32]	Ja baabuska tulee yöllä viereen ja kiikuttaa, kätkyttää, kertoo paksulla venäjällä yökätkyistä kauan sitten Karjalassa, oikeista kätkyistä, sellaisista lavealiikkeisistä, melkein taivaaseen asti keinahtavista joissa on vunukan hyvä olla, ja se huojuttaa koko vartaloaan ja ynisee silmät kiinni kummallisen laulun linnusta joka <i>munii</i> kultamunan johonkin skeidaläjään. (SOKT) Eukolta jäi kolme sulkasatoista kanaa, jotka eivät tosin <i>munineet</i> , mutta kuten Preeti sanoi: [– –] (TPA1) – Kai siellä joku tuli <i>munimasta</i> . (TPA3) Sydämeni riemuitsi, sillä juuri kohtaan, jonka olin avannut, oli paholainen tai sairauden henki <i>muninut</i> munansa, kuten Ptahor opetti, ja se oli punertava ja ruma ja noin pääskysen munan kokoinen. (SE) He syövät raskaita, jauhoisia ruokia ja näin heidän luonaan linnun, jota he sanovat kanaksi ja joka ei osannut lentää, vaan asui ihmisten kanssa ja <i>munni</i> lahjaksi ihmisille joka päivä munan, joka oli jokseenkin krokotiilimunan kokoinen, vaikka tiedän, ettei kukaan uskoisi, jos kuulisi tästä. (SE) ”Kohtaloni on kova, sillä omassa maassani ihmiset tulevat sanomaan minua valehtelijaksi, kun kerron heille nähneeni täällä siivettämiä lintuja, jotka asuvat ihmisten kanssa ja vastalahjaksi <i>munivat</i> heille joka aamu tuoreen munan tehden omistajansa rikkaiksi. (SE) Keisarit ovat usein käkiä, jotka <i>munivat</i> rumia munia vieraihin pesiin, vaatimattomiinkin. (TYH)	29
30	<i>nimikoida</i>	[29]	–	30
31	<i>ojittaa</i>	[30]	–	31
32	<i>viipaloida</i>	[31]	Aarne Larsson pelasi golfia, Sirje vilahti jonkin talon rapuilla huutamassa väkeä kahville ja hänellä oli pannu kädessään, äiti ja Marja Takala istuivat kahvipöydässä, pöytäliina oli valkea ja hieno ja tarjolle oli osaksi <i>viipaloitu</i> pullakranssi. (TNM)	32